Neagu M. Djuvara s-a născut la Bucureşti în 1916, într-o familie de mai îndepărtată origine aromână, care a dat Ţării mai mulţi oameni politici, diplomaţi, profesori şi oameni de ştiinţă. Tatăl autorului, Marcel Djuvara, cap de promoţie la Politehnica din Berlin-Charlottenburg în 1906, a murit căpitan de Geniu în armata română în cursul marii epidemii de gripă spaniolă din 1918. Mama autorului, Unea Grădişteanu, aparţinea ultimei generaţii dintr-un neam de mari boieri munteni (în secolul al XVn-lea, Bunea Vistierul Grădişteanu a fost ctitorul mai multor biserici sau mănăstiri, printre care viitoarea Mitropolie din Bucureşti, unde a fost înmormântat).

Neagu Djuvara şi-a făcut studiile la Paris: licenţă în litere (istorie), 1937; doctorat în drept, 1940; doctorat de stat în litere (filosofie a istoriei), 1972; diplomă a Institutului de Limbi şi Civilizaţii Orientale (I.N.A.L.C.O.), 1988.

În 1941 participă cu Regimentul 6 Dorobanţi de Gardă „Mihai Viteazul” la campania din Basarabia şi Transnistria.

În 1943 intră prin concurs la Ministerul de Externe. La 23 august 1944 e trimis de Mihai Antonescu curier diplomatic la Stockholm pentru reluarea negocierilor de pace cu URSS. Guvernul de după 23 august 1944 îl numeşte Secretar de Legaţie în Suedia, unde stă până la preluarea definitivă a puterii de către comunişti în toamna 1947, când hotărăşte să nu se întoarcă în ţară. Din 1948 până în 1961 şi din 1984 în 1989 a activat în sânul exilului românesc (Comitetul de asistenţă pentru românii refugiaţi, Radio Europa Liberă, Fundaţia Carol I, Casa Românească etc.). Între 1961 şi 1984 a stat în Africa subsahariană, în calitate de consilier diplomatic şi juridic la Ministerul de Externe al Republicii Niger. În virtutea acestei funcţii a călătorit mult în Africa, Europa şi America, în 1990 s-a întors în ţară, fiind, din 1991 în 1997, profesor-asociat la Universitatea din Bucureşti. E membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iaşi şi al

Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” din Bucureşti.

Cartea *Civilisations et lois historiques*, Mouton et Cie, Paris, 1975 (versiunea românească: *Civilizaţii şi tipare istorice*, Humanitas, Bucureşti, 1999) a fost premiată în 1976 de Academia Franceză. N. Djuvara a publicat diverse lucrări istorice consacrate spaţiului românesc, din care reţinem doar: „Demetrius Cantemir, philosophe de l’Histoire” (analiză a scrierii *Monarchiarum Physica Examinatw*), în *Revue des Études Roumaines*, vol. XDI-XIV, Paris, 1974; – „Les grands boïars ont-ils constitué dans les Principautés Roumains une véritable oligarchie institutionnelle et héréditaire?”, în *Südost-Forschungen*, vol. XLVI, München, 1987; – *Le pays roumain entre Orient et Occident*, Publications Orientalistes de France, 1989 (ed. rom.: *între Orient şi Occident*. *Ţările Române la începutul epocii moderne* (*1800 – 1848*), Humanitas, 1995); – *Les Aroumains* (operă colectivă), Publications Langues’ O, Paris, 1989 (ed. rom.: *Aromânii*. *Istorie, limbă, destin*, Fundaţia Culturală Română, 1996); – „Sur un passage controversé de Kékauménos. De l’origine des Valaques de Grèce”, în *Revue Roumaine d’Histoire*, vol. XXX, 1 – 2, 1991, Bucureşti: – „Souvenirs de l’exil de 1948”, în *Revue Roumaine d’Histoire*, vol. XXXTV, 1 – 2, 1995.

NEAGU DJUVARA

Însemnările lui Gheorghe Milescu

HUMANITAS

BUCUREŞTI

Roman

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României DJUVARA, NEAGU

Însemnările lui Gheorghe Milescu/Neagu Djuvara. Bucureşti: Humanitas, 2004 ISBN 973 – 50 – 0666 – 9 821.135.1 – 31

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/222 85 46, fax 021/224 36 32
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/223 15 01, fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro
ISBN 973 – 50 – 0666 – 9
Ţin să exprim aici sincere mulţumiri domnului general Mihail E. Ionescu – directorul Institutului de Studii Politice de Apărare şi de Istorie Militară – şi domnului colonel Petre Otu, care au binevoit să citească paginile din roman consacrate bătăliei din Stepa Calmucă din noiembrie 1942 şi să formuleze cu acest prilej unele observaţii şi câteva sugestii preţioase.

Cuvânt înainte

Acest roman a fost scris mai întâi în franceză, la Paris, în 1958 – 1959. Am trimis manuscrisul la trei mari edituri franceze, care l-au refuzat, cu obişnuitele formule politicoase. L-am supus atunci criticii a doi prieteni: Manuel de Dieguez, tânăr filosof care fusese critic literar la ziarul *Combat* şi Emil Cioran. Primul mi-a zis cam aşa: „E bine scris, dar îţi lipseşte spiritul de fabulaţie...” (cu alte cuvinte, prea mirosea a autobiografie!). Cioran mi-a spus cam acelaşi lucru: „E bine scris, dar ai puţine şanse să-l publici acum... Nu eşti în tonul «noului roman»! (pe atunci erau în vogă Robbe-Grillet, Michel Butor, Nathalie Sarraute) ... Apoi, evocarea războiului din Rusia, acum, în Franţa!... Dar ai să-l poţi publica mai târziu, dacă te faci cunoscut în alt domeniu...” Avea probabil în gând eseul de filosofie a istoriei la care lucram.

Acel moment a sosit poate acum, în România. Recitind însă manuscrisul după aproape 45 de ani, îmi dau seama şi eu că poate fi criticat ca roman, dar cred că poate să rămână, în versiunea lui românească, un fel de *document de sociologie istorică*: care era mentalitatea, care putea fi soarta în perioada interbelică, în război, apoi în exil a unui tânăr născut în fosta „societate” românească din vechiul regat. Ca atare, îndrăznesc să predau această carte cititorului.

De relativa modernizare a românei mele de acum trei sferturi de veac e vinovată Diana Conciuc, care m-a ajutat la adaptarea versiunii originale franceze.

Bucureşti, iunie 2003

15 octombrie 1947. În tren, între Innsbruck şi Paris. Ghemuit într-un colţ, la fereastră, bucurându-mă de modestul confort cu care nu mai eram obişnuit. Drăguţ din partea francezilor că mi-au oferit acest bilet la clasa a doua.

În faţa mea, o doamnă între două vârste, în uniforma Crucii Roşii şi-a întins dosarele pe măsuţă şi scrie de zor. Din când în când, aruncă o privire pe deasupra ochelarilor, fără să pară că te vede, apoi, cu un gest mecanic, şi-i

împinge pe nas, iar aceştia alunecă din nou. Pe aceeaşi bancă, la uşă, un domn roşcovan, înfofolit într-un loden verzui, doarme cu gura deschisă.

Afară, peste imaginea tovarăşilor mei reflectată în geam, luminiţe sclipesc în noapte, rămân în urmă, pier. Firele de telegraf, luminate o clipă de pătratul ferestrei, urcă, apoi coboară, se încrucişează. Mă las legănat de trenul, al cărui zgomot surd, vătuit, nu-mi pare că vine dinafară, ci mai degrabă dinăuntru, din mine însumi, în ritmul respiraţiei şi pulsului meu. Îmi place trenul de când, copil, făceam în fiecare an dus-întors drumul Bucureşti – Paris. Să visez două zile şi două nopţi, străbătând continentul în zgomotul înfundat al fierului!

Nu mai am veşti de la Elena de zece luni. Ea aflase că mă ascundeam şi a încetat să scrie chiar unor prieteni. De altfel, de doi ani încoace, scrisorile ei se răriseră; erau mai reci, străine. Desigur, era la mijloc şi teama de cenzură. Sunt cuprins de o vagă teamă. Ar trebui să mă bucur la gândul regăsirii şi nu pot.

Dar Cocoloş? (Cocoloş. Ce poreclă ciudată! Cum de mi-a venit în minte şi când? Oare în vremea în care era bebeluş, la Bucureşti sau mai târziu, când Elena îmi trimitea acele fotografii pe care le priveam înduioşat, dându-i în gând tot felul de nume? Nu mai ştiu. Acum, că i-am vorbit în vis de sute de ori, spunându-i Cocoloş, a rămas Cocoloş pentru mine.) Un băieţel de vreo patru ani. Pesemne slăbuţ, cum eram şi eu la vârsta lui. Imaginea închipuită de micuţ despre taică-său va fi spulberată cu siguranţă de apariţia bărbatului în came şi oase. Dezamăgire, mirare? Doi străini.

Au trecut mai mult de trei ani… De ce n-am fugit mai devreme? Să fi crezut oare Elena că nu eram nerăbdător s-o găsesc? Să fi fost din cauza Sandei? Nu cred. De altfel, când mă gândisem să plec, povestea cu Sanda era deja uitată sau, să zicem, terminată. Atunci de ce? De teamă? Nehotărâre? Pasivitate? Oare nu pentru că, de fapt, găseam de datoria mea să stau pe loc? Din solidaritate cu ceilalţi? Imposibil de regăsit mobilul, de reconstituit

adevărul psihologic al propriului meu trecut. Mă frământ. Un soi de sentiment de culpabilitate, indefinit – e ca atunci când am întâlnit-o pe Ketty Shapira pe Calea Victoriei în 1940, în timpul guvernului legionar. O văzusem venind spre mine pe acelaşi trotuar, în momentul în care mă pregăteam să trec strada; eram chiar pe şosea, când deodată mi-am dat seama că şi-ar putea închipui că o ocoleam dinadins, fiindcă era evreică şi-atunci am vrut să mă întorc din drum, dar erau maşini şi m-am gândit că dădeam dovadă de prea multă ostentaţie dacă mă întorceam doar ca să o salut; stânjeneala ar fi fost şi mai mare. Apoi mi-am dat seama că, în timp ce aceste idei contradictorii mi se învălmăşeau în minte, continuasem să merg înainte şi era prea târziu să fac cale-ntoarsă. Şi deodată n-am mai fost sigur dacă avusesem cu adevărat de gând să traversez *înainte* s-o fi zărit şi m-am simţit îngrozitor de umilit, de dezgustat de mine însumi, de nefericit.

Firele de telegraf urcă, apoi coboară, se încrucişează. În depărtare luminiţele sclipesc, rămân în urmă, pier. Zguduitul ritmic al roţilor, surd, monoton…

Amintirile ultimelor zile, ale ultimelor săptămâni mi se îmbulzesc în minte. Totul a mers prea repede. Sunt liber. LIBER! Parcă nu-mi vine să cred. Trenul mă duce spre Paris. Oamenii aceştia din faţa mea nu se tem de nimic. Nici mie nu îmi mai e frică. Nu mai departe de ieri, la Viena, mi-era încă teamă. Cu toate că mă aflam deja în sectoarele occidentale, în principiu la adăpost, protejat, nu mă simţeam încă în siguranţă. În această capitală în ruine, înconjurată din toate părţile de zona de ocupaţie sovietică, eram ca într-o cuşcă. Nu mă voi simţi cu adevărat liber decât o dată ajuns dincolo de Cortina de Fier, după Linz.

Chiar azi-dimineaţă am străbătut zona sovietică. Am un act de repatriere pe numele Raoul Duchemin, născut la Dijon, la 15 decembrie 1918, fiul lui Jacques şi al Mariei, născută Blondin – document perfect în regulă, fotografie, ştampile… Totuşi, singur în compartiment, aşteptând sosirea ofiţerilor de control sovietici, eram ca un osândit la

moarte în celula sa, în dimineaţa execuţiei. Dar când s-au arătat în faţa mea, mâna care le-a întins actele nu tremura deloc.

Încerc să nu-mi mai bat capul cu nimic. Ce uşurare şi, în acelaşi timp, ce straniu când, de-abia ajunşi la Viena, am sunat, Despina şi cu mine, la vila din Grinzing, în care locuia maiorul Kellan! Contrastul dintre veşmintele noastre şi confortul, luxul vilei era uluitor.

A naibii Despina! Cum de îşi aducea aminte de adresa lui Kellan? De altfel/ea era cea care descoperise această filieră de evadare şi tot ea cea care ne scosese din încurcătură la Budapesta.

Kellan, foarte de treabă: baia, micul dejun, pijamaua, cămăşile pe care mi le-a dat, costumul aproape nou mă făceau să mă simt alt om. Ne-a încredinţat a doua zi serviciului american competent, care ne-a instalat într-un hotel confortabil, unde nu duceam lipsă de nimic. De-abia aşteptam să povestesc, să dau la iveală tot ce ştiam, dar, drept să spun, nu ştiu de ce nu m-am simţit în apele mele în acele zile de interogatoriu. Aveam o senzaţie de claustrare. Mă separaseră de Despina. Cei doi americani în compania cărora fusesem lăsat erau foarte corecţi. Să fi fost oare din pricina englezei mele defectuoase stânjeneala pe care o simţeam între noi, sau aparţineau ei cu adevărat altei lumi? N-aş putea spune. Ah, şi chestionarele alea! Eram bombardat cu o grămadă de întrebări despre care am avut impresia că se trăgeau direct din tehnica interogatoriilor Poliţiei Criminale; nu ştiam niciodată dacă aveau intenţia să mă prindă cu ocaua mică, dacă întrebările se datorau necunoaşterii situaţiei reale sau, pur şi simplu, dacă nu reprezentau altceva decât aplicarea mecanică a unei metode. Până şi părţile plăcute ale şederii mele în acest hotel – whisky-ul, coca-cola, sandvişurile zaharisite de la room-service – îmi accentuau inconfortul.

După vreo opt zile, m-au pasat francezilor. M-am mutat într-un hotel care fusese luxos pe vremea lui Franz-Josef. O oarecare delăsare accentua aparenţa vetustă. M-a luat în primire un ofiţer care s-a prezentat drept „căpitanul

Martin”, după aspect, rezervist. Părea la curent cu situaţia din ţară până în amănunte, iar întrebările pe care mi le punea erau dintre cele la care puteam răspunde.

La cantina ofiţerilor (unde feţele de masă nu erau imaculate) am regăsit, cu o bucurie neaşteptată, un Bordeaux adevărat, un biftec care era biftec şi o salată cu gust de salată. Mă cuprindea deodată o senzaţie de securitate, mă regăseam cu deliciu în bătrâna noastră Europă.

Doamna de la Crucea Roşie şi-a adunat hârtiile, şi-a scos ochelarii, şi-a ascuns capul în spatele mantalei agăţate în cuier. Ar trebui să sting lumina; compartimentul e al meu. E cald, plăcut.

Era o căldură la clasa a ni-a, acolo unde ne înghesuiserăm după trecerea clandestină a graniţei româno-ungare! Despina, călăuza şi cu mine, într-un compartiment, ceilalţi trei în cel vecin. Îmi părea bine că eram împreună cu călăuza, că era singurul care vorbea ungureşte. Despina şi cu mine ne băgaserăm capetele sub manta, ca să ne facem că dormim, să nu ne provoace ceilalţi călători la o imposibilă conversaţie. Mă prefăcusem atât de bine, că adormisem de-a binelea, când m-a trezit deodată o scuturătură brutală, urmată de strigăte, brambureală, oameni în picioare... Oprirea prea bruscă a trenului provocase căderea din plasa de bagaje a unui coş cu ouă, tocmai în poala Despinei! Mă uitam năuc la omleta băloasă care curgea pe mantaua ei... O ţărancă voluminoasă, în picioare, gesticula şi clătina din cap, jelindu-se pe limba ei, din care înţelegeam doar, repetat la nesfârşit, *iştenem*... *iştenem*... Pe când ceilalţi călători din compartiment şi chiar de pe culoar comentau zgomotos incidentul, simţeam cum momentul trecea subit de la grotesc la tragic, căci tăcerea noastră părea mai ciudată cu fiecare clipă. Ne-a salvat prezenţa de spirit a călăuzei: s-a făcut că descoperă deodată că aceea era staţia unde trebuia să coborâm; a bolborosit în grabă câteva cuvinte pe ungureşte şi ne-a târât afară din compartiment şi din vagon tocmai când trenul se urnea din loc. Dar îi

lăsaserăm acolo pe ceilalţi trei, care probabil nici nu văzuseră că am coborât. Era Bunea, tânărul învăţător, pe care-l cunoscusem la *Dreptatea* – cel prin care găsisem, în cele din urmă, această filieră. (Pe Despina n-o descoperisem decât o dată ajuns la Arad.) Apoi acel avocat bucureştean al cărui nume nu-l cunosc nici azi, un dobitoc care-şi dădea aere, şi nevastă-sa, cam văicăreaţă, dar care în cele din urmă a dovedit mai multă bărbăţie şi cumsecădenie decât bărbatul ei.

Mă văd cum am sosit la Arad cu false hârtii de identitate şi cu o adeverinţă de la ferma de stat din Fundeni, că eram însărcinat să cumpăr scroafe York de prăsilă, în judeţ. Negustor de porci – mi se potrivea de minime. Din fericire, n-am avut nevoie să folosesc adeverinţa…

Să găsesc strada… numărul… să bat în uşă de două ori, apoi parola. Cei patru tovarăşi de drum – o descopăr pe Despina. A doua seară, pe când se lăsa întunericul, înghesuiţi, în straie ţărăneşti, într-o căruţă, am ajuns în satul de graniţă. Am trecut prin faţa Primăriei unde străjuiau doi miliţieni, prefăcându-ne că nu ne uităm. Apoi acea casă la marginea satului, unde am stat grămadă în bucătărie, tăcuţi, luminaţi doar de focul din sobă. Emoţie la fiecare zgomot. Ce spunem? Ce atitudine luăm dacă apare deodată miliţia? în toiul nopţii a venit călăuza şi am luat-o îndată peste câmp. Am mers întâi de-a lungul unei pădurici, până am ajuns la loc deschis. Cer de stele fără lună, dar care îmi părea încă prea luminos. Pesemne că puteam fi zăriţi ca nişte umbre de la zeci, poate chiar de la sute de metri, îmi ziceam totuşi că o fi ştiind omul ăsta ce făcea. Dar dacă ne-a atras într-o cursă?

Deodată, s-au auzit focuri de puşcă în depărtare. Ne-am trântit cu toţii la pământ. Iarăşi câteva împuşcături, apoi strigăte care păreau că se îndepărtează. Am stat nemişcaţi. Cât? O jumătate de ceas? Mai mult? Mirosea a pământ reavăn. M-am uitat la cer. Stelele sclipeau. O stea căzătoare. Să-mi doresc ceva… Să scăpăm de-aici, Doamne, să scăpăm!… Despina era lângă mine – m-am mai

apropiat până să-mi simtă trupul. A întors capul spre mine şi a şoptit: „Fii cuminte!” Dar n-a mişcat. I-am ghicit zâmbetul în umbră.

La un semn al călăuzei, ne-am ridicat şi am reluat marşul istovitor prin arătură. Avocatului grăsun trebuia să-i cărăm pe rând geamantanul. Îngână: „E argintăria mea... Am şi cocoşei, destui... Vă dau jumătate când ajungem la Viena, pe cinstea mea!...”

După trei săptămâni de aventură la Budapesta, ne-am regăsit la Viena, dar tot eu i-am plătit un pahar la o cafenea.

17 noiembrie 1947. E mai rău decât îmi închipuiam. Cocoloş încă nu-i copilul meu; Elena nu mai e soţia mea.

Elena, dragostea mea! Parcă am fi dansat împreună şi ne-am fi învârtit într-o horă nebună, ameţitoare. Ne ţineam de mână şi deodată am fost rupţi unul de altul, iar acum parc-am căuta în beznă să ne regăsim, dar mâinile nu ni se mai întâlnesc.

Sosirea mea la Paris, în Gara de Est. Elena şi ăla mic. Am găsit-o frumoasă, elegantă, dar parcă schimbată. Cocoloş mă privea cu ochi mari şi se ţinea lipit de maică-sa, strângându-i mâna sfios. În taxiul care ne-a dus pe Rue de Condé, conversaţia noastră a fost de o banalitate cumplită, ca atunci când ai prea multe de spus – sau chiar nimic. Tăceri apăsătoare.

În acea noapte mi-a cedat cu un soi de silă, de repulsie, ceea ce m-a înspăimântat. Dar apoi şi-a trecut mâna prin părul meu, plimbându-şi unghiile de-a lungul cefei, spinării, cum nu o obişnuia înainte. Trebuia să fie ceva. Trebuia să aflu cu orice preţ.

Noiembrie, cea mai tristă lună a anului.

19 noiembrie 1947. Ce-am făcut în aceşti trei ani? Am îndurat. Ea a acţionat. Născută la Paris, Elena a putut să-şi recapete cetăţenia franceză, profitând de situaţia tulbure din primele momente de după eliberare şi cu ajutorul relaţiilor unui văr de-al ei. A plecat apoi, ca infirmieră, cu „Armata Rinului”, îmi vorbeşte din când în când de şeful ei, un oarecare doctor Walker. Viaţa plină de

primejdii pe care a dus-o a transformat-o. Intuiesc la ea nostalgia trecutului care nu-mi aparţine, un fel de nerăbdare în faţa mediocrităţii existenţei pe care suntem condamnaţi s-o ducem de-acum. Ce-i de făcut?

23 noiembrie 1947. Tot fără lucru, de când am sosit. Nenumărate vizite pe la verii ei, pe la cunoştinţe, pe la persoane importante, care abia catadicsesc să te primească cinci minute, după o recomandare, atunci când nu sunt „în şedinţă”, şi care, cu un aer de stânjeneală, te însoţesc la uşă… „N-aveţi experienţă în acest domeniu…” „Nu sunteţi francez…” „… Nu pot face nimic pentru dumneavoastră… De ce nu vă adresaţi domnului X, care e mult mai bine plasat decât mine ca să vă găsească ceva?”

Am dat nişte anunţuri în *Le Figaro* şi în *France-Soir*. Niciun răspuns. Încep să fiu descurajat. Iar bunica Elenei, în fiecare zi: „Ei, Georges dragă, tot nimic? Nu se poate!” Stăm la ea şi, prin urmare, trebuie să-i fiu recunoscător. Dar comportamentul ei nu-mi făcea deloc sarcina mai uşoară. Oricum, ea nu înţelegea nimic. Când îi vorbesc de situaţia din ţară, mă priveşte cu condescendenţă: „Aici e la fel! Nu vezi? Câte parale mai fac acţiunile noastre astăzi? Când mă gândesc, înainte de război…”

Cred că n-a fost fericită în căsătorie sau, mai precis, că nu s-a adaptat la viaţa din România. N-a fost la moşia soţului ei decât o singură dată: „Dragă, praful ăla şi ce numeau ei pădure era o pădurice amărâtă!… Şi casa aia, cu lămpi de petrol”. S-o fi aşteptat, pesemne, să găsească un castel tip Ludovic al XIII-lea!

Îl cunoscuse pe bunicul Elenei, Radu Antim, când acesta era ataşat la legaţia română din Paris, prin anii 1890. Se îndrăgostise de el (am auzit adesea că bunicul Antim, în tinereţe, fusese un bărbat tare chipeş), dar părinţii ei l-au acceptat foarte greu; un balcanic, un ortodox! Tânărul, bineînţeles, era diplomat „de carieră”, dar România, unde vine asta?

Răsfoiseră albume de geografie şi citiseră atent ce scria în Larousse; se informaseră discret, prin vărul Boisguislin, care lucra la Quai d’Orsay. Aflaseră astfel că

era de familie bună, că tatăl avea mii de hectare şi că fusese ministru în guvernul prinţului Sturdza. De altfel, tânărul era foarte bine crescut, dar „cu oamenii ăia nu se ştie niciodată”... Şi nici măcar nu era catolic!

În cele din urmă, părinţii cedaseră în faţa încăpăţânării fetei şi cu durere în suflet, o văzuseră plecând acolo, la Bucureşti, la capătul lumii.

L-a urmat pe Antim în toate posturile sale diplomatice. După euforia primilor ani, a îndurat cu demnitate şi cu multe „Ave Maria” infidelităţile fermecătorului ei soţ. După moartea lui, în anii ’30, s-a grăbit să regăsească Parisul, apartamentul din Rue de Condé şi mobilele Ludovic al XVI-lea. Cine ar putea s-o judece?

Bătrâna nu-i acasă acum. Scriu în salon. În faţa mea, o gravură frumoasă, reprezentându-l pe marele strămoş Louis Bouvier de l’Aulnaie, consilier la Parlamentul din Paris. De atunci, au uitat de „Bouvier” (*văcar*), care amintea la această familie aristocratică originile prea modeste. În timpul Revoluţiei, suprimaseră grabnic particula „de”; nu merita să rişti ghilotina pentru un simplu „de”! Şi cum afacerile au mers binişor în epoca napoleoniană, au rămas definitiv Delaunaie, într-un singur cuvânt.

26 noiembrie 1947. Ieri eram cu Elena într-o tutungerie; când şi-a deschis poşeta ca să plătească, am zărit nişte foi cu un scris necunoscut. Tot restul zilei am fost într-o stare de îngrijorare vecină cu nebunia. Noaptea, am aşteptat până a adormit lângă mine; apoi, încet, m-am strecurat afară din pat, până la geanta ei agăţată în cuier. Am lăsat întredeschisă uşa dormitorului, prin care trecea o dâră de lumină. În semiobscuritatea odăii, trăgeam cu ochiul să nu se trezească. Am luat scrisoarea... Mă sperie foşnetul hârtiei. Inima-mi bate dezordonat. Mâinile-mi tremură şi rândurile-mi joacă-n faţa ochilor... „*Elena, iubita mea, dragostea vieţii mele* (h vorbeşte cum eu n-am ştiut să-i vorbesc niciodată) ... *Sunt neom de când m-ai părăsit... Nu se poate...* (suferă şi el îngrozitor) ... *mi se*

pare că-ţi mai aud încă glasul spunându-mi «dragul meu»...", îi spune „dragul meu", cum îmi spunea mie! Apăsarea asta în piept devine insuportabilă. „Dragul meu", această expresie banală, folosită de milioane de femei, era pentru mine, numai pentru mine. Că a putut să-i vorbească la fel altuia, mi se pare monstruos.

Am pus scrisoarea la loc. Iarăşi foşnetul hârtiei. Mă uit speriat prin crăpătura uşii: Elena doarme. De ce am făcut asta? Picături de sudoare îmi curg pe faţă, ca lacrimile. Mâinile şi picioarele mi-s de gheaţă, deşi în cameră nu-i frig deloc. Mă întorc în pat. Elena doarme buştean. Să n-o trezesc cumva când trag cearşaful peste mine. S-a întors brusc cu faţa la perete şi s-a rezemat de mine. Îmi strecor o mână rece sub ea. Sunt fericit că e aici. În capul meu e un vid total. Pendula din salon bate o dată. Cât o fi ceasul? O melodie, o rumbă, mă obsedează... *Canto indio... Canto indio...* Certitudinea asta înspăimântătoare – mai bine nu ştiam, da, de o mie de ori mai bine. Nu-mi închipuiam că aş putea suferi atât de mult... Dacă iubeşte pe altul, de ce n-a cerut divorţul, de când am venit? De ce a acceptat reluarea vieţii în comun? Din cauza copilului? Sau din milă?

O mai fi simţind ceva pentru mine? S-au scurs şase săptămâni; poate că i-a trecut... *Canto indio... Canto indio...*

Mâine dimineaţă trebuie să merg la Prefectură pentru permisul de şedere. Din curte în stânga, la primul etaj, biroul 311, în capătul coridorului, la dreapta. Coada interminabilă a solicitanţilor – unii îngrijoraţi, alţii resemnaţi, alţii revoltaţi, dar şi dintre aceia care se bagă în faţă. Înghesuială mare! Poliţaii se răstesc. Iar nu mi se va da decât o recipisă provizorie, căci pentru un buletin de şedere îmi trebuie un contract de lucru, pentru un contract de lucru îmi trebuie carte de muncă, pentru carte de muncă îmi trebuie buletinul de şedere, iar pentru buletinul de şedere îmi trebuie contract de lucru... Să dorm! *Canto indio... Canto indio...*

Orele, grele, au trecut, întrerupte de sunetul sâcâitor

al orologiului, din sfert în sfert de oră. Când s-a crăpat de ziuă am adormit, frânt.

29 noiembrie 1947. Ieri seara am cinat cu Mihai D., ca de obicei, la Lipp – plin, ca întotdeauna. Mihai mi-a arătat un bărbat aşezat la câteva mese de noi:

— Îl cunoşti? E doctorul Walker. Un tip nemaipomenit – are „Medalia Rezistenţei” şi multe altele... Se pare că va candida la Lyon la viitoarele alegeri...

— Nu, nu-l cunosc.

Mi s-a pus o ceaţă pe ochi. Mă întrebam dacă Mihai ştia ceva şi voia să-mi verifice reacţiile. Totuşi, nu cred; n-ar avea el inima asta.

Nu mă pot stăpâni şi-l privesc insistent: alură atletică, păr grizonant, tuns scurt; ochi gri-oţelii, ten rozaliu, fălci puternice. Tipul de bărbat hotărât. Aplecat spre interlocutorul său, vorbeşte vehement, însoţindu-şi din când în când vorbele cu câte o lovitură uşoară de pumn în masă.

Îmi spun: el e! Elena şi-a rezemat capul pe umărul lui. Mâinile astea, cam scurte, au mângâiat-o. Acum înţeleg mai bine. Mă doare. Ce drept am să intervin? Fiindcă, nu-i aşa, „omul nu are voie să despartă ceea ce Dumnezeu a unit”.

Am avut iar o scenă violentă cu Elena. Violentă şi scurtă. Ca de fiecare dată, am tăcut în cele din urmă, iar efortul pe care-l făceam să mă stăpânesc îmi dădea un aer de slăbiciune, de pasivitate. Acum că a trecut momentul, furia mea interioară a ieşit la suprafaţă şi se înteţeşte pe măsură ce-mi dau seama cât am fost de slab. Discuţia îmi revine şi mai viu în minte. Acum îi arunc în faţă acele cuvinte cumplite pe care n-am îndrăznit să i le spun atunci. Am o greutate în stomac.

(Seara.) M-am liniştit. Ce uşor e să-ţi plângi de milă şi să-ţi îndrepţi furia spre celălalt! Dacă încerci să-l înţelegi, începi să fii ros de îndoială. Cine-i de vină? Aveau poate dreptate anticii – de vină este acel *Fatum* (*Ananke*). Faţă în faţă sunt doar Omul şi Destinul.

4 decembrie 1947. Nu mai pot. Mă lupt cu disperată

încăpăţânare; mă rog la Dumnezeu să-mi dea putere s-o fac să nu plece – dar nu mai ştiu dacă în adâncul sufletului nu aş dori să mă părăsească. Ca să se termine odată! Să se termine şi gata! Dar Cocoloş? Doamne, fie-ţi milă de mine!

5 decembrie 1947. Am cedat nervos. Am plâns aseară ca un copil, în hohote, mult... Era prea mult.

Elena mă mângâia, îmi făgăduia că nu vom mai vorbi de asta. Eram stors, ca după o boală grea, dar de-acum liniştit, uşurat într-un fel, ca şi când dragostea noastră ar fi putut să reînvie.

(Notă pe marginea foii, nedatată: încă nu ştiam că bărbatul care plânge în faţa femeii iubite e un om pierdut.)

26 ianuarie 1948. Mi-am găsit în sfârşit de lucru, datorită unui vechi prieten al bunicului Milescu, al cărui fiu este unul dintre directorii Băncii Franceze a Indiei şi Madagascarului, pe Rue Scribe. O slujbă măruntă, unde trebuie să controlezi portofoliile, să tai cupoanele etc. Cifre, cifre... Suntem trei înghesuiţi într-un birou, cu o sobă de fontă încinsă (doamna André e friguroasă). Doamna André e teroarea noastră. După ce că-i înghiţeam toată ziua tâmpeniile şi obrăzniciile, mi-a pus în circă – sub diverse pretexte – şi centrala telefonică. Asta mă înfurie la culme. Degeaba-ţi zici că toate astea n-au nicio importanţă...

Din fericire, mai e şi nea Grelier, o bomboană de om. Nu trebuie însă să uiţi în fiecare dimineaţă să-l întrebi de sănătatea soţiei, care-i paralizată de zece ani, Bietul Grelier! Trăieşte o nesfârşită tragedie, însă banalitatea repetiţiei acestei evocări parcă o goleşte de orice substanţă, îi dă chiar o notă comică. O tragedie trebuie să fie scurtă.

— ’Neaţa, doamnelor şi domnilor!

Vine în fiecare zi cu cinci minute întârziere, din cauza trenului de Montmorency, care nu soseşte în Gara de Nord înainte de 8: 45.

— Bună dimineaţa, domnule Grelier!

— ’Neaţa, dom’ Grelier (doamna André e cea care-l întreabă de obicei de nevastă-sa). Ce mai face doamna?

Pune întrebarea asta de zece ani. Face parte din ritualul cotidian – cinci minute, nu mai mult – câtă vreme îi trebuie ca să-şi agate paltonul în cui, să-şi ataşeze manşetele şi să pună de-o cafea.

20 februarie 1948. Elena doarme lângă mine. Eu nu pot să dorm. Credeam că timpul va curge în favoarea mea şi îngrijorarea se va stinge încetul cu încetul. Dar mă înşelam. E posibil să se întâlnească pe ascuns şi să facă presiuni asupra ei. Alaltăieri mi-a cerut să ne despărţim.

Era cu vreun sfert de oră înainte să plec la serviciu, chiar după micul dejun. Stăteam pe divanul din camera noastră, iar ea a venit şi s-a aşezat lângă mine, pe un colţ. Mi-a cerut o ţigară, pe care şi-a aprins-o stângaci (nu era fumătoare). Am simţit că vrea să-mi vorbească şi nu mi-a picat deloc bine. Câteva clipe de linişte apăsătoare, apoi mi-a zis:

— Nu mai putem continua aşa, Georges! îţi dai seama, nu? Nici tu nu mai poţi! Şi nu vrei să recunoşti! Nu ne mai suportăm unul pe altul. Poate că te-am iubit, nici nu mai ştiu, dar acum s-a terminat, s-a terminat, gata! E stupid să te-ncăpăţânezi aşa! Tu trăieşti mereu în trecut. Nu e bine!

Mă durea. Ce mă durea?

— Elena, nu pot să cred că totul s-a terminat! Cum e cu putinţă? Ne iubeam atât de mult! Nu poţi să spui că n-a fost nimic; nu-mi pot închipui că de mâine vom fi doi străini... E înspăimântător! Să mai aşteptăm câteva săptămâni, câteva luni. Ai să vezi c-ai să-l uiţi, totul trece!

— Dar n-are nicio legătură, Georges! N-am de gând să fiu cu el! Tu nu poţi să-nţelegi! Să stăm despărţiţi o vreme, apoi mai vedem... Acum ne facem rău unul altuia, nu vezi? Ce sens are?

Nu mai aveam niciun argument. Ce mă fac, Doamne?! O vedeam în faţa mea crispată, duşmănoasă, încruntată, cu buzele strânse, care o făceau de nerecunoscut. Cu ultimele forţe, i-am zis:

— Dacă vrei să mă părăseşti, nu te pot împiedica, dar

copilul rămâne cu mine...

Ea a şi sărit:

— Ai înnebunit! Cum te-ai descurca tu cu el? Cum o să te împarţi între copil şi slujbă? (îmi dădeam seama că avea dreptate, dar nu ştiam ce să spun.) Eşti de-un egoism feroce! La el nu te gândeşti? (Era groaznic, dar dacă era aşa?) Dacă ai de gând să faci asta, cer divorţul şi sigur voi obţine copilul.

Eram lac de sudoare. Mi-era frică. Trebuia să plec la serviciu. Credeam că n-or să mă ţină picioarele, în hol, mi-am şters fruntea, faţa. Afară, cu toate că aveam paltonul pe mine, am început să tremur. Dacă găsesc apartamentul gol când mă-ntorc? Poate să plece în lipsa mea, cu Cocoloş cu tot. Diseară el nu-şi va mai pune braţele în jurul gâtului meu, ca în fiecare zi, când mă duceam să-l sărut şi să-l învelesc.

Lumea se uita la mine pe stradă. Mi-am suflat nasul şi mi-am şters ochii. Se întâmplă să lăcrimezi şi din cauza frigului. După masă la birou a fost un chin. Nu puteam să mă concentrez deloc. Închipuiam ce avea să urmeze: singurătatea mea, Cocoloş crescut de un străin, dialoguri imaginare cu el mai târziu... Trăiam câţiva ani în câteva momente. Clipele îmi păreau secole.

Plecând de la birou, îmi venea s-alerg spre casă, dar dimpotrivă, am încetinit ca şi cum, dacă aş fi mers aşa, lucrurile *ar fi trebuit* să reintre în normal.

Pe Rue de Condé am urcat scările două câte două, fără să mă uit către cămăruţa portăresei. Doamna Léon a crăpat uşa şi s-a uitat după mine pe casa scării, dar m-am făcut că n-o văd. Pe palierul nostru m-am oprit, de-abia respirând, am ascultat la uşă şi-am auzit vocea lui Cocoloş. Într-o clipă am uitat totul. Parcă mi-era ruşine.

Elena nu mi-a vorbit decât monosilabic toată seara. Iar când eram singuri în pat, mi-a spus că hotărâse să rămână. A plâns toată noaptea, cu capul pe umărul meu. Mi-era tare milă de ea, dar eram atât de lipsit de vlagă, că nu mai puteam spune nimic. Am mângâiat-o încet pe frunte, pe păr, încet... ca pe un copil mic.

25 iulie 1948. Am aflat de la Mariana Ghika, sosită de curând din România, că a murit domnişoara Fabre, fosta mea guvernantă. Dacă există un Dumnezeu, cred că ea n-are nevoie de rugăciunile mele ca să i se deschidă porţile Raiului. Aseară, venind acasă de la birou, am intrat în biserica Saint-Roch şi am aprins o luminare la altarul Maicii Domnului.

29 octombrie 1949. Anul ăsta a fost tare greu. Am acceptat în cele din urmă despărţirea. A fost extraordinar de simplu.

Când mă gândesc la înverşunarea mea de anul trecut, nu mai înţeleg. Am stricat viaţa a doi oameni. El s-a căsătorit de ciudă, acum cinci-şase luni, cu o bogătaşă din Lyon. Eu am fost cel care a părăsit apartamentul. Acum stau într-un mic hotel din Rue Vaneau. Elena mi-l trimite pe Cocoloş duminica după-masă, cu Louise, bătrâna bucătăreasă a bunicii ei care a murit la începutul anului. Poate că, dac-ar mai fi trăit… Cred că am fost nedrept cu ea.

2 noiembrie 1949. Cocoloş trebuie să vină după-masă, dacă nu cumva merge la ziua unui prieten (în general, asemenea veşti mi le transmite Louise). Sunt neliniştit: ce-am să fac azi ca să-l distrez? Camera asta de hotel e lugubră. Am să-l duc la o cofetărie, dar pe urmă?

Sunt la masa mea de lucru, plină de hârtii. Ar trebui să fac ordine, să răspund la toate scrisorile astea care se adună pe masă, dar, cu cât trece vremea, am din ce în ce mai puţin chef. M-am sculat de zece ori, de douăzeci de ori. Mă duc până la uşă, apoi către fereastră; privesc o clipă afară, să văd trecând maşinile; lumea asta pleacă, vine, atâtea vieţi despre care nu voi şti niciodată nimic, pesemne la fel de nule ca a mea. Mă duc spre lavabou, mă uit în oglindă – aceste cute în colţul buzelor, ceva mai pronunţate la stânga. Îmi privesc ochii, în oglindă; mă găsesc urât, îmbătrânit. Ce înseamnă frumuseţea la un bărbat? Privirea. Privirea mea e tristă, moartă.

13 noiembrie 1949. Directorul Băncii mă trimisese ieri după-amiază cu un comision pentru un profesor de la

École des Mines. Cum eram la doi paşi de liceul Montaigne (unde învaţă Cocoloş), m-am gândit să mă duc să-l aştept la ieşire. Credeam că va veni Louise să-l ia. Dar pe când urmăream să-l văd ieşind printre zecile de copii care umpleau zgomotos strada, l-am văzut apărând de mână cu Elena. Instinctiv m-am îndepărtat şi am luat-o pe Rue d'Assas. Mi se pare că m-a văzut şi şi-a întors îndată privirea. M-am întors acasă foarte abătut, foarte trist, nemulţumit de mine. De ce i-am provocat această inutilă neplăcere? Şi chiar de l-aş fi găsit singur sau cu Louise, pot fi sigur că ar fi fost bucuros să mă vadă?

Cu maică-sa e altceva. Între două muştruluieli pentru mici năzbâtii, ea e veselă. Ştie să se joace cu el. Mi-i închipui alergând amândoi în apartament şi râzând gălăgios. Dar eu? Bucuria revederii cu el mă paralizează, mă nelinişteşte până la tristeţe. Ce păcat mai mare decât să lipseşti un copil de bucurie?

N-ar trebui să-l mai văd sau poate c-ar fi bine să-l văd cât mai rar. Ar trebui să mă uite. Ar fi preferabil, da! mai târziu, poate, mult mai târziu… Iată-mă plângând ca un prost.

2 aprilie 1951. Astăzi se face un an, un an de la nenorocirea asta. Şi nu pot uita nimic. Mă mir că mai am încă puterea de a scrie această simplă frază.

9 aprilie 1951. Trebuie totuşi să vorbesc: într-o duminică după-masă m-au chemat jos la telefon. Era Elena. Mi-a spus că ăla micu' era bolnav de câteva zile, foarte bolnav. Mi-a cerut să mă duc să-l văd. Am luat un taxi. Trebuia să fie foarte grav, dacă îmi telefona Elena.

Specialistul chemat de doctorul de familie confirmase diagnosticul: leucemie. Mă uitam la Elena şi refuzam să-nţeleg. Nu era nicio speranţă? Ea a schiţat un gest de neputinţă.

Cocoloş era culcat în patul lui, cu faţa subţiată, cu ochii imenşi. Nu părea mirat să mă vadă. Mai târziu, când a adormit, am vrut să plec. Ea mi-a zis: „Doar nu vrei să pleci acum!" Simţeam că-i venea să plângă, dar şi-a stăpânit lacrimile. M-am dus la fereastră. Am ridicat puţin

perdeaua. M-am făcut că privesc afară, ca să nu se vadă că eram mai slab decât ea. Ploua. Picăturile de apă cădeau oblic pe geamul în care se reflectau lampa, gheridonul rotund şi fotoliul Ludovic al XVI-lea de lângă el. Apoi dispăreau. Nu mai vedeam decât imobilul din faţă, poarta închisă şi felinarul cu lumina tăiată de ploaie. Picăturile alunecau mai departe, de-a lungul geamului, încet. Cu fiecare dintre ele, o minusculă lume luminoasă se ivea şi pierea.

A doua zi dimineaţă, amintindu-şi poate că m-a văzut în timpul nopţii, Cocoloş mi-a zis:

— Tu stai cu noi acuma, tată, nu-i aşa?

Am încuviinţat.

— Tot timpul de-acum încolo, nu?

— Bineînţeles, dragul meu!

„Tot timpul" avea înţelesuri diferite pentru fiecare dintre noi.

Acele zile, la birou! Doamna André cerea mereu veşti despre doamna Grelier. Eu nu îndrăzneam să spun nimic. Ei însă şi-au dat seama că eram şi mai taciturn ca de obicei, mai absent, desfigurat de oboseală şi de grijă – a trebuit să le povestesc.

Cocoloş slăbea de la o zi la alta. Am consultat cei mai buni specialişti, am încercat tot ce se putea! Era condamnat. Aproape că nici nu mai vorbea. Într-o dimineaţă, mi-a spus c-o văzuse pe mama-mare (bunica Elenei) care-l luase de mână să-l ducă-ntr-o grădină mare. Am avut un şoc. Ştiam deja, dar după acest vis, mi-a fost totul limpede.

A murit în acea noapte, pe când îl veghea Elena. Niciunul dintre noi nu mai avea lacrimi. Ba chiar am adormit pe un scaun, câteva clipe, spre dimineaţă.

Iau contact cu realitatea când mă trezesc. Pentru o clipă sunt confuz. Apoi palpitaţii: îmi aduc aminte. Aş vrea să mă întorc la acea stare tulbure de inconştienţă, dar e prea târziu... M-am dus să mă spăl, să mă bărbieresc. Fac toate aceste gesturi mecanic, ca în fiecare zi: bărbieritul, aranjatul părului, cărarea să fie dreaptă. Simţeam în toate

astea ceva monstruos. La ce bun într-un astfel de moment să fii bărbierit, pieptănat?... Totul era de un evident absurd, însă eu continuam să fac aceste gesturi ca pe o necesitate. Nici măcar nu mă revoltam.

Am dat un telefon la birou. M-am ocupat de formalităţi la Primărie, la Pompele funebre, am dat anunţ în ziar... Au venit să ne vadă rude, prieteni.

Ziua înmormântării... Florile, slujba, condoleanţele. Strângeam din dinţi ca să nu plâng. Am străbătut Parisul în goana maşinii de la Pompele funebre, cu micul coşciug alb în spate. Maşini care te depăşesc, opriri la semafoare. Câţiva trecători îşi scot pălăriile, alţii, puţini ce-i drept, îşi fac semnul crucii. Gonim. În metropolă nu mai e loc pentru morţi.

Cimitirul Père Lachaise, acest orăşel artificial. Casele morţilor, mărunte, aproape că se ating. Cavoul Delaunaie şi toate aceste nume care nu înseamnă nimic pentru mine mi-l iau pe Cocoloş... Cred că preotului îi e frig – părul său rar e zburlit de vânt. Din când în când cuvinte latineşti... *requiem sempiternam... amen*. Se coboară sicriul pe nişte frânghii lungi.

Mă prinde cineva de braţ; trebuie să plecăm. „Spre ieşire, pe aici, doamnelor şi domnilor!” Trecem prin spatele cavoului; lipite de perete – o găleată, o mătură şi o frânghie.

1 mai 1951. Elena tricotează într-un fotoliu, lângă mine. Cât de lipsite de sens mi se par acum certurile noastre din trecut! Cine şi-ar fi putut închipui că am fost atâta vreme despărţiţi, văzându-ne acum plimbându-ne la braţ pe cheiurile Senei, ca doi oameni fericiţi, ce stau împreună de-o viaţă?

20 ianuarie 1952. Mă întorc de la aeroportul Bourget.

Elena a vrut să scape de această atmosferă înăbuşitoare a amintirilor. împreună cu Geneviève Fontaine, s-a angajat la Ministerul Aviaţiei, ca însoţitoare militară. Acum 15 zile m-a rugat s-o las să plece în Indochina. Nu puteam s-o refuz.

Din nou singur şi îngrijorat.

5 aprilie 1952. Ştiam că bunică-mea, ca mai toţi foştii proprietari, avea domiciliu forţat la Câmpulung, de la ultima expropriere din 1949. Alaltăieri, Mihai mi-a semnalat sosirea la Paris a unui tânăr inginer silvic român, fugit în condiţii dramatice prin Iugoslavia, trecând Dunărea înot şi care era originar din Câmpulung. Am vrut să ştiu dacă, din întâmplare, n-o cunoştea pe bunică-mea. O cunoştea. Am aflat astfel amănunte despre arestarea ei din martie ’49. Au venit s-o ridice în plină noapte, fără s-o lase să-şi ia altceva decât un palton aruncat pe umeri în grabă, peste cămaşa de noapte. După o scurtă şedere într-un lagăr, cu alţi proprietari din regiune, a fost pusă să aleagă drept reşedinţă între două oraşe situate fiecare la peste 100 km de fosta ei moşie, cu interdicţie de a merge în satul ei sau în Bucureşti. A ales să stea în Câmpulung, unde şedea fiica unei foste guvernante a mamei, care era croitoreasă acolo. A trăit la ea şi i-a meditat copiii la franceză şi germană.

Un amănunt emoţionant: i s-au vândut la licitaţie mobila şi hainele, iar unii vecini au cumpărat câteva efecte de care gândeau c-ar avea ea nevoie şi i le-au adus, câteva săptămâni mai târziu, pe ascuns, la Câmpulung.

3 august 1952. În seara de 17 iunie, când m-am întors de la serviciu, am primit un telefon de la Ministerul Aviaţiei. Mi se spunea cu menajamente că avionul în care se afla Elena fusese dat dispărut în munţii din nordul Vietnamului, de 48 de ore. Cercetările continuau. Nu trebuia să ne pierdem speranţa. Am pus întrebări mai mult sau mai puţin stupide. Nu ştiau nimic… Mă vor ţine la curent. Mă aflam în cămăruţa portăresei. Doamna Léon mă privea îngrijorată: „Veşti proaste, monsieur Georges? Sunteţi alb la faţă. I s-a întâmplat ceva doamnei Milescu?” „Nu, adică nu ştiu…”

Cum să aflu mai multe? Din ziare? Nu puteau nici ei să ştie ceva în plus sau poate că da… Am alergat afară. Chioşcul din Place de l’Odéon; cumpăr „Paris Soir” din ziua respectivă şi îl cer şi pe cel din ajun; nu-l mai aveau. L-am căutat la mai multe chioşcuri, până l-am găsit pe

Boulevard Saint-Michel. În picioare, am răsfoit paginile de mai multe ori… La pagina 4, sus, în dreapta, un scurt articol.

Am din nou în faţa ochilor acest pătrat de hârtie mototolită. Una dintre acele ştiri peste care privirea trece zilnic fără să se oprească: „Hanoi, 15 iunie. Nicio veste despre avionul militar care a decolat ieri la orele 14: 00 de la Langson, în direcţia Hanoi. Aparatul, un Junker de transport, avea la bord în afara celor patru membri ai echipajului (dintre care o însoţitoare de bord), 12 răniţi evacuaţi din zona Langson. Mai multe avioane de la baza din Haiphong participă la căutări”.

Ştirea era scurtă, fără nicio poză, iar Elena era doar un cuvânt între paranteze. Mulţimea pestriţă de pe Boulevard Saint-Michel trecea pe lângă mine indiferentă.

Au fost două zile de aşteptare înfrigurată: rănită, prizonieră, moartă. Mă urmăreau imagini de coşmar. De ce o lăsasem să plece? Era vina mea… Numai a mea.

La 19 iunie, se pierduse orice speranţă: doi din Legiunea Străină, răniţi, scăpaseră cu viaţă din accident şi reuşiseră să ajungă la un post militar francez. Zece zile mai târziu, debarcau la Bourget, cu un convoi de răniţi repatriaţi. Mi s-a dat voie să-i văd un moment în sala de aşteptare. Erau un sergent francez şi un legionar neamţ. Primul mi-a povestit accidentul: flăcări la motorul din dreapta; un început de incendiu pe care au reuşit să-l stingă. Avionul şi-a continuat zborul cu un singur motor, pierzând însă mereu din altitudine. Mi-a zis că Elena se plimba printre răniţi ca să-i liniştească. Apoi aterizarea forţată pe un câmp insuficient de lung. Şocul. Sergentul şi-a pierdut cunoştinţa, apoi s-a trezit, împreună cu camaradul său, aruncat la câteva zeci de metri de carlinga în flăcări. Erau singurii supravieţuitori, nu ştiau prin ce minune. Probabil că la primul şoc se rupsese coada avionului, unde se aflau ei doi. Au mărşăluit aşa, răniţi cum erau, până în primul sat de care se temeau să nu fie în mâinile vietnamezilor.

Pe când povestea, sergentul îmi vorbea din când în

când de Elena:

— Ce drăguţă era doamna! Şi deloc fricoasă. Vedeam cum coboram, din ce în ce mai mult... Ea trecea pe la fiecare şi stătea de vorbă cu toţi, cu cei care erau pe targă, apoi cu cei de la coada avionului... Zâmbea...

Îl ascultam pe omul ăsta care-mi destăinuia lucruri despre Elena, ca şi când acele câteva minute pe care le petrecuse alături de ea ar fi fost, dintr-odată, mai preţioase decât cei zece ani petrecuţi de mine cu ea. De fapt, cine era Elena? Credeam că o cunoşteam şi iată că în doar câteva clipe li se arătase acestor oameni aşa cum era ea în realitate. Mă încerca un fel de jenă. îl auzeam pe sergent repetând:

— Ce drăguţă era, nu-i aşa, Hans?

Acesta dădea din cap.

Ambulanţa militară aştepta afară. A trebuit să punem capăt discuţiei. Tânăra femeie ofiţer care mă însoţise m-a dus la bufet şi mi-a oferit un coniac. Holul aeroportului era gol.

4 august 1952. N-am plecat în concediu. Ce să fac, unde să mă duc? M-am aruncat în munca asta stupidă ca să uit. Doamne, de ce m-ai oropsit? Am pierdut totul, absolut totul!... Nu mai am de ce să mă agăţ. Oare există un Dumnezeu? Eu văd că peste tot domneşte absurdul. Da, n-avem de ales decât între Dumnezeu şi absurd...

5 august 1952. Aseară eram în Place Saint-Michel. Câţiva clienţi întârziaţi pe terasele cafenelelor. Miros greu de la gura de metrou. Maşini rare, care trec în viteză. Am coborât treptele către cheiurile Senei. Silueta fantastică a catedralei Notredame se oglindeşte în apă, odată cu tremurul uşor al luminii felinarelor. Sena pare nemişcată. Cercuri concentrice încreţesc luciul apei, lărgindu-se, dispărând, apărând din nou. O altă lume, calmă. Numai bună să te pierzi în ea! Nu mă săturam să privesc apa la picioarele mele. Cred că eram acolo de-o bună bucată de vreme, când am auzit paşi în spatele meu. Erau doi agenţi de poliţie.

M-am întors încet către Rue Saint-Jacques. Pustie...

în capăt se vede tumul Sorbonei, verde-coclit. De-acolo şi-a făcut Pascal experienţa privind greutatea aerului... Era puţin mai în vârstă decât mine când a murit şi deja dibuise misterele ştiinţei-ba-l regăsise şi pe Dumnezeu.

Brusc mă simt obosit.

8 octombrie 1952. La terminarea orelor de serviciu, gloata de pe stradă. Bătrânul cu faţă mototolită, de eunuc; grasul ăla slinos, cu buza bleagă, care-şi scoate în faţă burta susţinută de nişte picioare cu platfus; femeia cu privire speriată, cu o cută adâncă în colţul gurii rujate stângaci; toţi aceşti bărbaţi şi femei care mişună, se zbat, se împerechează, se sfâşie... Ce fac ăştia, Doamne? De unde vin, încotro merg? Ce unt, ce trist şi zadarnic!...

12 noiembrie 1952. Am ieşit aseară. Mergeam prin centru, prin cartierul Halelor. Ploua încet. Farurile maşinilor pe asfaltul umed. Lădiţe de lemn, gunoaie aruncate pe trotuar. Firme luminoase se aprind intermitent în verde, roşu, verde, roşu... O cafenea. Numele scris pe vitrină, în semicerc: „Au rendez-vous des Lorrains – Café-Restaurant”. Merg mai departe. Încotro? Mă izbesc de trecători.

Aş vrea să fiu singur. Singur, pe muntele alb sau în pustiu, pe ocean sau în aer... Dar mai degrabă îţi pui capăt zilelor când eşti singur în mijlocul oamenilor.

M-am trezit într-un bar de pe Rue Pigalle – „La Goélette”... Erau vreo doi-trei bărbaţi lângă nişte jocuri mecanice şi o fată la bar, destul de arătoasă. Am comandat un whisky, apoi încă unul...

— Cum vă numiţi?

— Simone. Dar tu?

— Georges.

— Vrei să dansăm?

Nu dansa rău. N-o făcea pentru mine, cu atât mai puţin pentru propria plăcere, ci pentru ceilalţi. După trei melodii mi-a spus că-i e sete. I-am făcut cinste. Îşi recăpătase culoarea în obraji, iar ochii îi străluceau. Când m-a privit, am avut un moment impresia c-ar putea să mă dorească nu pentru banii mei.

— Cât ceri pe noapte?…

Şi am plecat împreună.

19 decembrie 1952. În curând e Crăciunul. Evit lumea, în afara câtorva compatrioţi. Cu Neagu mă simt cel mai bine. Ne cunoaştem de când eram copii şi ştiu că ţinea la Elena. Dar evit să merg la el acasă. Am impresia că France nu prea agreează obiceiul acesta „balcanic” de a veni oricând şi nepoftit. Şi perpetua noastră evocare a situaţiei din România… Ce să vorbesc? Acum nu mă interesează nimic altceva decât drama de la mine din ţară.

Sunt incapabil să găsesc aici un teren de activitate. Din când în când, citind ziarele, sunt entuziasmat de experienţele primarului din Florenţa sau ale abatelui Pierre de la Lyon. Aş vrea să plec cu un grup de exploratori… Nu. Sunt simple veleităţi.

Toată durerea mea e în altă parte. Dacă ţara mea ar fi liberă şi aş fi acolo, aş urma oare calea pe care mi-o alesesem?

Sunt strivit de mediocritatea existenţei mele. îi invidiez pe fanatici, pe toţi cei care n-au nicio îndoială.

1 ianuarie 1953. Am rămas să locuiesc în camera bunicii Elenei, care dădea spre coridor, şi am închiriat restul apartamentului. Intru pe scara de serviciu prin bucătărie. De ce-i aşa deprimant aici? Absurd.

Ce voi face ziua-ntreagă? O să citesc. Am început zece cărţi o dată şi nu-mi pot fixa atenţia pe nimic. Ar trebui să fac ordine în birou, dar nu pot nici asta. Mă târăsc de la pat la fereastră, de la fereastră la birou, de la birou la dulapul cu oglinda în care mă uit: am pungi sub ochi şi pometţii roşiatici. Îmi dau seama că beau prea mult. Câte puţin în fiecare seară, oriunde, numai să nu mă regăsesc singur în odaia asta. Să fie muzică, zgomot în jurul meu şi să beau până când îmi joacă imaginea în faţa ochilor, acea stare de reverie tulbure în care se cufundă realitatea. Realitatea! Ce-i aia realitate?

20 februarie 1953. Medicul meu m-a silit să-mi iau concediu. Mă aflu de trei săptămâni la Braunschweigerhütte, o cabană de munte în Tirol, la

aproape 2.500 de metri altitudine (dacă-i putem spune cabană acestei imense clădiri de piatră ridicate la sfârşitul veacului trecut de un duce de Braunschweig cam excentric, în mijlocul unui circ natural, pe o morenă îngrămădită de trei gheţari). Călăuza care m-a adus de la Hochsolden s-a întors, lăsându-mă la cabană cu o pereche de ţărani bătrâni care-şi vor petrece iarna aici. Ce oameni cumsecade! Trebuie să mă creadă cam nebun, dar le sunt recunoscător că-mi respectă tăcerea. Ei trăiesc în bucătărie; eu mă simt aproape fericit cu cărţile şi cu tristeţea mea. Stau cu orele în sala mare şi privesc focul din cămin, care arde numai pentru mine. Fascinaţia flăcărilor albe, roşii, mereu în mişcare. Lemnul prinde mii de chipuri, trosneşte, pâlpâie, moare încet... Aşa-i şi viaţa.

Când noaptea e luminoasă, îmi place să ies pe terasa cabanei. Frigul puternic îmi intră-n oase, îmi ciupeşte nările, dar în faţa mea spectacolul e măreţ: uriaşul circ alb sub lumina lunii, cei trei gheţari cu reflexe turcoaz parcă stau suspendaţi; deasupra, dantela crestelor pe firmamentul pe care lima pare imensă. Îmi iau luneta şi mă uit la ea îndelung, privind ca în copilărie acele întinderi haotice, care-mi par atât de aproape... Până ce frigul mă sileşte să intru-n casă.

În fiecare dimineaţă, dacă e frumos afară, plec în expediţii lungi pe schiuri. „Gardienii” mei mă întreabă regulat pe unde urmează să mă plimb. Le arăt cu degetul vârful pe care vreau să-l ating în ziua respectivă. Oare bătrânul ghid mi-ar putea veni în ajutor dacă în vreo seară nu m-aş întoarce? Lăsând urme pe zăpada neîncepută, mă îmbăt de aerul curat, de soare, de albastrul cerului, de albul scânteietor al zăpezii – şi când cotesc după un munte, iar cabana dispare, inima-ncepe să-mi bată mai tare, semn al fricii subconştiente în faţa singurătăţii magnifice şi înspăimântătoare; începusem să îndrăgesc această frică nouă, ca şi cum doar ea ar fi putut să mă trezească din toropeala indiferentă în care căzusem.

5 martie 1953. M-am întors la Paris. În ultimele două săptămâni ale sejurului, trei grupuri de schiori care

mergeau spre Wildspitze şi-au petrecut câte o noapte la cabană, tulburându-mi liniştea cu dezordinea şi cu veselia lor gălăgioasă. Totuşi, privindu-i amuzat, mi se părea că am iar chef de viaţă, însă n-am simţit niciun regret când primele două grupuri au plecat. În al treilea grup (vreo 12 tineri de diferite naţionalităţi, însoţiţi de doi ghizi) era o belgiancă tânără, nu foarte frumoasă, dar proaspătă şi jucăuşă, graţioasă cu fiecare gest, încât n-o mai scăpăm din ochi. Pe o sfoară întinsă dintr-un capăt în altul al camerei atârnau şosete, tricouri, mănuşi şi pantaloni uzi. Îşi despachetau proviziile, se aruncau cu poftă asupra supei calde servite de cei doi bătrâni. Fusesem adoptat, înhăţat de grup.

Belgianca pare a fi puţin mai vârstnică decât ceilalţi. În fond, nu-mi pun întrebarea dacă e frumoasă. E roşcovană, dar nu din acea nuanţă „aubum”, care-mi place, ci de un roşcovan deschis, având o piele cu pistrui, probabil accentuaţi de pârleala soarelui de munte. Ochii sunt de un albastru foarte palid – nici asta nu-mi place – dar, ciudat, fixitatea cu care aceşti ochi mă privesc mă tulbură fizic şi aproape mă jenează.

Deodată îmi aduc aminte de acea roşcovană căreia mă prezentase Jacques la Sorbona, spunându-mi, cu acea indecenţă pe care o au câteodată bărbaţii când vorbesc despre o femeie (cu excepţia soţiei lor), că vrusese „s-o aibă”, dar, vorba lui Ranetti, „când a fost la pont, la dracu’!”… mirosul ei intim îl izbise atât de violent, că renunţase. Pe mine, dimpotrivă, mă obsedase acea perspectivă şi încercasem s-o-ntâlnesc pe fată, dar venise vacanţa mare fără să izbutesc şi în anul următor nu mai apăruse la Sorbona.

Ideea fixă de a cunoaşte o roşcovană mă urmărise însă de atunci şi iată că acum această apariţie îmi trezea vechea obsesie.

Fata s-a ridicat, a trecut pe lângă mine şi a ieşit pe terasă. Am lăsat să treacă un minut, cu gândul că voi atrage mai puţin atenţia şi am ieşit şi eu. Stătea sprijinită de balustrada de lemn. Priveliştea era atât de

nemaivăzută, încât nici acum, după ani de zile, nu mi s-a şters din minte şi nu cred să fi avut în toată viaţa o viziune mai grandioasă a splendorii naturii. Lima dădea zăpezii o lumină ca de ziuă. Cei trei gheţari ce ne înconjurau aveau pe alocuri, spre margini, licăriri verzi-albastre. În acea linişte totală, parcă nu mai eram pe pământ. Să fie oare aşa pe lună?

M-am proptit de balustradă lângă ea, atingând-o uşor. Nu s-a ferit – am avut, dimpotrivă, impresia că se apropia, pe când schimbam câteva banalităţi despre spectacolul naturii. Am simţit cum îmi creştea dorinţa şi a simţit şi ea. Atunci s-a întors către mine. Mai mult i-am ghicit decât am simţit căldura trupului şi, fără fasoane, ne-am sărutat îndelung. I-am spus după un moment că era mai cald înăuntru... apoi că o sfătuiam să-i îndemne pe tinerii ei tovarăşi să meargă la culcare în dormitor, căci urma o zi grea; dar că dacă ea voia să vină unde era mai cald, la mine, în sala mare, cu focul aprins în vatră...

Cu greu i-a împins pe toţi să treacă în dormitorul alăturat, unde termometrul arăta – 4°C şi ave-Li să doarmă toţi îmbrăcaţi, cu capul sub trei pături militare. Timpul mi-a părut lung şi mi-era mai frig ca de obicei, căci nu îmbrăcasem pijamaua. Aproape aţipisem când am auzit uşa scârţâind. Umbla uşor în ciorapi şi îi vedeam silueta la lumina tremurândă a focului de lemne. S-a aşezat pe pat şi şi-a lepădat ciorapii, pantalonii de schi, puloverul, slipul. Simţeam cum îmi creşte dorinţa şi-mi bate inima mai tare. Când s-a strecurat însă în pat, ridicând pătura cam brutal, parfumul ei intim m-a izbit aşa de tare, că am simţit ca un nod în gât şi o clipă am crezut că-mi pierd puterea. Ea, cunoscând pesemne acest risc, a luat iniţiativa cu atâta iuţeală şi căldură, acoperindu-mă întreagă, încât, în puţine clipe, am ajuns ca un singur trup. Mişcările ei ritmice ridicând plapuma mi-aduceau valuri din mirosul ei, care acum nu numai că nu mă paraliza, ci mă înflăcăra mai tare, mă îmbăta. Am stat uniţi vreo două ceasuri.

Aş fi dorit să ştiu mai multe despre ea, dar cu greu i-am smuls vreo destăinuire personală. Era măritată? Mi-a

răspuns: „Aproape”... Puteam spera să o mai văd? „Da, desigur, poate”... Locuia la Bruxelles. Va încerca să vină din când în când la Paris. Vrea să-i scriu numărul meu de telefon? Nu era nevoie. îl va ţine minte. L-a repetat de două ori. A trebuit s-o silesc să se îmbrace iar şi să treacă în dormitorul glacial, reamintindu-i de ascensiunea de a doua zi.

Din fericire, dimineaţa coloana nu s-a urnit prea devreme. I-am însoţit şi eu către Wildspitze – 3 700 m. Eram cincisprezece, cu călăuza şi cu instructorul grupului. M-am aşezat la rând ca să fiu imediat în urma ei. Era o zi cu soare arzător. Cei mai tineri îşi scoteau pe rând hanoracul, apoi puloverul. Ea la fel. Mă ţineam cât mai aproape, doar – doar să mă mai atingă o adiere din parfumul ei. îi atârna bluza pe şolduri, iar legănatul armonios al trupului feminin îmi stârnea obsesiv amintirea din acea noapte, când mâinile mele ţinuseră şi mângâiaseră, goale, acele forme superbe. Oare îi spunea instinctul cât de intens o priveam din spate? „N-ai pic de ruşine!”, mi-am zis şi am încercat să-mi fixez privirea în jos, spre schiurile care alunecau în faţa mea pe zăpada imaculată, creând un fel de mecanism şi înlăturând oboseala muşchilor.

Când, după trei ceasuri de urcuş fără pauză, am atins piscul, sus bătea un vânt atât de rece şi ascuţit, că n-am înţeles de ce organizatorii s-au încăpăţânat să înghiţim acolo, în acele condiţii, sărăcia de sandvişuri pe care le căraserăm. Nu m-am bucurat decât de ceaiul fierbinte din termos. Am băgat de seamă că ea s-a ferit să se aşeze lângă mine.

Coborârea de un ceas, pe o pantă ca o autostradă, a fost în schimb o încântare. La cabană, cei din grup au poposit abia un sfert de ceas să-şi adune echipamentul rămas şi s-o ia din nou la drum, spre Solden, unde-i aştepta către seară un autocar.

Ea mi-a strâns mâna, cu un zâmbet camaraderesc: „Au revoir!”... şi eu „Au revoir!”... De atunci nu mi-a mai dat niciun semn de viaţă. Ea fusese pentru mine începutul

unui vis. Eu, pentru ea, doar o aventură în plus…

*

La întoarcerea spre Paris am făcut un ocol prin Innsbruck. Într-o veche *stubbe* unde am cinat, o femeie între două vârste, însoţită de un bărbat îmbrăcat ţărăneşte, s-a aşezat la masa mea. Văzând că citesc un ziar francez, bărbatul m-a întrebat: „Sunteţi franţuz?” N-am zis nici da, nici ba. A continuat, arătând spre femeie: „Are un fiu francez, ştiţi?” Şi a silit-o să-mi povestească întreaga ei relaţie cu un prizonier francez… „Era de la Bordeaux… Era băiat frumos. Mi-a spus c-o să se-ntoarcă, dar n-a mai dat niciun semn de viaţă”… A făcut un gest cu mâna, ca şi când toate astea nu mai aveau importanţă. Privirea i-a rămas într-o negrăită tristeţe. Fuseseră câteva luni, sau poate numai câteva clipe care însemnau toată viaţa ei.

Am făcut ceea ce n-ar fi trebuit să fac: pe când bărbatul îndruga aceeaşi poveste, mi-am băgat nasu-n ziar, încruntat, ca pentru a descuraja trăncăneala acestui nepoftit. A încetat să-mi vorbească, cicălind-o în schimb pe femeie. Ea şi-a isprăvit supa în tăcere, omul şi-a băut berea şi au plecat, salutându-mă din cap.

9 martie 1953. M-am întors la „La Goélette”. Barmanul, Marcel, era acolo; şi Simone, bineînţeles, aparent bucuroasă că mă revedea. Cineva era la bar cu ea. Mi-a şoptit la ureche: „Am un client, mă aştepţi?” Am dat din cap. La un moment dat, au plecat amândoi. Când s-a întors şi-a petrecut braţele în jurul gâtului meu, pe la spate.

Aş fi vrut să stea mai mult aşa, dar, când i-am privit obrazul prea fardat aproape de al meu, atingerea pielii ei mi-a displăcut. Aş fi dorit să ne plimbăm într-o zi împreună, dar nefardată, ca o mic-burgheză, cu taior şi cu tocuri joase. A intrat atunci în bar o pereche de tineri eleganţi, probabil ieşiţi de la vreun spectacol. Ea era extrem de frumoasă şi de delicată. Deodată, atitudinea Simonei mi-a devenit nesuferită. Am respins-o, probabil, prea brusc. S-a îndepărtat, aruncând o privire duşmănoasă către tânăra clientă şi cu o grimasă de o vulgaritate

dizgraţioasă.

2 iulie 1953. Trec, pe cheiul Malaquais, pe lângă doi tineri: el blond, cu păr ondulat, îmbrăcat în cămaşă şi blugi, ea brunetă, pieptănată à la Juliette Greco, având o rochie subţire şi mulată. Se ţineau de degetul mic, legănându-şi mâinile în ritmul paşilor. Au coborât spre Sena. Mă uitam de departe, rezemat de tarabele buchiniştilor. S-au aşezat pe mal şi, întorcându-mi spatele, s-au sărutat îndelung. Păreau atât de tineri şi de fericiţi!

Mă revedeam cu Elena, zece ani în urmă… Mă simţeam bătrân şi obosit.

10 ianuarie 1954. Petre C. m-a sunat ieri ca să-mi spună că doamna Cordescu primise din România vestea morţii bunicii mele. După ce-am ieşit de la birou, m-am repezit acasă la ea. Mi-a dat să citesc o carte poştală de la sora ei: printre alte veşti, mai mult sau mai puţin anodine, era şi fraza următoare – „Biata Eliza Hadji-Dima a murit luna trecută; am aflat-o de la Maria D., care locuieşte şi ea la Câmpulung” – fără vreun alt amănunt.

Am scurtat vizita, pentru a evita comentariile doamnei Cordescu; toate acele platitudini nu-mi făceau decât rău; o cunoscuse odinioară pe bunica… ca şi cum altcineva ar fi putut s-o *cunoască* pe bunica!

M-am întors pe jos din Rue de Courcelles. Nicio lacrimă, însă o durere surdă. Încercam să-mi închipui cum au fost ultimii ani ai bunicii. A trăit din pomana altora, eu n-am putut să-i uşurez cu nimic viaţa plină de lipsuri. Cu nimic. Dar ştiam sigur că şi-a păstrat demnitatea până la sfârşit.

Retrăiam ultima mea vizită la Cornăţelu, în noiembrie 1945. Aveam sentimentul că vedeam pentru ultima oară şi aceste locuri încărcate de amintiri, şi pe această fiinţă care mi-era cea mai dragă din lume. De la drum, arborii fără frunze nu mai ascundeau casa. Gardurile din lemn erau mai aplecate, mai şubrede. Nucul cel mare fusese doborât, iar acareturile păreau mai aproape de casă. În curte nu mai erau nici animale, nici păsări. Doar Maria, îmbătrânită, îndesată, mereu acolo. Ghiţă murise. Caterina

– căsătorită într-un sat vecin; Dumitru – dispărut la Stalingrad. Casa avea un aer părăsit, sărăcăcios. Nu-mi puteam închipui că acest colţ de grădină adăpostise atâtea vise.

Când am plecat a doua zi, m-am întors să privesc casă, cu inima strânsă, ca şi când aş fi intuit că această imagine a Cornăţelului pe care o luam cu mine le va arunca pe celelalte într-un trecut ce-mi va părea de-acum încolo ireal.

19 iunie 1954. Am întâlnit-o ieri întâmplător pe Despina Mareş, pe care n-o mai văzusem de vreo patru-cinci ani. Elenei nu-i era deloc simpatică. Poate că, ştiind că fugiserăm împreună din România, îşi închipuia că fusese ceva între noi. Era doar o prietenă din copilărie; dar dacă m-ar fi întrebat cineva, când aveam vreo 14 – 15 ani, care era idealul meu de frumuseţe, aş fi schiţat portretul Despinei: înaltă, subţire, ten măsliniu, păr castaniu, nas mic, puţin acvilin. Sigură pe ea, ca o femeie. Era doar cu câteva luni mai mică decât mine, dar pe lângă ea păream doar un băieţel (simţeam acest lucru ca pe un soi de umilire). Ori de câte ori treceam prin Bucureşti, nu puteam să nu merg s-o văd, în acel mic palat lugubru din strada Visarion.

Într-o zi am găsit-o întinsă pe pat, într-un capot, în ajun i se incizase un furuncul apărut ceva mai sus de coapsă. Şi-a desfăcut dezinvolt capotul ca să-mi arate „operaţia”. Văzusem deja la plajă destule femei în costume de baie, însă păstrez încă amintirea unei tulburări nemaisimţite la vederea picioarelor lungi, ivorii, cu un contur perfect.

În pragul războiului, s-a căsătorit cu Petre Mareş, care nu era de teapa ei şi avea o reputaţie de om brutal. N-am apucat să-l cunosc şi a dispărut la cotul Donului, în dezastrul de la Stalingrad. Nu-l pomeneşte niciodată, iar dacă şi-a găsit pe altcineva, nimeni nu ştie. Gurile rele spun chiar că ar fi devenit lesbiană şi că a trăit un timp cu bine cunoscuta Chantal de Villeneuve. Se spune că nu mai sunt împreună. Să aibă cumva un amant?

Şi-a deschis un magazin de croitorie şi are o singură angajată. Când am întâlnit-o ieri, tocmai livrase o rochie unei cliente în Avenue de l'Opera. În seara asta mâncăm împreună.

20 iunie 1954. Am cinat aseară cu Despina la „Paul", Place Dauphine. Nişte măsuţe de fier pe trotuar. Piaţa cu clădirile ei seculare şi cu castanii în floare. Calm provincial. Un cocker melancolic plimba un domn bătrân la capătul zgărzii. Nicio mişcare, în afară de acel du-te-vino al chelneriţei.

Despina era mai frumoasă ca niciodată, ca şi când ultimii 12 – 13 ani nu lăsaseră nicio urmă. Mi-a vorbit cu entuziasm despre munca ei, despre cunoştinţe, despre micul apartament unde a avut norocul să se instaleze în cartierul Saint-Germain şi pe care îl dichiseşte în fiecare zi cu dragoste.

Ajutat şi de vin, am regăsit după mulţi ani bucuria de a trăi. Privirea îmi întârzia pe ochii şi pe buzele ei. După cină, ne-am întors braţ la braţ pe Pont Neuf şi pe cheiuri. Palatul Monedei, Academia, Luvrul, toate luminate îşi dezvăluiau discret splendoarea pe ambele maluri ale Senei. Mersul Despinei, uşor, se armonizase cu al meu şi la fiecare pas îi atingeam coapsa. Ajunşi în faţa numărului 9 din Rue de Vremeuil, Despina s-a oprit ca să ne luăm rămas-bun. Am întrebat-o dacă pot să-i văd apartamentul. A acceptat cu un zâmbet şi am urcat în tăcere scara strâmtă, până la etajul cinci.

A aprins lumina, din spatele uşii. Camerele nu erau înalte, iar holul era îmbrăcat într-un tapet vărgat, roz şi alb; pe pereţi, câteva gravuri din veacul al XVIII-lea. Despina s-a oprit o clipă în faţa unei oglinzi mici de epocă aranjându-şi părul cu mâna. Privirile ni s-au întâlnit în oglindă. Am stins lumina şi am tras-o încet la pieptul meu.

— Aşa voiai să-mi vezi apartamentul?

Drept răspuns, am sărutat-o, cam stângaci, însă corpul ei îl căuta pe al meu cu o delicioasă impudoare; apoi s-a desprins şi, luându-mă de mână, m-a dus în camera alăturată. Luna pătrundea printr-o fereastră

mansardată, prin care se vedeau acoperişuri şi coşuri din vechiul Paris, lăsând o dâră luminoasă pe divanul acoperit cu catifea oliv. Despina s-a dezbrăcat cu puţine gesturi şi s-a culcat pe divan. Păstrase doar un colier de perle la gât. Trupul ei de fildeş, galeş întins pe catifea, părea ieşit dintr-un tablou renascentist. Fapta noastră nu mai avea să fie atunci „spurcata împreunare" din expresia popească, ci un fel de jertfă adusă frumuseţii.

Întinşi unul lângă altul. În penumbră, urmăresc cu privirea lentoarea rotocoalelor fumului de ţigară. Am luat de jos perna căzută din pat şi am pus-o sub cap. Braţele noastre goale se ating. Nu vorbim.

Şi ce fierbinte fusese clipa dinainte! Acum suntem ca doi străini. Mă întrebam dacă mâine sau vreodată, în acest corp pe care-l ţinusem prizonier, pe care-l frământasem cu furie, la limita plăcerii şi a durerii care se confundă, o mai puteam găsi pe cealaltă Despină, ascunsă în spatele măştii elegante, ornată cu un surâs de femeie mondenă.

Tăcere. Fum de ţigară. Oare Elena mă vede de-acolo, de sus? Prostii! Şi totuşi, nelinişte şi un gust amar.

5 septembrie 1954. Am petrecut împreună trei săptămâni pe malul Oceanului Atlantic. Aproape fericiţi, cu tot caracterul capricios al Despinei. Eram înscrişi la hotel numai pe numele meu şi mă întrebam dacă situaţia asta nu mă va stânjeni, dar recepţionerul nici nu s-a uitat la paşaportul ei – a trecut în registru doar domnul şi doamna...

De când ne-am întors, îmi petrec aproape toate nopţile la ea.

20 septembrie 1954. Chantal de Villeneuve şi câteva prietene au deschis chiar pe strada unde stă Despina un bar căruia i-au spus, semnificativ, „Bilitis"... Să fi fost o simplă întâmplare că această bombă era chiar pe strada ei? Parcă văd cum şireata aia de Chantal îşi ţese pânza de păianjen... De fiecare dată când trec prin dreptul faţadei pictate în roşu şi negru, am poftă să intru. Dracul mă împinge!... I-am pomenit de mai multe ori Despinei de Chantal, ca să-i pândesc reacţiile. Se prefăcea bine.

Mergem mâine să bem un păhărel acolo.

22 septembrie 1954. „Bilitis”... Am deschis uşa şi am lăsat-o pe Despina să intre prima. Întuneric beznă. Lămpi mici, cu abajur roşu, pe fiecare masă. Ne-am aşezat într-un colţ. Când ochii ni s-au obişnuit cu lumina scăzută, am distins câteva siluete la bar şi altele la vreo două-trei mese. Toate femei. Ne priveau. Mă simţeam în plus. După vreo câteva minute, s-a apropiat de noi Chantal, cu o urmă de zâmbet batjocoritor pe buze. Am simţit-o, pentru prima oară, pe Despina tulburată. îi dispăruse obişnuita siguranţă nonşalantă.

— Pot să stau jos?

— Da, bineînţeles!

M-am ridicat de pe scaun. Despina a făcut prezentările.

— Dar noi ne cunoaştem, nu-i aşa?

— Da, ne-am întâlnit o dată, la familia Boulanger.

— Fac eu cinste!

Am stat mai mult de o oră. Chantal a vorbit mai tot timpul. Nemaipomenită. Nu puteam să n-o privesc insistent. Nu era frumoasă deloc: avea nişte ochi bulbucaţi, un nas niţel borcănat, tenul pământiu, nefardat. Şi mai ales buzele aveau ceva ciudat – erau ori prea roz, ori prea mobile, ori prea expresive, nu-mi dau seama şi nu cred că exageram.

S-a ridicat.

— Trebuie neapărat să ne mai vedem...

— Vino la noi la masă într-una din zilele astea. Când eşti liberă? Vineri e bine? Ţie, Georges, îţi convine vineri? (Despina voia să arate că eram de-ai casei.)

Chantal a consimţit, cu o privire iute spre mine şi cu acelaşi surâs ironic.

23 septembrie 1954. Azi n-am văzut-o pe Despina. Probabil gândindu-mă la seara ce va urma, sunt un pic cam nervos. Imaginaţia mea morbidă!...

24 septembrie 1954. Am ieşit de la gura de metrou Sèvres-Babylone. Mai era o oră până ne întâlneam la Despina. Trebuia să ajung la mine ca să fac o baie şi să mă

schimb. Deodată, toate astea mi-au părut plicticoase şi mi-a venit chef să beau ceva înainte. Am intrat într-o cafenea, apoi am ieşit. Am să merg la „Deux Magots” sau la „Flore”. Nu ştiu de ce însă, merg pe Boulevard Raspail, dar nu bag de seamă. Mă gândeam la seara ce va să vină. Despina ne va servi cu punci şi cu sandvişuri micuţe. Mă voi duce puţin mai târziu. Nu, din contră, voi ajunge mai devreme, ca să arăt că Despina-mi aparţine. Şi pe urmă? După ce-o să bea puţin, Despina o să pună câteva discuri cu muzică lentă şi-o să se întindă pe divan, cum face de obicei, cu mâinile sub ceafă. Ce-o să facă atunci Chantal? Dar eu? Lucrurile nu se petrec niciodată cum ţi le închipui.

Nu eram deloc în apele mele. A început să plouă încet. Mi-am ridicat gulerul trendului. Am luat-o pe Rue de Luynes, la dreapta, ca să intru pe Boulevard Saint-Germain. Îndată după colţ, la uşa unui imobil din faţa mea, era o draperie neagră şi o literă cusută cu fir de argint: B. Ce-o fi? Bernard?... Bertrand?... Bonhour?... Mii de nume care-ncep cu B. Cine-o fi murit? Poate unei cucoane bătrâne i-a venit rândul!... Şi de ce o fi murit? De cancer? Sau din ceva mai simplu, o răceală, o tuse?... A stat prea mult la pat, a făcut o congestie? La ce etaj o fi? Pesemne se află încă în casă, pentru priveghi... I s-o fi pus panglica albă în jurul gâtului, ca să ţină pielea zbârcită (suntem într-un cartier burghez). Mâine, trei sau patru bărbaţi îmbrăcaţi în gri o vor îndesa cu grijă într-un sicriu pe măsura ei şi vor bate capacui în cuie. Nimeni n-o va mai vedea. Bilanţul vieţii sale? Poate mai bun decât al meu. M-am hotărât: nu mă duc în seara asta la Despina.

Am mers distrat pe Boulevard Saint-Germain, înaintea mea, faţada clasică a bisericii Saint Thomas d’Aquin. Am ocolit piaţeta prin dreapta. În stânga treceau neîntrerupt maşinile care încercau, pe această cale, să evite semaforul de la intersecţia Bac-Saint-Germain. Un bărbat la vreo cincizeci de ani, cu o geantă sub braţ, a ieşit din biserică, prin portalul din stânga. Ce-o fi făcut acolo la ora asta? S-o fi rugat pentru unul de-ai lui grav bolnav? Nu cred. S-ar fi grăbit mai curând spre casă. Poate că e

nefericit în căsnicie. Şi-a pus pălăria şi-a luat-o spre Rue du Bac.

Am pătruns în biserică cu sfială. Penumbră. Nimeni. Câteva luminări aprinse în capela din stânga, lângă ultimul altar. O statuie de epocă a Fecioarei Maria, de o graţie searbădă. Am îngenuncheat. În faţa mea, acel tablou mare, cu o sfântă în genunchi. Nu-mi plac bisericile baroce. S-ar zice că de la sfârşitul Evului Mediu, creştinul apusean a pierdut simţul sacrului. Ce bine a reprezentat Biserica Răsăriteană sfinţii! Nu în atitudinea lor pământească, roşi de slăbiciuni şi de gesturi inutile, d aşa cum i-a prefăcut eternitatea în ei înşişi. Figuri hieratice, culori definite printr-o tradiţie neschimbată, repetarea formei, ca exerciţiu al unei rugăciuni, ca o incantaţie... De ce au fixat cărţile de rugăciune franceze stilul veacului al XVII-lea? Anost şi preţios în acelaşi timp, parcă ieşit dintr-o piesă a lui Molière. Să-i spui „dumneavoastră” Domnului! Ca un curtezan regelui! De ce s-a renunţat la tutuirea aceea care crea o minunată intimitate între om şi Dumnezeu?

Mi-am dat seama că vorbeam cu mine însumi. Venisem de fapt să mă rog: „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău... Preasfânta născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pre noi”...

— Închidem!

Un ţârcovnic aranja cu zgomot scaunele. Am plecat. Încă ploua. Mă hotărâsem să nu mai merg la Despina.

Ajuns la mine, am rugat-o pe portăreasă să-i telefoneze şi să-i ceară scuze din partea mea că nu pot ajunge, fiindcă nu mă simt prea bine. Din fericire, nu am telefon în casă; l-am cedat chiriaşilor mei. De altfel, Despina nu m-ar fi sunat, din cauza lui Chantal.

În fond, am făcut bine că nu m-am dus? N-o aruncam astfel pe Despina din nou în braţele acelei vrăjitoare? Mare scofală am făcut!

26 septembrie 1954. Despina i-a telefonat portăresei ca să afle veşti despre mine. Ce-o fi crezând, dat fiind că n-am sunat-o? Are prea multă clasă ca să mă ia la rost! îmi lipseşte tare mult. De vreo zece – douăzeci de ori eram

gata, gata să-i dau telefon sau să mă duc la ea. Nu, nu voi mai merge acolo!

5 Octombrie 1954. Am primit o scrisoare de la Nicolae Dona, care-mi propune să lucrez la ferma lui din Alberta. Prin urmare, m-am hotărât să plec în Canada.

Foi redactate în timpul şederii în sanatoriul /fleş Alouettes”.

10 iunie 1956. Mi-am citit şi recitit notele. Ce jalnic! Imposibil să reconstitui trecutul după povestirile astea fade, care se vor sincere. Încercarea mea de a-mi cristaliza impresiile la un moment dat n-a făcut decât să le transforme în ceva lipsit de substanţă.

Ieri se transmiteau la radio şlagăre vechi şi deodată am auzit acea rumbă care mă obseda când eram îndrăgostit de Elena. Timp de o secundă, cu o intensitate halucinantă, anii s-au evaporat – eram eu, cel de atunci. Am fost curios, apoi, să citesc paginile pe care le scrisesem în acea vreme. Am recunoscut foile scrise cu cerneală neagră. Păreau să aparţină unei alte realităţi, care nu se mai „lega” de ceea ce trăisem. Dispăruse esenţa. Era ceva stângaci, fals şi, pe măsură ce reciteam paginile, se contura o imagine paralelă, mai palidă şi mai superficială. Lipseau vădit profunzimea, esenţialul.

Să regăseşti clipa, momentul unic. Înspăimântător gând! Ce se schimbă de fapt? Trupul nostru? Fără îndoială! Şi lucrurile din jurul tău sunt mai uzate – scaunul ăsta, peretele, pomul... Dar asta nu-i nimic! înfricoşătoare e neputinţa de a regăsi *eul* din clipa trecută. Astfel, când printr-un hazard extraordinar o emoţie ne face să retrăim un moment de atunci, ieşim o clipă din timp – o scânteie de eternitate, un privilegiu nepreţuit. Însă această stare e greu de detectat, nu atât prin faptul că e meteorică, ci mai ales fiindcă ocupă tot spaţiul psihologic, ca şi când această viziune ar fi fost, în orbitoarea lumină a unei secunde, una cu sfera mea interioară, nelăsând niciun ungher din care s-o pot contempla. Şi pe măsură ce conştiinţa îşi reintră în drepturi, nu poate să o facă decât uzurpând senzaţia primă. Cele două stări se exclud. Iar eu pretind acum nu

numai să regăsesc clipa, dar s-o şi comunic!

11 iunie 1956. Trebuie să judec la rece: nu sunt în stare să redau ce simt. Toate ciornele astea sunt nesărate; apoi e prea multă politică în ele; nu mai interesează pe nimeni! Şterg, rup, arunc...

13 iunie 1956. Ieri l-au luat pe bietul Devraisse. Se procedează cu discreţie. Moartea pândeşte peste tot, dar nu trebuie s-o vezi. Unii o au scrisă pe faţă. Eu pot s-o văd. Îmi aduc aminte de faţa bunicului meu, pe patul de moarte, primul mort pe care l-am văzut – pielea gălbuie, străvezie, nările ciupite. Am impresia că tânărul algerian de la primul etaj, mă are la suflet, dar, cu laşitate, îl ocolesc.

Coridoarele astea unde ne întâlnim, în cămăşoaie şi saboţi de lemn... O indiferenţă afectată... Cu toate că geamurile sunt deschise şi e curent, miroase a formol şi a frică.

16 iunie 1956. Iar n-am putut să dorm azi-noapte. M-am zvârcolit în pat ca un vierme. Azi-dimineaţă, a venit din nou să-mi facă injecţia doamna Charlier, pe care o visasem toată noaptea. Să ne dea bromură, fir-ar să fie! Doză dublă!

21 iunie 1956. M-am săturat de toţi aceşti bolnavi din jurul meu! E ca o închisoare! înnebunesc! închisorile mele...

Mi-aduc aminte de copilărie, când eram intern la liceu, apoi serviciul militar, războiul, ascunzătorile la Bucureşti, în *'47 – 48*. Toate aceste momente sunt de fapt destul de scurte, însă în prezent îmi umplu orizontul. Parcă se înlănţuie unul de altul şi-mi stăpânesc tot trecutul. Ele sunt morile de vânt cu care mă lupt.

*

Au trecut doi ani de-atunci; la început n-am înţeles bine ce mi se-ntâmpla. Coborând scările Consulatului Canadian, pe Avenue de TOpera, nemulţumirea mea imediată era că nu puteam emigra în Canada şi că acest obstacol neprevăzut (o leziune pulmonară pe care o credeam uşoară) lua proporţiile unei catastrofe. Cu toate că perspectivele acestei emigrări erau vagi, ea îmi apăruse

ca bagheta magică care mi-ar fi rezolvat toate problemele şi care m-ar fi scăpat de povara întregului meu trecut.

Pe urmă au început vizitele la spital, frica nestăpânită de îndată ce intram în pavilionul de la Broussais, sala de aşteptare, mirosul de spital, tristeţea din priviri şi din lucruri. Redevenisem un număr, un pion de care se putea dispune.

Radiografii, intubări, analize. Am ascultat diagnosticul specialistului, cu privirea fixă; simţeam fierbinţeală în cap, furnicături în mâini, picături reci de sudoare pe spinare şi la mustaţă – frica!

Într-o dimineaţă de noiembrie am trecut de portalul spitalului Broussais într-un taxi, cu o valijoară. Curând am fost lipsit şi de ultimele rămăşiţe ale persoanei mele şi m-am regăsit în acest pat strâmt, cu cearşafuri reci, mototolite, şi cu această cămaşă de noapte aspră, ciudată.

*

Mă văd în 1939, la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă de Infanterie din Bacău. A sunat deşteptarea. Am alergat la spălător, prin frig, cu un prosop în jurul gâtului. Apă rece pe pieptul gol. La întoarcerea în dormitor, un aer călduţ şi greu mirositor. Sergentul-major se răsteşte la noi. Buimăceală.

Stăm acum afară, aşteptând semnalul pentru a intra la masă. Fac câţiva paşi cu Popescu-Mândru. Înghesuiţi în uniformele cu care nu suntem obişnuiţi, cu gulerul ridicat, cu mâinile în buzunare… E încă noapte. Doar o lanternă la intrarea în fiecare companie. Plopii care străjuiesc aleea se pierd în ceaţa de dimineaţă.

Absurditatea vieţii militare: să strivească personalitatea. Mă tem ca un copil în faţa metodelor folosite pentru a ne constrânge. În sala de mese, am luat bolul de ceai cu ambele mâini, ca să mă încălzesc. Mă vedeam deodată cu zece ani înainte, intern la liceu; eram iarăşi copilul singuratic, prizonier într-o lume duşmănoasă.

Doi câte doi, de-a lungul zidului de piatră, în halate cenuşii; felinare prăfuite. Se deschid uşile sălii de mese: copiii se înghesuie gălăgios înăuntru. Vacarm, zgomot de

farfurii şi de tacâmuri pe mese. Vinul „botezat” se prelinge din pahare pe marmură şi învineţeşte un colţ din bucata mea de pâine. Bolurile de supă se umplu cu un polonic de aluminiu.

— Îi şutim porţia lui Milescu?

— Lasă-li... Na şi ţie!

Cu greu mi-am dat seama că se vorbea despre mine. Am luat bolul cald în mâini. Înăuntru, o zeamă decolorată, deasupra căreia plutesc urme de grăsime. Ce frumoase sunt aceste paiete aurii! Stele, un cer de stele... Zbor spre ele, pier în acest infinit, către acea stea, mai sus, tot mai sus. Ce-i Pământul în spatele meu? Ce linişte...

Deodată, zgomotul din sala de mese m-a izbit ca un pumn în moalele capului. Lumea mea de stele s-a prăvălit sub al doilea polonic de supă.

— Ei, bobocule, visezi? Iată-ţi suplimentul!

*

Nisa. Am unsprezece ani. M-a băgat mama intern la liceu, fiindcă aşa a hotărât bunicul, care suportă cheltuielile educaţiei mele. Intern în străinătate, cum a fost tata, cum a fost bunicul. Cică aşa te faci om!

Duminică, într-o sală de cinema, la antract. Sala „Paris-Palace”, cu fotolii confortabile, uriaşa cortină ce ascunde ecranul, cu broderii reprezentând o luptă între samurai. Muzică de cinema la orgă.

— Îngheţată la cornet, bomboane mentolate, gumă cu surprize...

Mama îmi cumpără o îngheţată. Se trage încet cortina, luminile se sting pe rând, sunt fericit. Deodată îmi bate inima mai tare, mai iute. Acel nod care mi se pune în gât – îmi amintesc: peste un ceas după film, trebuie să mă întorc *acolo*... S-a făcut noapte. O ţin pe mama de mână. Mergem pe Avenue de la Victoire şi pe Rue Gioffredo. La colţ, în dreapta, îmi apare clădirea mare de piatră. Se intră pe uşa din spate. Mama m-a sărutat în faţa uşii, am întins biletul de ieşire portarului. Gata. Coridorul e slab luminat. Ajung în sala de „permanenţă”, numărul 3, la parter. Uşa e întredeschisă, o lumină vie înăuntru.

— Bună seara.

Supraveghetorul mormăie un răspuns, aruncându-mi o privire distrată. Doar vreo zece băieţi în clasă. Linişte. Unii ridică încet capul, apoi se cufundă din nou în vreo revistă ilustrată. Mă aşez în fundul clasei. Am adus şi eu *L'Intrépide* şi încerc să citesc. Mai sunt zece minute până la ora mesei.

Sala de mese e pe jumătate goală – lipsesc cei care se întorc de-abia luni dimineaţă. Marmura rece, farfuriile groase, pâinea uscată, cana mare de vin… Aproape nimeni nu vorbeşte. Se aude doar zgomotul tacâmurilor. Nu pot să înghit nimic. Gata masa. Supraveghetorul bate din palme: „Hai, ieşiţi odată!"

Ieşim. Înaintez ca un somnambul. Ce-i în jurul meu nu înseamnă nimic pentru mine. Stăm un moment în curtea interioară. Mi se face frig. Nu departe, toaletele prost luminate, urât mirositoare. Am o strângere de inimă. Nimeni nu vorbeşte. Pe jos, ciment. Ziduri de piatră cenuşie, două felinare slabe şi foarte înalte, de care spânzură pânze de păianjen. Urcăm scările către dormitor doi dte doi. A rămas puţin rumeguş pe dalele de piatră şi pe scări.

Atunci începea aşteptarea sâmbetei viitoare, când reconfortantă, când neliniştită (căci orice greşeală, o neînsemnată întârziere la clasă, şuşotelile din dormitor puteau să te lipsească de această bucurie care nu se compara cu nimic de aici). De ce prestigiu se bucura în ochii mei acea mică pensiune de familie, din Rue Alphonse Karr, pe care o alesese mama! La ieşirea din închisoarea mea mohorâtă, orice mi se părea luxos şi îmi dădea chef de viaţă. În sufragerie, feţele de masă erau albe, mesenii binevoitori, mâncarea delicioasă. Atmosfera de aici mă înviora.

Cămăruţa obişnuită, cu patul acoperit de o cuvertură de bumbac cu franjuri, îmi părea prietenoasă. Aş fi vrut ca aceste seri care-mi aduceau atâta bucurie să nu se mai sfârşească… Lampa, cu un mic abajur de sticlă opacă, putea fi glisată pe un fir. Mama îmi lăsa mie patul cel mare

şi se culca pe divan. Dar ceea ce conta era prezenţa ei. Puteam s-o sărut oricând, fără martori sau fără vreun motiv anume. Şi-mi plăcea să vorbesc, să vorbesc...

Câteva săptămâni mai târziu, s-a întors la Bucureşti. îi făgăduisem să fiu tare, să nu plâng. N-am plâns. Încetul cu încetul m-am închis într-un soi de melancolie în care simţeam o satisfacţie secretă.

Nu ieşeam duminicile sau, mai curând, ieşeam cu grupa, noi, cei fără familie, cei pe care persoanele însărcinate cu supravegherea nu-i pofteau la ele. Eram vreo treizeci cu toţii. Mergeam să ne plimbăm la „castel”, în rând, însoţiţi doar de supraveghetorul de serviciu, încet, fără entuziasm. Ajunşi sus, unii jucau fotbal, alţii se trânteau pe iarba uscată sau priveau din turn, îndelung, Golful îngerilor. După un ceas sau două ne întorceam fără grabă, ocolind vechiul oraş.

*

Bunicul meu a sosit în ianuarie. Mergeam la el la hotel în fiecare duminică dimineaţă. Îmi plăcea nespus acel Grand Hotel du Portugal, pe Boulevard Victor Hugo, străjuit de platani mari, cu scoarţa cu pete albe, după cum îmi plăcea intrarea cu picoli în straie înzorzonate. Portarul, ceremonios, mă saluta zâmbind şi îmi zicea „domnule”.

— Bună ziua, domnule. Cum vă simţiţi azi? Urcaţi, domnul general Milescu vă aşteaptă!

Şi când, ieşind din ascensor, călcam pe covorul roşu şi moale de pe coridor, înainte să bat sfios la uşa mare, albă, nu mai ştiu exact dacă emoţia ce mă cuprindea se datora fricii pe care încă mi-o inspira bunicul său, dimpotrivă, bucuriei confuze de a fi din nou „cineva”.

*

Pe acest om sever, care putea fi chiar rău, am început totuşi să-l iubesc. Poate fiindcă acum simboliza pentru mine, în fiecare săptămână, acea evadare într-o altă lume, dar poate şi fiindcă interesul distant pe care mi-l acorda era felul lui de a mă iubi. Sau poate şi mai simplu, fiindcă aveam acelaşi sânge şi n-am ştiut niciodată să urăsc sau să dispreţuiesc pe cineva din neamul meu.

*

Într-o dimineaţă din luna aprilie, directorul adjunct al liceului a intrat în clasă în timpul unei ore de engleză. Toată clasa s-a ridicat în picioare. A făcut scurt un gest cu mâna: „Staţi jos!” Apoi i-a şoptit câteva cuvinte profesorului Battistini la ureche. Acesta din urmă a spus, cu o voce gravă:

— Milescu, te rog să mergi cu domnul director!

M-am înroşit la faţă. De ce mă scotea directorul din clasă?

— Bunicul tău te aşteaptă la vorbitor.

Traversez curtea mare în tăcere. Am o vagă presimţire. La vorbitor, bunicul se plimbă nervos, aplecat puţin înainte, cu mâinile la spate, cum are obiceiul. Se întoarce când ne aude intrând. îi văd mustaţa albă, lornionul care îi ciupeşte şaua nasului, adâncindu-i cuta dintre sprâncene. Înaintez cu paşi mărunţi, parcă intimidat de parchetul lustruit ireproşabil.

— Domnule general, vă las cu tânărul nostru, zice directorul.

Apoi iese. Bunicul ia un aer solemn. Mă sărută pe frunte. îi regăsesc mirosul de săpun de ras şi de tutun blond.

— Stai jos!

Mă ia de încheietura mâinii şi mă strânge puţin.

— Dragul meu Georges... (Nu mi-a zis niciodată aşa.) Eşti deja bărbat. Trebuie să ai mult curaj...

Înţeleg că s-a întâmplat ceva cumplit. îl privesc atât de fix, că imaginea se tulbură şi îmi tremură în faţa ochilor. Lacrimi grele îmi curg pe obraji.

Aşa am aflat că mama murise la Bucureşti, pe masa de operaţie.

*

Mama. Salonul bunicii de la Comăţel. În stânga, ferestre înalte, împărţite în pătrate, cu vedere spre veranda umbrită de viţă-de-vie. În capăt o uşă cu geamlâc, care dă spre grădină. În dreapta, în spatele uşii, câteva icoane la care obişnuiam să ne rugăm; sub ele, o candelă

în care tremura încontinuu o luminiţă. Puţin mai departe, pe perete, portretul bunicului mamei, pictat în picioare, în uniforma de colonel din războiul de la 1877: dolman roşu cu fireturi negre – bărbia în afară, mustaţă şi barbişon à la Napoleon III, picioare curios arcuite, specifice celor din cavalerie, mâna stângă pe mânerul sabiei mari şi curbate (însă pe mine mă fascinase mai târziu cealaltă mână, în prim-plan, rezemată de colţul mesei; mi se părea de o rară frumuseţe; de atunci începusem să sper, de fiecare dată când îmi priveam mâinile, că se vor face într-o zi, prin nu ştiu ce mimetism straniu, ca ale colonelului Cândescu). În faţă, între ferestre şi uşa ce dădea în grădină, pianul cu coadă, iar deasupra – fotografii şi bibelouri. În rest, nu ţin minte ce mai era.

De-aş revedea astăzi acel salon aşa cum era, probabil că mi s-ar părea tare urâte mobilele din lemn de culoare închisă, acele fotolii acoperite cu stofe cu franjuri, bibelourile cu iz dulceag. Şi totuşi, de atunci am hoinărit fără încetare, am fost mereu străin printre lucruri străine; numai acolo m-am simţit acasă.

Uşa care dă spre grădină e deschisă. Afară, aproape de prag, tufişuri de rochiţa-miresei. Mai departe, teiul cel mare; de-abia vezi un colţ de cer printre ramurile lui. E o seară de vară. Un vânt moale intră în casă, încărcat de parfumul florilor de tei. Stau culcat pe covor, lângă pian, în timp ce mama cântă nişte nocturne de Chopin. Se ridică şi închide capacul pianului. Zgomotul sec parcă mă doare.

— Mamă, te rog, mai cântă ceva!...

În picioare, o îmbrăţişez. Ea mă mângâie blând şi mă sărută.

— E târziu! Trebuie să văd de masă!

— Încă o bucată, numai una...

Se aşează din nou la pian. Eu stau cu capul pe genunchii ei. Notele îşi împrăştie din nou încântarea; în depărtare se aud câinii satului.

*

Mă văd în acelaşi salon de la Comăţel, câţiva ani mai devreme. Cred că aveam şase ani. De ce mi-au dus pătuţul

de fier în salon? Am febră. De ce m-au lăsat singur? Lumina mă supără. Şi mai e şi degetul meu mare de la mână, pe cearşaf, foarte aproape de ochi – nemişcat şi atât de mare! Aş vrea să-l înlătur şi nu pot. Oare-i chiar al meu sau e altceva, un lucru monstruos, ameninţător? în spatele lui e marginea brodată a cearşafului, o bridă, o gaură, o bridă, o gaură... Deodată, găurile prind viaţă. Da, sunt nişte drăcuşori roşii, care dansează rânjind într-o horă nebunească. Şi degetul ăla enorm e tot în ochii mei...

— Şşşt, şşşt, nu mai plânge!

— Dar, sunt aici, mamă, uite-i!

— Cine, mamă? Numai eu sunt lângă tine, nu vezi? Nu trebuie să-ţi fie frică!

Mâinile ei subţiri şi răcoroase mă mângâie pe frunte. Cred că aţipisem. Mi-a schimbat cămaşa transpirată, m-a fricţionat cu oţet aromatic. Mă simt uşor, dar sunt din nou singur. Mă uit la fereastra înaltă din faţa mea. E împărţită în şase pătrăţele. Trei rânduri de câte două. Le număr, începând de sus, din stânga: unu, doi, trei, patru...

Afară – stâlpul verandei, viţa agăţătoare, un colţ de cer. Pătrăţelul numărul doi din dreapta sus e al tatii. Pe acolo mă vede el din cer. Unu, doi, trei, patru... „Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău... precum şi noi iertăm greşiţilor noştri...” (nu înţeleg prea bine cine sunt „greşiţii noştri”; mama mi-a explicat o dată, dar pe mine nu m-a supărat nimeni). Unu, doi, trei, patru... Când o să cresc, o să fiu un om mare, foarte mare, un general, un împărat, da, un împărat! Unu, doi, trei, patru...

O rază de soare. O dâră de lumină se prelinge în cameră. O ploaie de praf aproape invizibilă dansează lent, suspendată. Musculiţe şi ţânţari zboară cu mişcări bruşte de sus în jos, de jos în sus. Le aud zumzetul. În casă, linişte. De ce m-au lăsat din nou singur?

— Ionel! îl strig pe vărul meu.

Vreau să vină să ne jucăm. Ionel! I-o-neel! îi repet în gând numele: Io-nel, Io-nel; pe măsură ce le-am repetat, silabele au ajuns să se lege altfel: Nel-io, Nel-io, Nel-io. Repet asta la nesfârşit. Imaginea lui Ionel s-a şters. Nelio,

cine-i Nelio? Iarăşi Ne-lio, Ne-lio-nel, Ionel. Ca prin minune, imaginea lui Ionel a reapărut. Râd. E un joc foarte nostim.

*

Cu un an înainte, ne întorseserăm la Bucureşti pentru prima dată de la sfârşitul războiului. Aveam cinci ani. Era deci în 1923. După moartea tatii n-am mai avut apartament în oraş. Mama a tras la mătuşa Ana, sora mai mică a bunicii, a cărei răceală mă îngheţa. Locuia într-o casă arătoasă, care dădea într-o grădină, pe o stradă al cărei nume îmi scapă; era undeva pe lângă strada Batistei. La începuturi, am dormit în salon. Era vară. Revăd camera cu draperiile mereu trase.

Dimineaţă. Ai casei dorm încă, dar ziua pătrunde prin transperante. În faţă disting cele două portrete mari. Bărbatul are mustaţă şi barbă albe, o bonetă lărgită sus; la brâu se vede mânerul unui pumnal, bătut în pietre scumpe. La femeie nu remarc decât buclele negre (mi se va spune mai târziu, căci erau foarte mândri de această ascendenţă, că era vorba de marele logofăt Manole Cândescu şi de soţia lui, o nepoată a lui Dimitrie Cantemir).

Cuvertura e prea grea – o ţesătură ţărănească, aspră la mână. Nu sunt învăţat cu ea. Mă simt străin în casa asta şi ciulesc urechea la orice zgomot. Strada s-a trezit deja. Trec neîncetat negustori ambulanţi. Olteanul cu cobiliţa şi cu panere cu zarzavat, vânzătorul de păsări – „Hai la pui, la pui!” altul strigă: „Gaz-benzin’!”…

Apoi un moment de linişte şi iată ţiganca cu flori. Are o fustă largă, strident colorată şi poartă coşul pe cap. Vocea îi e cântată, ascuţită, mlădioasă ca un triolet.

— Hai la garoafe, lalele, anarcise!…

Dintr-odată totul îmi devine familiar, prietenesc. Intră mama, pe nesimţite, şi mă sărută. Mă agăţ de gâtul ei. În depărtare, vocea ţigăncii se aude din ce în ce mai slab.

*

În anul următor, am fost dat la şcoala primară. Mă însoţea bucătăreasa mătuşii Ana în fiecare dimineaţă, înainte de a merge la piaţă. Întrucât ceilalţi copii veneau

singuri, faptul că cineva mă aducea la şcoală mă umilea. De altfel, totul mă speria aici: brutalitatea copiilor, severitatea învăţătorului, chiar sala de clasă cu bănci negre, crestate cu briceagul. O lume ciudată, neobişnuită. Apoi a avut loc acea dramă.

Ce mult mai e până la pauză! învăţătorul vorbeşte întruna, scrie la tablă; nu mai aud şi nu mai văd nimic. Şi totuşi, nu-ndrăznesc să cer să ies. Deodată, simt ceva cald care curge de-a lungul coapsei. Mi se pare nesfârşit. Sunt ca şi paralizat. Capul îmi arde, urechile îmi ţiuie.

A venit recreaţia. Toţi ies zgomotos. Am rămas singur în clasă.

— Nu vii?

— Nu, n-am chef!

Nu ştiu ce pot face. Nu mă mai gândesc la asta. În ora următoare mi s-a făcut frig şi am început să tremur de frică. S-a ridicat o voce din fundul clasei:

— Dommi învăţător!… Sub banca lui Milescu e ud!

M-am ridicat. A urmat o linişte îngrozitoare, nu neapărat fiindcă toţi din clasă tăceau, cât din cauza unui gol lăuntric pe care-l simţeam. Parcă-mi aud tremurul sângelui în vine. Îmi ard ochii. În călimară, cerneala vânătă are reflexe verzi şi aurii. Pereţii clasei mă apasă, la fel ca privirile astea pe care le simt aţintite pe mine; dar n-am întâlnit decât privirea Steluţei, lângă mine. I-am citit în ochi stupoare şi milă. Aş vrea să dispar.

Învăţătorul mi-a spus să merg acasă. M-a luat cu blândeţe de mână şi m-a însoţit până la uşă. Mă văd singur în curtea goală. Am senzaţia că de la ferestrele caselor din jur sunt privit; cred că toată lumea ştie ce s-a întâmplat.

Sosit acasă, am plâns cu hohote. Nu voiam să mă mai întorc la şcoală. Totuşi, a doua zi eram iar în bancă. Nici unul dintre colegii mei n-a mai pomenit vreodată întâmplarea!

*

Adevărata mea viaţă începea vara, la ţară, la Cornăţel.

Din cele 5.000 de hectare pe care bunica şi mătuşa

Ana le aveau înainte de război la Cândeşti, la Comăţel şi la Petreşti, marea expropriere din 1919 – 1922 nu-i lăsase bunicii decât 120 de hectare la Comăţel. Vechiul conac de la Cândeşti, cu parcul şi câteva zeci de hectare, fusese lotul mătuşii Ana, căreia nu-i plăcea să stea la ţară, aşa că s-a grăbit să vândă totul aproape pe nimic, fostului arendaş, Chiriac – îi ţin minte numele, fiindcă era pomenit mereu în casă, însoţit întotdeauna de atributul „banditul”.

Bunica asistase cu durere în suflet la alienarea acestui domeniu, de la care strămoşii ei îşi trăgeau numele. Chiar şi mama, căreia nu-i plăcea să evoce trecutul, îmi povestea câteodată cu nostalgie scene din copilăria ei de la Cândeşti: mulţimea de servitori, verişorii care veneau în vacanţă, partidele de tenis, picnicurile, plimbările cu trăsura sau călare… Ascultam mirat aceste povestiri dintr-o vreme relativ recentă, care-mi păreau tot atât de îndepărtate şi de ireale, ca scoase dintr-un roman al contesei de Ségur. (Dar nu cumva tot ce ţine de evenimentele anterioare propriilor noastre amintiri este aruncat confuz într-o antichitate impersonală?)

Mai târziu, când galopam după-amiezi întregi, uneori până la Cândeşti, aflat la şase sau şapte kilometri de Comăţel, mă opream la marginea satului, la intrarea în parc. La capătul aleii străjuite de castani bătrâni, care formau o boltă, apărea faţada albă a conacului, cu loggia de la etaj, cu coloane ajurate în stil brâncovenesc. Zidul ce împrejmuia parcul se prăbuşise pe alocuri şi se vedeau ierburi şi bălării crescute de ani de zile. Un lanţ ruginit închidea poarta.

Chiriac păstrase pământul, dar vânduse conacul unui măcelar înstărit din Bucureşti. Acesta îl vânduse la rândul lui unui bancher grec, care şi el dăduse înapoi în faţa investiţiei ce trebuia făcută pentru întreţinerea proprietăţii. Într-o zi, cred că aveam 15 sau 16 ani, cu prilejul unuia dintre „pelerinajele” mele la Cândeşti, am avut surpriza de a vedea oameni lucrând în parc, cosind iarba, măturând aleile, curăţând pomii. Lanţul ruginit dispăruse. M-am interesat la cârciumarul satului, care mi-a

zis că proprietatea fusese cumpărată de un inginer olandez care lucra în industria petrolieră, la Ploieşti. Am plecat cu un sentiment de părere de rău pe care nu mi-l puteam explica. Parcă mi-aş fi dorit să rămână părăsit conacul; nefiind al nimănui, aparţinea doar visurilor mele. Mi se părea că am pierdut Cândeştii pentru a doua oară şi pentru totdeauna.

Casa de la Cornăţel era o clădire lungă şi joasă, fără prea mari pretenţii. Străbunicul meu Hadji-Dima o clădise pentru bunicii mei, după nunta lor, în anii 1880. O verandă acoperită de viţă-de-vie ţinea toată faţada, ca prispele caselor ţărăneşti, dar lemnul, care nu mai fusese vopsit de mult, era acum mâncat de cari. Două sau trei rânduri de salcâmi şi un gard de lemn neîntreţinut despărţeau casa de drumul mare, unde rarele maşini care treceau pe-acolo ridicau de câteva ori pe zi un nor înecăcios de praf. Alt gard ne despărţea de acareturi într-o parte şi de o uliţă care ducea spre râu. În spatele casei erau nişte tufişuri de merişor năpădite de buruieni. Nu-mi amintesc să le fi văzut vreodată tăiate. Mai departe, o pantă destul de abruptă cobora spre râu. Nu arăta nici a parc, nici a livadă; era în paragină. Două cărări şerpuind printre buruieni duceau la un zăvoi de pe marginea apei.

Această grădină a fost raiul copilăriei mele. Oare numai al copilăriei? Vai, ce seacă e inima noastră de adulţi! Nu vom putea niciodată trăi emoţii cu aceeaşi intensitate… Nu doar pentru a pătrunde în împărăţia cerurilor trebuie să fim „ca aceşti copii”!

Cireşul zgrunţuros în care mă căţăram să-i mănânc fructele; nucul uriaş la picioarele căruia, toamna, zăceau atâtea coji, unele încă verzi, altele înnegrite, altele uscate. Parfumul lor pătrunzător şi mirosul de marmeladă de prune, amestecată la foc de lemne; cazanele imense în care fierbea bulionul, cu zilele, în curte; dulceţurile pentru iarnă. Mai era şi alunul cel mic în care-mi făcusem un palat de ramuri şi de frunze, pentru mine mai frumos decât castelele împăraţilor, în care, ca Făt-Frumos, o apăram pe Ileana Cosânzeana cu spada mea de lemn.

Minunea minunilor se afla dincolo de plopii din zăvoi şi la început îmi fusese interzisă – râul. Mă opream în crâng şi priveam cu nesaţ albia acoperită de pietre, printre care vara şerpuia un fir de apă. Dar am văzut într-un an aceeaşi albie năpădită dintr-un mal în altul de o apă tulbure, care căra furios pomi dezrădăcinaţi şi vite înecate. Era în timpul vacanţei care a precedat plecarea mea în Franţa şi moartea mamei. Aveam zece ani. Dumitru, fiul îngrijitorului, doisprezece. Mai scund decât mine, era totuşi deja un bărbat. îl priveam cu admiraţie cum trăgea viţelul de la ugerul vacii sau cum sălta călare, fără şa şi fără frâu, doar cu o funie petrecută după gâtul calului. Niciodată n-am să fiu în stare să fac ce făcea el!

Într-o seară frumoasă de toamnă, puţin înainte de asfinţit, Dumitru m-a întrebat dacă vreau să merg cu el la câmp, ca să aducem acasă cei doi cai pe care îi priponise dimineaţa în mirişte, departe de casă, dincolo de râu. Ar fi trebuit să-i cer voie bunicii, dar nu era acasă. Oare m-ar fi lăsat? Prin urmare, cu inima cât un purice, m-am urcat pe unul din caii din curte şi am plecat.

Cu o lună înainte, unchiul Alexandru începuse să-mi dea lecţii de echitaţie, pe Roxy, un hunter irlandez bine dresat, ultima rămăşiţă din fostul lui grajd de la Bucureşti. Învăţasem deja să fac trap englezesc în şa, cu scări, cu frâu şi tot harnaşamentul. Pe acest căluţ fără şa, cu picioarele atârnând şi doar cu o coardă în mână, era altceva. În orice caz, groaznic de neplăcut. Ieşiserăm prin deschizătura făcută în gardul viu din spatele clăilor de fân, pentru a ajunge la drumul care cobora spre vad. În praful pe care-l ridicau copitele, se vedea ocrul soarelui la apus. Am trecut vadul pietruit şi cele cinci-şase braţe ale râului în care apa limpede bolborosea vesel sub paşii cailor. Am urcat pe cărarea scobită în malul celălalt. Dumitru mergea la pas ca să nu mă lase-n urmă. În faţa noastră, câmpul uscat de soarele nemilos; ici-colo, pământul deschidea guri de secetă. Ne-a trebuit aproape un ceas ca să ajungem la miriştea cu pricina.

Dumitru descălecase deja, dezlega caii şi le punea

căpăstrul. Deodată, tunete surde şi zarea se înnegreşte la apus. Un vânt uşor prevesteşte furtuna, îl aud pe Dumitru ţipând:

— Prăpăd, conaşule! Trebuie să ne întoarcem la galop! Uite cum faci: strângi picioarele sub burta calului şi te laşi puţin pe spate! Nu-i greu!

Şi cu capătul frânghiei sale loveşte întâi calul lui, apoi pe al meu şi pe cei doi legaţi la stânga lui. Îmi încleştez mâinile în coama calului. Galop nebun sub un cer de plumb. Încep fulgerele şi tunetele. Zgomot înfundat de copite pe pământul uscat. Sute de ciori ni se ridică în cale, croncănind sinistru, într-un zbor greu. Deodată, ploaia torenţială, biciuitoare, orbitoare. Într-o clipă, pământul tare e noroi lunecos în care se-afundă caii. Trebuie să mergem la pas. Nu scoatem o vorbă. Din când în când, arunc câte-o privire spre Dumitru, care strânge din dinţi şi priveşte fix în faţă, ca să pătrundă perdeaua de ploaie. Va putea să regăsească drumul spre vad? încep să dârdâi. Ploaia îmi şiroieşte pe spate. Caii merg încet, cu capul plecat. De pe grumazul lor lucios se ridică un iz de grajd.

Deodată, râul ne apare în faţă, dar recunosc cu greu locurile. De la un capăt la celălalt, o masă impresionantă de apă gălbuie se rostogoleşte învârtejit. Din loc în loc ramuri, arbori smulşi din rădăcină, chiar o oaie purtată de torent. Dumitru strigă:

— Am putea trece pe podul de la Bujoreni, dar e la doişpe kilometri. Vom face aproape două ceasuri până acolo şi tot atâta de acolo până acasă. Ai noştri or să intre la idei… Apoi ăsta-i pod de lemn, poate că nici nu mai e!

Pesemne că ar vrea să-mi dau şi eu cu părerea, dar am amuţit. El hotărăşte: trecem pe-aici.

Trage de căpăstru brusc spre dreapta şi îndeamnă calul cu călcâiele goale. Calul meu îl urmează. Mergem câteva zeci de metri în amonte, ca să nu ne poarte curentul dincolo de vad, unde ne-am izbi de malul înalt. Dumitru a găsit un drum. Îmi dă ordine, ca un general înaintea bătăliei: plasăm caii liberi în stânga noastră, în aval, pentru că, fiind mai uşori, vor lupta mai lesne împotriva

curentului şi ne vor ţine şi pe noi; să strâng bine burta calului cu picioarele; cu mâna dreaptă să mă ţin de coama calului şi cu stânga de coada calului său.

Apoi ne-am făcut cruce şi am îndemnat caii spre apă. Era călduţă, dar înşelătoare. Eram incredibil de calm. Apă până la brâu; piciorul stâng prins între calul meu şi unul dintre caii liberi. Toţi patru ţin gâtul întins şi nările deasupra apei. Nicio mişcare sub mine. Oare cum pot animalele astea să înoate cu copitele ferecate?! înaintăm împinşi puternic spre stânga. Malul înalt se apropie în noapte, dar deodată calul saltă puternic. A dat de pământ. Suntem salvaţi!

*

Mama petrecuse aproape toate vacanţele cu mine, la Comăţel. Dar când încerc astăzi să evoc acei ani din copilărie, nu imaginea ei îmi vine în minte, ci a bunicii. Bunica mea maternă era, fără îndoială, un personaj extraordinar: mică, slăbuţă, cârnă, cu părul cărunt şi ochi de mioapă, clipind des, cu faţa arsă de soare, zbârcită prea din vreme, robotea din zori până seara, când în pantaloni şi cizme de călărie, când cu o vestă de piele şi într-o fustă prea lungă, iar pe cap ba cu un sombrero, ba cu o pălăriuţă de fetru. Nici nu-i trecea prin cap că, din cauza unor asemenea ţinute cel puţin ciudate, lumea ar fi putut fi necuviincioasă cu ea. O zi din viaţa bunicii însemna o adevărată luptă. Sculată din zori, supraveghea lucrările la câmp, alerga pe la ţăranii care-i munceau pământul, pe la negustorii de cereale, la gară şi la Primărie, bombănind tot timpul, pe toată lumea şi totuşi incapabilă să refuze o favoare pe care i-ar fi cerut-o vreun ţăran, chiar dacă ştia că omul o trăgea pe sfoară. Era în stare să vegheze o noapte întreagă la căpătâiul unui bolnav.

Dacă stăteai s-o asculţi, totul mergea prost în ţară. „Porcii de liberali” aduseseră corupţie peste tot. La putere nu erau decât parveniţi şi şnapani fără educaţie, fără simţ moral şi fără curaj. Toţi oamenii ăştia nu făceau decât să-i linguşească pe rege şi pe primul-ministru. Era departe vremea când unchiul ei, Costache Cândescu, îndrăznise să-

i spună bătrânului rege Carol, când acesta-i propusese să intre în Guvern: „Nu vreau, maiestate, să fiu arătat cu degetul pe stradă, zicându-se: încă un bou!”

Îl ţineam minte prea puţin pe bunicul meu Hadji-Dima, mort în 1922. Fotografiile – erau prin toată casa, în salon, în odaia bunicii – îmi arătau imaginea unui domn cu barbă şi monoclu, în unele cu un aer sfios, în altele ţanţoş şi important. Mi-era greu să împac portretul pe care mi-l făcea bunica cu cel pe care mi-l făcea mama. Mama, care probabil suporta greu firea autoritară a mamei sale, îmi evoca imaginea unui om blând, cam şters, foarte cult, petrecându-şi viaţa în biblioteci; lăsase mii de fişe acoperite de un scris mărunt şi îngrijit, pentru a pregăti o istorie a macedoromânilor, fără a trece vreodată mai departe de prima pagină.

Bunica era cocoşul în casă, impunând o afectuoasă tiranie acelei fiinţe slabe, nehotărâte, nepregătite pentru a înfrunta marile schimbări de după primul război mondial. Nu-i plăcea viaţa la ţară, nu-i înţelegea pe ţărani. Surprins şi speriat de răscoala din 1907, fusese puternic marcat de anii războiului şi de retragerea în Moldova. Venise apoi marea expropriere care-l descumpănise fără măsură. Atunci i se luase 90% din imensul lui domeniu, în 1922 s-a stins în câteva zile, din cauza unei congestii pulmonare.

De câte ori mi-a povestit bunica moartea soţului ei! De altfel, nu-i displăcea să retrăiască toate nenorocirile care-i loviseră familia de-a lungul ultimelor generaţii. Însă astăzi mă întreb dacă nu cumva pândeam eu însumi cu nerăbdare acele seri de toamnă când, după cină, o provocam pe bunica la confidenţe.

— Ştii, Georges, uneori habar n-avem câtă forţă e în noi! Dar în noaptea aceea, nu ştiu de ce, m-au părăsit puterile! N-am mai putut să-l sprijin, mă-nţelegi? Numai ce-am aţipit câteva clipe, c-a şi murit!

Şi această femeie, care putea să împingă bărbăţia până la inconştienţă, plângea încet, de fiecare dată când îl evoca pe omul pe care îl iubise, pe care îl ţinuse de mână toată viaţa ca pe un copil şi care murise *fiindcă ea nu*

putuse să lupte pentru el.

*

Familia Hadji-Dima îşi trăgea numele de „Hadji” de la un strămoş care făcuse un pelerinaj la Ierusalim, dar nimeni nu avea mai multe amănunte despre acest subiect. Tot ce se ştia era că fuseseră bijutieri la Moscopole şi părăsiseră oraşul în timpul distrugerii centrului macedoromân de către otomani, după războiul ruso-turc din 1769 – 1774. Se stabiliseră mai întâi la Viena, apoi la Bucureşti, unde deschiseseră la începutul veacului al XIX-lea una dintre primele bănci din ţară. Afacerile lor trebuiau să fie prospere, dat fiind faptul că au fost în măsură să împrumute tezaurul imperial de la Viena cu o sumă frumuşică. Bănuiesc că această operaţiune le-a permis să capete titlul de baron, pe care bunica îl purta fără mândrie excesivă şi numai când pleca în străinătate. La noi (ceea ce la ea însemna sau toată ţara, sau numai „societatea bucureşteană”) ar fi considerat nu numai de prisos, dar chiar ridicol, să se împopoţoneze cu un titlu, ca şi cum lumea n-ar fi ştiut cine era. În faţa mea n-a făcut niciodată vreo comparaţie între familia ei şi cea a soţului, dar insistenţa cu care o lăuda pe aceasta din urmă îi trăda convingerea secretă că făcuse o mezalianţă. Pentru ea, în toată ţara nu se afla familie mai veche, mai nobilă şi mai curată decât Cândeştii. În gândul ei, asta era o certitudine, un adevăr pe care-şi clădise toată filosofia. Mă gândesc astăzi la toate astea cu un fel de înduioşare. Cred că nicio familie aristocratică – fie ea dintr-o provincie obscură sau dintr-una dintre metropole – nu s-ar fi putut menţine fără o convingere orgolioasă şi de nezdruncinat ca a bunicii. Bunica însă lega această naivă „certitudine” a apartenenţei la o rasă privilegiată, ca să nu spun superioară, de o dragoste sinceră şi devotată pentru cei pe care-i credea mai simpli. Nu realiza că aceste două sentimente erau incompatibile.

*

O dată sau de două ori pe lună, bunica mergea la Bucureşti, ca să-şi regleze afacerile. Plecând din colţul

acela de ţară, fără mari eforturi de toaletă, ateriza direct la Athénée Palace. Odată, pe la nouă sau zece ani, am însoţit-o, fiindcă dorea, mi-a zis ea, să mergem împreună la biserica Sfântul Anton. Am luat o birjă din faţa hotelului, cu muscal îmbrăcat în haină largă de catifea verde, încinsă la mijloc. Am coborât Calea Victoriei la trap încet. Birjarul îndemna caii din când în când din gură, apoi îl şfichiuia uşor cu biciul pe unul dintre ei, mereu acelaşi, iar eu mă întrebam de ce această nedreptate. Pietonii care mergeau până spre mijlocul străzii se dădeau din cale fără grabă. Am trecut pe câteva străzi întortocheate, am depăşit Piaţa de Flori. În cele din urmă, trăsura s-a oprit în faţa vechii biserici din cărămidă roşie. Bunica l-a rugat pe birjar să ne aştepte şi am coborât. Ne-am îndreptat către o casă mai joasă, spoită cu var alb, în faţa bisericii. A sunat. O slujnică cu picioarele goale a deschis uşa. Bunica i-a zis câteva cuvinte. Puţin mai târziu a apărut un preot bătrân cu barbă albă. Şi-a încruntat puţin sprâncenele, privind pe deasupra ochelarilor cu montură metalică.

— A, doamnă Hadji-Dima, ce onoare! N-aţi mai trecut pe-aici de ani de zile…

I-a luat mâna între mâinile sale, iar apoi s-a întors spre mine:

— El este…

— Nepotul meu, Georges.

— Fiul domnului Iacob?

— Nu, băiatul fiicei mele, Ioana Milescu, o ştiţi…

— Da, sigur, sigur. E deja un tânăr în toată regula, Dumnezeu să-l ocrotească!

S-a apropiat de mine şi mi-a pus mâna, protector, pe creştet. Roşisem, ca de fiecare dată când mă întreba cineva al cui sunt.

— Trebuie să-i arătăm biserica şi mormintele!

M-a luat de mână şi am intrat împreună în biserica întunecoasă. Câteva lumânări ardeau în capăt, în candelabre mari, străjuind iconostasul. Bunica cumpărase lumânări de la o femeie care şedea în spatele uşii şi s-a dus să le aprindă lângă celelalte. Bătrânul preot a început să-

mi povestească:

— Sunt aici de treizeci şi şapte de ani, îţi dai seama? Treizeci şi şapte de ani! L-am cunoscut bine pe bunicul tău, nu, pe străbunicul tău, generalul Cândescu… Venea în fiecare duminică. Şedea aici, în dreapta, în picioare, aproape de strană. Parcă-l văd…

Mă gândesc: treizeci şi şapte de ani! E o veşnicie, e mult înainte de război! Tot ce s-a întâmplat atunci are pentru mine o consistenţă nedefinită, aproape mitică. Anii n-au căpătat o identitate proprie decât după război; sunt ca un lanţ care începe în spatele meu, mă ocoleşte prin partea stângă şi-mi iese-n faţă… De-atunci îi văd, îi ştiu… A început când coboram o pantă şi cineva mă ţinea de mână – să fi fost mama? Pe drum – pietriş alb şi gri, pietre mai mari, care-mi îngreunează mersul. Panta e înclinată şi se deschide în unghi drept spre un alt drum; chiar în faţa noastră, într-o curte, era o femeie care spăla rufe. O văd din profil, dinspre stânga, iar în timp ce stă aplecată deasupra hârdăului, un bărbat o loveşte pe la spate, iar ea plânge. Şi încep şi eu să plâng, înspăimântat. De altfel, nu e un bărbat, e Dracul! Iată că acum nici nu ştiu dacă am văzut cu adevărat această scenă!

Bunica a venit lângă noi. Preotul vorbea mai departe. Sunt atât de intimidat, că nu mai prind decât bucăţi din ceea ce spune: Mihai Viteazul, turcii, strămoşii tăi, au ctitorit biserica asta, sunt îngropaţi aici… Apoi ne-a dus, pe o scăriţă, în criptă. Răcoare. Ţine o lumânare în mână, ca să vedem. Pe jos, lespezi dăltuite. Înşiră nume, date. Bunica dă aprobator din cap, din când în când. Deodată tresar: l-am auzit zicând „decapitat din porunca lui Şerban Cantacuzino”; se apleacă deasupra unei lespezi, cu luminarea tremurândă, şi ne citeşte cu voce tare scriitura dantelată în litere chirilice – Stroe Cândescu, mare vistier, o mie şase sute… Nu mai ascult. Lespedea mi se pare mai mică, pesemne fiindcă lipseşte capul… Da, asta trebuie să fie, nu mai are capul! Ce-o fi sub această piatră? Un schelet. Încerc să mi-l închipui. Unde-o fi capul? I l-or fi pus sub braţ, cum am văzut că-şi ţin soldaţii casca?!

Lumina tremură pe lespede. Părintele tot vorbeşte. Unde-o fi capul?

*

Marea dramă a bunicii era boala unchiului Iacob, singurul ei fiu, pe care-l vedea ca fiind întruchiparea tuturor farmecelor şi virtuţilor, şi căruia visase să-i lase numele Cândeştilor, care se stingea odată cu generaţia ei. Acest fiu fusese răpus de boală – iar ei îşi pierduseră minţile – chiar din primele săptămâni ale războiului, în timpul retragerii de pe Valea Jiului.

E o după-masă de vară. M-am trezit în patul meu cu grilaj de fier, în care adormisem gol sub cearşaf, în faţa mea, fereastra deschisă. E foarte cald. îl văd pe unchiul Iacob încălecând pervazul şi intrând în odaie. Mi se face frică – are o privire fixă şi albastrul atât de deschis din ochii lui pare alb. Se apropie de pat, ridică cearşaful, zâmbeşte ciudat, mă acoperă, îmi dă nişte palme moi pe obraz şi iese aşa cum a venit.

Încetul cu încetul, bunica îşi pierduse speranţa de a-l vedea vindecat. Consultase specialişti, fusese la clinici din Elveţia, încercase totul imediat după război, în ciuda morţii soţului şi a prăbuşirii averii, în zadar. Gândul de a-l interna o speria de moarte, aşa că-l ţinea pe lângă ea. El era deci acolo, în primii ani pe care mi-i amintesc la Cornăţel. De cele mai multe ori foarte drăguţ, dar cu o privire tristă, parcă mereu departe. Îmi citea câteodată versuri, când se întâmpla să fim singuri. Poezii terifiante... Ţin minte „Grui Singer” a lui Alecsandri şi „L’aigle du casque” a lui Victor Hugo. Însă din când în când avea crize. Atunci femeile mă închideau grabnic în odaie. Mi-era frică.

În cele din urmă, bunica s-a hotărât să-l trimită departe, însă nu într-un azil, ci l-a încredinţat unui bătrân doctor Vulpe, care avea la Predeal o casă de odihnă, într-o vilă mare şi neîngrijită. O vedeam din când în când din tren, când mergeam în străinătate, ascunsă pe jumătate de brazii de pe deal, la câteva sute de metri de calea ferată.

În septembrie 1939, la câteva zile după intrarea nemţilor în Polonia, s-a sinucis, aruncându-se pe fereastră

de la etajul doi.

În nebunia lui, nebunul nu e oare mai clarvăzător decât noi, „oamenii normali”? în ziua morţii lui, un câine din vecini se strecurase să se culce pe preşul din faţa odăii sale. Gonit de mai multe ori, se întorsese de fiecare dată. În momentul dramei era încă acolo…

*

După moartea mamei, Comăţel devenise refugiul meu, cu toată tristeţea şi ciudăţenia locului. La întoarcerea mea de la Nisa, în vacanţă, bunica îmi dăduse o altă odaie decât cea în care stăteam odinioară cu mama. Podea de scândură, pat de fier, câteva scaune; în spatele uşii, la dreapta, un şifonier mare cu oglindă, în faţa căreia stau foarte aproape şi contemplu îndelung imaginea pe care mi-o arată. Ăsta sunt eu… eu… chiar eu… Cum de sunt eu? De ce sunt aşa şi nu altcumva? Ce rost am? De ce m-a creat bunul Dumnezeu pe *mine*? Privesc intens figura reflectată, până când încep să mă usture ochii. Deodată mi se pare că m-am îndepărtat, ca într-un vis, că plutesc undeva mai sus, în spate, şi de acolo îl văd pe Georges privindu-se în oglindă… Tocmai atunci a intrat Ionel, pe neaşteptate.

— Iar stai în faţa oglinzii, ca fetele?!

M-am înroşit şi-am protestat: „Nu, nu-i adevărat!”, dar am simţit că eram absurd, fiindcă într-adevăr mă uitam în oglindă, dar cum să-i explic ce făceam, că n-ar fi înţeles.

Ionel era mai mare ca mine cu patru ani; cred că ţineam la el, dar îl găseam brutal. Faţă de mine se purta cum se poartă de obicei cei mai mari cu cei mici: mă făcea mereu idiot, prost, imbecil… Niciodată nu poţi fi sigur că nu-i adevărat! Oricum, mă supăra foarte tare. De altfel, n-aveam mare lucru a ne spune, în afară de momentele când catadicsea să-mi dezvăluie nişte lucruri tainice, faţă de care avusesem, dintotdeauna, o curiozitate bolnăvicioasă. Iar el ştia asta. Dac-ar fi fost să-l cred, la cincisprezece ani dragostea nu mai avea ascunzişuri pentru el. Îl ascultam cu inima la gură. Însă vizitele lui la Comăţel s-au rărit. Am impresia că în vremea aceea relaţiile dintre bunica şi mama lui Ionel se mai răciseră. Mătuşa Ana, mult mai

tânără decât bunica, era ceea ce se cheamă o femeie de lume, modernă. Apartamentul ei de la Bucureşti, cu mobile Ludovic al XVI-lea sau Biedermeier, era întotdeauna curat lună. Avea zi de primire o dată pe săptămână şi dădea recepţii la care-i plăcea să atragă celebrităţi ale literaturii, Baroului sau politicii, precum şi membrii cei mai adulaţi ai Corpului Diplomatic. De dte ori o vizitam, găseam la ea cel puţin două-trei doamne din înalta societate („E băiatul Ioanei? O, ce drăguţ e”...). Eu sufeream. De altfel, mătuşa Ana nu scăpa niciun prilej să scape mici ironii la adresa surorii ei mai mari, isprăvind întotdeauna cu fraza: „Dragă, Eliza a înnebunit de tot! închipuieşte-ţi ce-a mai inventat! ...” în acele clipe simţeam că o urăsc. Nu-l vedeam acolo aproape deloc pe bărbatul ei, mare avocat şi politician în vogă. Desigur, fusesem măgulit la aflarea veştii că ajunsese ministru, dar nu ştiu de ce perechea mătuşa Ana-unchiul Mircea nu era autentică. Mircea Costescu era un membru influent al Partidului Naţional Ţărănesc, o noutate pentru un om din mediul nostru. Oamenii ăia erau aproape socialişti! Nu erau ei cei care pomeneau de o nouă expropriere şi de impozitul pe capital? Ciudat e că bunicii îi plăcea mai mult acest partid nou, condus de un ardelean auster şi de un fost învăţător, decât afurisitul de Partid Liberal. Mai târziu şi-a pus mari speranţe în mişcarea legionară, care era mai revoluţionară şi care stârnise entuziasmul tinerilor săraci, vorbindu-le de restaurarea moravurilor pure şi de credinţa neclintită a ţăranilor de odinioară. A trăit destul / /

ca să guste, din păcate, amara dezminţire a faptelor.

*

Când familia Costescu venea la Comăţel, ceea ce se întâmpla din ce în ce mai rar, aveam un sentiment de frustrare. Mi se părea că n-aveau ce căuta acolo. Plecam toată ziulica pe câmp, fericit şi mândru când ţăranii mă lăsau să cosesc alături de ei, sau să încarc snopii de grâu sau de orz. Ne întorceam seara, legănaţi uşor în ritmul carului; femeile mergeau pe lângă boi, cântând doine vechi.

O seară de vară, în curtea din spate. Nu mai dogorea aşa tare soarele, însă aerul era greu, încărcat de praf şi de miros de băligar. Sunt puţin ameţit. Aici, între staul şi căpiţe, privesc fascinat cerul în lumina asfinţitului. Parcă se înteţeşte zgomotul satului – o căruţă la trap pe drumul pietruit, voci care îndeamnă vitele, roata fântânii scârţâie… Deodată, mugete lungi, tălăngi îndepărtate; se apropie un nor de praf; în spatele gardului de lemn părăginit trece încet cireada de vaci întoarsă de la islaz; una se opreşte în faţa porţii, priveşte îndelung şi pleacă. Alta şi iarăşi alta… În sfârşit. Joiana noastră. Dumitru îi deschide poarta şi-i varsă de băut în jgheab.

Mă îndrept către şirul de căpiţe. Soarele a apus, orizontul a trecut de la roşcat la vânăt-cenuşiu. M-am urcat pe o claie de fân. Să nu văd decât cerul. Mă înţeapă prin cămaşă. Zgomotele satului se domolesc. Nu se mai aud decât lătratul câinilor şi cântecul ascuţit al greierilor. Cântecul greierilor – mai tare, din ce în ce mai tare, îndepărtat şi parcă-n propria-ţi ureche totodată. Cri-cri-cri… îmi sunt prieteni, nevăzuţi şi totuşi prezenţi. Au ţesut în jurul meu o pânză cântătoare, care mă izolează de rest. Miroase a iarbă umedă. Mi-e puţin frig, dar nu mă mişc. Picioarele nu-mi mai dau ascultare. S-a aşternut noaptea. Apar stelele. Regăsesc Carul Mic. Uite şi Carul Mare, şi Steaua Polară. Mii de stele tremurânde. Aş vrea să urc, să urc către ele. Şi mereu cântecul asurzitor al greierilor…

— Georges, Georges!

Vocea lui Ionel…

— Sunt aici!

— Ce, eşti surd? Te strig de-un ceas!

Cobor de pe claie alunecând. Şocul picioarelor care ating pământul. Furnicături… Sunt puţin ameţit. Alerg spre casă. Ionel mă înghionteşte în treacăt. Trebuie să ridic portiţa de lemn, aplecată de vreme. Sunt toţi la masă, tăcuţi. Două lămpi cu gaz desperecheate; o a treia, mai mică, e pe bufet. Şervetul meu e aşezat în inelul de lemn. Recunosc pata de gălbenuş de ou.

— Te-ai spălat pe mâini?

— Nu, bunico.

— Şi ce mai aştepţi?

*

Bunicul Milescu nu venise decât o dată la Cornăţel, după moartea mamei. Era în septembrie, după treieratul griului, în timpul culesului porumbului. Timp de mai multe zile, două fete din sat fuseseră aduse să o ajute pe bătrâna Maria să lustruiască puţin casa. Mirosea tare a *fly tox* şi a ceară de parchet. Bunica scosese din dulap candelabrele şi tăvile de argint. Descoperise în pod costumul albanez în fir de aur pe care-l purta odinioară la Cândeşti vizitiul unchiului Costache. Şi Ghiţă (tatăl lui Dumitru), om la locul lui, niţel jenat de îmbrăcămintea caraghioasă, mersese cu mine, în trăsură, să-l aşteptăm pe bunicul la gara din Arsuri. Urcasem lângă Ghiţă, care mă lăsase chiar să ţin hăţurile, o dată ieşiţi pe poarta mare cu două canaturi. Era pe la începutul amiezii, sub un soare alb, dogoritor. Priveam drumul prăfuit peste capetele cailor, ţinându-mă drept, cu braţele întinse, şi-mi curgea sudoarea încet de-a lungul tâmplelor. Copitele ridicau praful care învăluia crupa cailor şi ne venea în faţă, cu mirosul cald al animalelor. Găinile care ciuguleau prin băligar se împrăştiau când ne apropiam, cotcodăeind speriate. De o parte şi de alta a drumului se înşirau căsuţele albe, cu garduri de lemn. Câţiva ţărani care lucrau prin curte se întorceau spre noi şi ne dădeau bineţe.

*

Seara, după cină, mesenii au trecut în salon. Au jucat écarté, au discutat despre literatură, au comentat evenimentele de actualitate, au evocat amintiri. Bunicul a povestit chiar (de dte ori n-am auzit, de-atunci, această istorie!) cum demisionase din fruntea Corpului 2 de Armată, cu câteva zile înainte de bătălia de la Mărăşeşti.

Timp de câteva zile, Comăţel luase un aspect mai monden. Eu simţisem însă că acest schimb de amabilităţi era de suprafaţă. Era la mijloc nepotul orfan, de creşterea căruia trebuiau să se îngrijească de comun acord. Se discuta despre acest subiect discret, între oamenii din

lumea bună. Nimic mai mult. De fapt, temperamentele celor doi cuscri erau prea deosebite. Şi mai întâi, bunicul Milescu era liberal! Din anii de internat la liceul Louis le Grand din Paris, în perioada imediat următoare războiului franco-prusac din 1870, păstrase o înclinaţie sinceră către democraţie şi, de asemenea, câţiva prieteni masoni. îl considera snob şi fanfaron pe vărul său Gheorghe, fiindcă acesta din urmă pretindea că familia cobora din spătarul Nicolae Milescu, fără să poată lămuri prin ce întâmplare primul nostru strămoş dovedit apăruse la celălalt capăt al ţării, la un veac după dispariţia ilustrului boier moldovean. Bunicul era un om prea serios ca să nu ştie ce vorbea, iar eu mă temeam prea mult de ridicol, de aceea răspundeam întotdeauna „nu” colegilor care mă întrebau agasant de des: „Te tragi cumva din spătarul Milescu?” însă cred că în străfundul inimii îmi dorisem ca unchiul Gheorghe să fi avut dreptate…

*

Oaspetele obişnuit al Comăţelului era unchiul Alexandru Ipsilanti. Petrecea aici o lună în fiecare vară şi mai venea câteodată şi duminicile sau în zilele de sărbătoare. Când mă duceam cu trăsura să-l iau de la gara Arsuri, simţeam o emoţie, o nelinişte pe care astăzi le consider ca semn neîndoielnic de mare afecţiune, deşi era un om sever şi distant.

*

Aproape chel, cu un profil acvilin, ochi albaştri deschis, aspect atletic. Mare vânător, foarte bun călăreţ, fost campion la scrimă, excelase în toate sporturile şi-i ascultam pasionat povestirile despre performanţele sale sportive sau despre aventurile din război. Mă ţineam după el peste tot, sorbindu-i vorbele şi admirându-i gesturile.

În zilele în care bunica n-avea nevoie de ajutor, mergeam cu el la vânătoare. În primii ani, ţin minte că venea cu setterul lui, Dicky. Acesta murise apoi de bătrâneţe şi n-am mai avut câine de vânătoare. Mergeam prin mirişti, la întâmplare, cu puşca sub braţ. Ne întorceam câteodată cu câteva turturele, mai rar cu vreo

prepeliţă sau un iepure. De fapt, era mai mult un pretext de plimbare, iar eu nu ţin minte să fi împuşcat vreodată ceva. Încercam să-l distrez, cântându-i canţonete deocheate, pe care le ştiam de la liceu, de la Nisa. Dar cel mai adesea tăceam. Seara, când încă era zăpuşeală, contemplam asfinţitul din mers; nori de musculiţe ne urmăreau cu zumzetul lor; satul ne apărea în depărtare într-o brumă de praf. Eram fericit. Câteodată unchiul Alexandru se întorcea spre mine: „Hai, mai cântă-mi-o o dată pe aia cu fustiţa...” Dar tot în aceeaşi zi era în stare să se supere pe mine pentru nimicuri, sau cel puţin pentru lucruri pe care eu le consideram fără importanţă: de pildă, îl întrerupsesem într-o discuţie sau trecusem mâna prin faţa lui la masă fără să-mi cer scuze şi era bosumflat ore-ntregi după aceea. Mă aducea la disperare. Ştiam că-i intrase în cap să facă din mine un gentleman, dar cum puteam eu, fricosul, stângaciul, prost-crescutul să visez să fiu ca el? Pe deasupra, nu eram prinţ, ceea ce mi se părea a fi un handicap, o piedică definitivă!

Complet ruinat, nemaiavând nimic din averea strămoşilor fanarioţi, unchiul Alexandru era consilier juridic la o mică societate de export de cereale, slujbă care nu mi se părea a fi genul lui. N-am ştiut niciodată care era natura relaţiilor sale cu bunica şi de multe ori m-am gândit la asta. Cu câţiva ani mai tânăr ca ea, trebuie să fi avut, adolescent fiind, o admiraţie pasională şi nemărturisită pentru tânăra aceea încântătoare, dar măritată. Patruzeci de ani mai târziu, nu încetase să-i poarte aceeaşi afecţiune de o condescendentă indulgenţă, căci, prin felul ei de a fi, îl scotea din sărite, dar h şi impunea respect. Conversaţia lor era agitată. Începută (de el) pe un ton persiflant, se transforma adesea într-o ceartă în toată regula. Pământul nu era administrat cu folos; ea se lăsa furată pe faţă; era de-a dreptul ridicolă cu formule de genul „ţăranii, dragii de ei”; dacă el ar sta aici tot anul şi ea l-ar lăsa să facă ce trebuie, s-ar schimba lucrurile... Atunci ea se supăra şi pleca, trântind uşa. El fugea după ea şi îi săruta mâinile, cerându-şi scuze.

Bunica avea, când era vorba de unchiul Alexandru, un aer misterios. O dată, o singură dată, văzându-mă supărat din cauza lui, mi-a spus, cu o voce joasă, ca pe un secret: „Să ştii că trebuie să ne purtăm frumos cu el, pentru că e tare nefericit! Să încercăm să-l ajutăm!” Am fost foarte tulburat şi n-am reuşit să înţeleg cum de un om aşa de puternic avea nevoie de ajutor!

Într-o seară, era de fapt pe la miezul nopţii, mergând spre capătul coridorului (terminasem de citit pe ascuns unul dintre primele romane din viaţa mea), mi s-a părut că aud nişte gemete şi vaiete. Am ciulit urechea. Zgomotele veneau din camera unchiului Alexandru. M-am apropiat de uşă în vârful picioarelor. Plânsete întrerupte de cuvinte de nedesluşit… Să fi fost bolnav? Avusese un coşmar? Ar fi fost bine să-l trezesc? Neştiind ce să fac, m-am neliniştit şi mi s-a făcut frică. Cu o mână deasupra luminării, ca să protejez flacăra, am fugit să bat la uşa camerei bunicii. A apărut după un timp, în capot, cu o luminare aprinsă în mână.

— Ce s-a întâmplat?

I-am explicat. S-a încruntat uşor şi mi-a spus să mă duc la culcare, că merge ea să vadă ce-i cu unchiul. M-am întors în cameră, dar n-am putut să adorm. Lângă pat, pe scaunul de lemn care-mi servea şi ca noptieră, luminarea ardea încet. Reglez feştila, care se lungise şi se curbase, iar luminarea scotea un fum gros şi galben. La bază se făcuse un mic crater de ceară străvezie, din care curgeau, din când în când, şiroaie subţiri care se întăreau apoi opac, în forme neregulate. Flacăra prea mare tremură, proiectând umbre jucăuşe pe peretele zugrăvit în alb. Un fluture de noapte, stângaci, îşi arde în trecere o aripă, cade, prefăcut lamentabil în ceară moale… Bunica intră încet în odaie.

— Nu dormi încă? Trebuie să stingi luminarea!

— Da, bunică… Ce-avea?

— Nimic, puiule! Pesemne un coşmar. Nu se simte prea bine.

Apoi m-a mângâiat de două-trei ori pe obraji şi m-a

sărutat cu o duioşie ce nu-i stătea în fire.

— Dormi, puiule, n-a fost nimic!

Am aflat mai târziu că se droga; tristă meteahnă căpătată în timpul războiului, când fusese ofiţer de legătură pe lângă Statul-Major rusesc.

*

Bunica nu-mi vorbise niciodată de acel frate al bunicului soţului ei, pe care ţăranii îl omorâseră nu departe de Cornăţel. Se zicea despre el că fusese o brută. Unchiul Alexandru mi-a povestit despre el şi despre moartea lui, iar povestea m-a întristat. Mi-a arătat pe hartă, la încrucişarea drumului de la Târgovişte cu cel care duce la Finta Nouă, locul căruia-i zice Crucea Hagiului. Pe hartă era însemnat cu o cruciuliţă.

N-am putut să-mi înfrâng curiozitatea şi într-o zi, sub pretextul că mergeam să cumpăr ceva de la Petreşti, am galopat până la locul cu pricina. Era la vreo unsprezece sau doisprezece kilometri. Obosisem, iar Roxi era plin de spume. Am găsit crucea la câţiva metri de drum. O piatră obişnuită, uşor înclinată, roasă de ploi şi acoperită de muşchi gălbui. Acolo se întâmplase drama, acum aproape o sută de ani. Trebuie să fi venit într-o brişcă, bărbos, în cizme, cu biciul în mină. Ţăranii prăşeau porumbul de pe lotul lor, în loc să fi venit să muncească pământul stăpânului, în dijmă. A ridicat biciul şi l-a lovit pe unul dintre ei. Ceilalţi au venit încet, cu sapele în mână. Unul dintre aceştia şi-a îndesat căciula pe frunte şi a lovit cu sete, iar ceilalţi după el, până l-au căsăpit. N-au mai putut răbda.

Soarele în asfinţit lungeşte umbra crucii de piatră. Un vânt uşor, încărcat cu miresme de busuioc, îmi mângâie obrazul. Roxi întinde gâtul ca să apuce firele rare de iarbă care cresc pe mirişte. Departe, o prepeliţă îngână şuierând cele trei note ale cântului ei.

*

În anul următor (tocmai împlinisem paisprezece ani) s-a întâmplat ceva nou la Comăţel, cel puţin pentru mine. Descoperisem frumuseţea Caterinei, sora mai mare a lui

Dumitru. Recurgeam la tot felul de şiretlicuri ca să-i ies în cale – în ogradă, în livadă, pe câmp. Purta veşminte ţărăneşti şi umbla cu picioarele goale, dar avea mersul mândru al fetelor de la noi. De cum mă zărea, îmi zâmbea şiret, dar se ferea de orice fel de familiaritate. Duminicile o vedeam plecând la horă, îmbrăcată în straie de sărbătoare. Eram gelos şi de altfel o găseam mai puţin frumoasă astfel gătită, cu faţa albă pudrată şi cu părul lins. O plăceam mai mult cu obrajii rumeni de fiecare zi şi cu broboada legată la spate. Cele mai îndrăzneţe gânduri îmi roiau prin cap. Pândeam clipa când am fi putut fi singuri, într-un cotlon din grădină. Aş fi trântit-o în iarbă şi ar fi fost a mea. Câteodată, noaptea, săream pe fereastră şi rătăceam prin grădină, pândind cele mai mici zgomote, în speranţa unei nesperate întâmplări de a o întâlni.

Într-o seară am surprins-o pe când mergea să ia paie din spatele magaziei. Am strigat-o şi ea s-a prefăcut că se sperie. Am alergat după ea şi-am tras-o în spatele unei clăi de paie. Râde. Picioarele ni se afundă în pleavă. O apuc de mijloc şi o strâng la piept. îi simt trupul mlădios şi tare. Încerc să-i prind buzele. Inima-mi bate tare. Ea mă respinge cu o mână şi-şi fereşte capul.

— Nu, conaşule! Nu e bine, zău!

Îi slăbesc puţin strânsoarea. Ea zice mai departe:

— Ştii bine că nu sunt de matale!...

Aş vrea să-i spun: „Dar te iubesc, Caterina!”, însă nu scot o vorbă. Îmi las fruntea pe umărul ei, urechea mea înfierbântată h atinge obrazul. Mirosul i se amestecă cu cel de praf şi de paie. Se smulge dintr-odată:

— Mi-e teamă c-o să mă caute!

Şi o ia la fugă...

*

Iama următoare am cunoscut-o pe Sofia Wodińska, la Nisa. Locuia cu maică-sa, în acelaşi hotel cu bunicul meu. Nu ţin minte să fi simţit ceva deosebit din prima clipă când am văzut-o. Venise de curând de la Varşovia, ca s-o însoţească pe maică-sa, grav bolnavă. Prima duminică mi-a cerut s-o ajut să-şi facă lecţia de franceză pentru a doua zi.

Era externă la liceul de fete şi, cu toate că era puţin mai mare decât mine, se afla într-o clasă mai mică, din cauza cunoaşterii imperfecte a limbii franceze. Eram mândru să-mi etalez ştiinţa. Ea mi-a zis: „Eşti tare!” M-am înroşit şi-am început să mă umflu în pene. I-am zis că seamănă cu Gioconda. A protestat. Nu-i plăcea Gioconda.

Am început s-o văd la fiecare ieşire de la liceu şi după plecarea bunicului. Viaţa mea se schimbase total. Chiar şi azi, oricât m-aş strădui să caut în memorie alte amănunte din existenţa mea de atunci, nu izbutesc să evoc decât foarte palide imagini care se suprapun, se întrepătrund, se şterg în ceaţa iernilor care-au precedat sau au urmat prezenţei Sofiei. În toată acea perioadă n-a fost decât ea!

Lunea era ziua cea mai tristă din săptămână, cea mai îndepărtată de ziua când o s-o revăd. Însă marţi începeam deja să repet o scurtă propoziţie cam stupidă, care-mi dezvăluia sentimentele: „Mâine voi putea spune: mâine am s-o văd!” Joia şi duminica eram stăpânit de o bucurie sinceră, exaltantă, şi totuşi, încercat de o inexplicabilă nelinişte. Cum s-o fi simţind? Veselă? Tristă? Preocupată de sănătatea mamei sale (această responsabilitate care o maturizase prematur nu cumva adâncea distanţa dintre noi?) … îmi va povesti oare despre trecutul său pe care nu-l cunoşteam, despre prietenii ei care-mi erau de asemenea necunoscuţi, despre această Polonie îndepărtată pe care nici măcar nu mi-o imaginasem vreodată? O voi supăra iar cu vreun cuvânt nepotrivit, cu vreun gest stângaci? Eram dependent de capriciile ei. Căutam înţelesuri în fiecare privire sau cuvânt, în tăcerile ei, iar când zâmbea, aveam toate motivele să sper. Şi de fapt nu ceream nimic altceva decât să am norocul s-o văd, să stau singur cu ea, s-o ating din când în când. I-am ţinut vreodată mina între mâinile mele?

Duminica şi joia după masă eram liberi de la şcoală. Într-una dintre aceste zile, când mă pregăteam să merg la ea, a început să plouă cu găleata. Nici nu mi-a trecut prin cap să renunţ la ritualul meu bisăptămânal. Mi-am pus impermeabilul şi o beretă, şi iată-mă urcând pe Calea

Arenelor, sub ploaia torenţială, până la Pensiunea „Graţiela” unde se mutase împreună cu maică-sa. Am împins poarta de fier. Pietrişul alb de pe aleea străjuită de mimoze în floare scârţâia sub paşii mei.

Când ne-am revăzut, Sofia mi-a povestit că patroana pensionului, văzându-mă ud ciuciulete, ar fi spus: „Asta nu mai e dragoste, e turbare!” Parcă aud vocea Sofiei imitând cu un râset graseiatul patroanei. M-am înroşit, vexat şi măgulit în acelaşi timp. Întors la liceu, mi-am repetat de o sută de ori această frază care mă cam făcea de râs, dar exista acolo un cuvânt, un cuvânt extraordinar, care-mi umplea inima: dragoste. Ce magie au cuvintele câteodată! Era destul ca acest cuvânt să fi fost pronunţat de alţii, chiar ironic, şi iată că se şi instala, acţiona şi arunca deodată o lumină nouă, orbitoare – o realitate deja existentă şi pe care nu ştiusem s-o văd. Totuşi, e imposibil să fie atât de simplu: dragostea te pune la-ncercare, e o întâmplare minunată, pe care ai senzaţia c-o prinzi, dar îţi scapă, ca în romane. Ca să fii vrednic de ea, trebuie să te lupţi precum cavalerul des Grieux pentru Manon Lescaut, sau să te arunci în mare ca Paul pentru Virginie. Nu, eu nu eram vrednic de dragoste!

*

Au venit vacanţele de vară, despărţirea, fotografia pe care o sărutam pe ascuns, apoi nesfârşita aşteptare a corespondenţei. Au trecut aproape doi ani. Maică-sa murise, iar taică-său se recăsătorise. Eram de-acum la liceul Louis le Grand, la Paris. Într-o dimineaţă de noiembrie, am primit o scrisoare în care Sofia mă înştiinţa că trecea prin Paris, în drum spre Anglia. Alesese dinadins o duminică, pentru a mă putea întâlni. M-am dus la gară. Era puţină lume pe peron. Frig, fum, zgomote înăbuşite. Eram emoţionat, oarecum îngrijorat. Trenul a tras încet la ultima linie din dreapta. A oprit. Valul de călători se scurgea din vagoane. O căutam din ochi. Când am văzut-o de departe, am simţit un disconfort. O găseam schimbată. Despărţirea transformase încet în mine imaginea dragă care devenise din ce în ce mai hieratică, pe măsură ce se

aşternea vremea. Şocul realităţii destrămase farmecul. Sofia era abătută, cum sunt copiii fără cămin. Cu stângăcie, am încercat să o distrez. Am dus-o la cinema, la restaurant. În cele câteva ore petrecute împreună, se născuse un sentiment pe care nu încercam să-l definesc. Spre seară, am întrebat-o de ce se ducea la Londra, în loc să rămână la Paris, la un colegiu sau la un internat de fete. Mi-a răspuns: „Nu pot. Mi-e frică!” N-am ştiut niciodată precis de ce-i era teamă. M-a părăsit a doua zi, pentru totdeauna.

*

Astăzi mi se pare uimitor că imaginea Sofiei, cu toate că m-a obsedat atâta vreme, nu a făcut parte niciodată din visele tulburi ale adolescenţei. Erau două lumi separate, care nu comunicau defel între ele. Şi totuşi, de câte ori nu-mi imaginasem prima întâlnire cu FEMEIA! S-a petrecut pe neaşteptate, într-o seară de toamnă, în Bucureşti, la câteva zile după începerea cursurilor.

Bunicul a plecat la club. Rătăcesc prin casă fără ţintă. E ora la care Silvia pleacă de obicei. M-aş duce să văd dacă e în camera ei. Trec prin bucătăria pusă la punct şi urc scara de lemn. Pe palier, la dreapta, odaia ei; uşa e întredeschisă. Stă jos şi coase, în penumbră. Pare surprinsă: e prima oară când intru la ea. Mă duc spre fereastră, mă întorc, apoi mă apropii de ea, îi iau lucrul din mână şi mă aşez pe genunchii ei. Începe să râdă:

— Hai, n-o face pe copilul!

Îndrăznesc, stângaci, să-i pun o mână pe pieptul tare. Râde în continuare şi mă apucă de încheietură. Însă eu insist şi, cu buricele degetelor, apuc ceva dur şi ciupesc un pic. Ea scoate un sunet slab şi încearcă să dea înapoi.

— Nu eşti în toate minţile! Dacă intră domnul, o să ne omoare!

— N-o să intre!

I-am descheiat bluza cu un uşor tremur, şi acum ating pielea albă cu rotocolul acela negru. Nu mai râde; o umbră h tulbură o clipă privirea.

— Ai mâinile reci, îmi spune.

După care se ridică brusc şi încuie uşa cu cheia. Mă ia de mână şi se întinde pe pat.

Ce-a urmat a fost ca un vertij, scurt, fulgurant. Câteva minute mai târziu, coborând scara în semiîntuneric, mă încerca un sentiment de mândrie şi o vagă mirare. Asta era, deci?

*

Dana. O seară de august. Cabana „Peştera”. Plecaserăm cu două zile înainte din Buşteni – Ionel, fraţii Crişan şi cu mine. Urcaserăm din nou valea aridă a Mălăeştilor pe un soare de plumb, printre pietrele mari ale grohotişului, şi rămăseserăm să dormim în prima noapte la refugiul de pe vârful Omul.

Coborâserăm apoi a doua zi valea înverzită unde, într-o grotă, e pitită mănăstirea Peştera.

Seara, la cabana Turing, am întâlnit un grup de tineri, printre care era şi Dana. După cină am dansat în sunetele unui vechi gramofon. Eram şase băieţi şi două fete, însă Dana nu dansase decât cu mine. Eu eram un dansator modest şi mă scuzam tot timpul, dar ea mi-a spus că e din cauza bocancilor greoi. Ştiam că nu-i adevărat, însă îi eram recunoscător că încercase să mă scoată din încurcătură. îi simţeam sânii vârtoşi şi coapsele lipite de mine. Îşi pusese o mână pe ceafa mea şi căldura aceea stranie făcea să urce în mine o dorinţă violentă. Cu capul plecat pe spate, mă privea în timp ce dansam şi-am observat, curios, cu o plăcere şi o dorinţă crescândă, că se uita un pic cruciş. Eram măgulit că mă preferase, căci la cei şaptesprezece ani ai mei, cu o mutrişoară de copil, mă simţeam inferior prietenilor.

Puţin înainte de douăsprezece noaptea, cineva dintre noi a spus într-o doară: „Ce-ar fi să mergem la mănăstire, să ascultăm slujba de la miezul nopţii?” Am plecat în grup, pe o cărăruie ce şerpuia prin pădurea de brazi. Dana mergea înaintea mea şi mă ţinea de mână.

În capela miniaturală, câteva lumânări luminau iconostasul îmbrăcat în icoane pictate naiv. În strană, patru călugări cu părul lung, neîngrijit, citeau pe rând

rugăciuni, vorbind pe nas. Când au început să repete precipitat „Doamne, miluieşte!” la nesfârşit, înghiţind jumătate dintre cuvinte, am aruncat o privire piezişă către Dana şi am pufnit în râs. Unul dintre călugări ne-a fulgerat cu privirea, aşa că m-am strecurat afară, ţinând-o pe fată de mână. A început să alerge pe potecă, la vale. Am prins-o din urmă; ea s-a împiedicat de o rădăcină, aşa că ne-am prăvălit amândoi, râzând şi bătându-ne ca nişte copii; până când am dat de gura ei; buzele-i erau proaspete şi cărnoase; trupul i s-a destins încet. Am avut atunci poate prima mea noapte de dragoste adevărată. Târziu, m-a trezit frigul. Mirosea puternic a răşină, a pământ umed şi a iască. Noaptea liniştită acoperise totul. Înspre vale, brazi înalţi şi subţiri îşi legănau încet vârfurile. În spatele crengilor a răsărit lima, desenând lumini şi umbre. Totul e încremenit în timp, parcă în afara binelui şi răului. Îmi vin în gând versuri dintr-un cântec popular:

De-mpânzit cin' te-a-mpânzit?
Luna când a răsărit Pe mine că m-a-mpânzit...
Degropat cin' te-a-ngropat?
Trei brazi mari s-au răsturnat Pe mine că m-a-ngropat...

Mă uit la Dana, care zâmbeşte în somn şi-i trag încet bluza pe pieptul descoperit.

*

Iunie 1941. Noapte cu lună. Căruţele de aprovizionare urcă încet coasta dealului. Şed pe scândură, alături de soldatul care ţine moale hăţurile. Rotile *r* / /

scârţâie şi scrâşnesc pe pietrişul şoselei. Nu se mai aude altceva. În spatele colinelor, în dreapta, va apărea Valea Prutului, graniţa.

Suntem cu toţii şase nou repartizaţi la Regimentul 32 infanterie. O să fie război, nu încape îndoială. Altfel, de ce s-ar fi întrerupt manevrele din munţi, abia începute, care deja îmi par îndepărtate şi ne-ar fi trimis aici în doar douăzeci şi patru de ore, fără să fi isprăvit şcoala?

Căruţa începe să coboare. Dintr-odată văd râul, foarte aproape, o panglică argintie. De partea cealaltă sunt

ruşii. Ni se dau de pe acum consemne de război. Aşa că vorbim încet şi nu fumăm.

Cum să-mi închipui războiul în peisajul ăsta? Sunt oare neliniştit, mi-e teamă? Nu, dimpotrivă, simt un fel de exaltare, un entuziasm reţinut. Să recucerim această provincie românească, să ştergem crunta umilire de anul trecut, când în faţa ultimatumului sovietic am părăsit Basarabia fără să tragem un foc de armă... în prezent, situaţia s-a schimbat. Nemţii sunt alături de noi şi cum putem pune la îndoială victoria – într-o confruntare cu ruşii – a acestei armate de neînvins?

*

Suntem de o săptămână întreagă înghesuiţi într-un cort minuscul, la patru kilometri de Fălciu. Plouă neîntrerupt. Nu te poţi bărbieri, nu te poţi spăla. Când ploaia conteneşte pentru scurt timp şi vrei să ieşi, te afunzi în noroi până la glezne. E primul meu contact cu ostaşii. Sunt stânjenit, fiindcă ei au mai multă experienţă decât mine. E sergentul Tănase, un „bătrân” de vreo patruzeci de ani, cu o mustaţă îngălbenită de tutun – se pricepe la toate. Ne vorbeşte de tunuletul care mi-a fost încredinţat.

pe *w* spunându-i „măgăoaia”. Acoperit cu o foaie de cort, n-apucasem încă să-l examinez. Mai era Georgescu, mecanic într-un garaj din Bucureşti, care spunea zeflemitor că va da bir cu fugiţii la primul foc de tun. Va fi cel mai isteţ şi mai curajos dintre noi. Vlad Ilie, voluntarul de 19 ani, nu mai contenea din cântat...

*Şapte mere-n*tr-*o basma Sam plecat la Moscova Trala lalalala lalala*...

Priveam prin lunetă, ore-n şir, dealurile de dincolo de Prut. Nici cea mai mică mişcare. Să fie ruşii nişte aşi ai camuflajului sau se retrăseseră – după ultimul zvon?

*

Ziua fatală 22 iunie 1941. În ajun, pe înserat, ne chemase în cortul lui căpitanul Lupaşcu – o namilă de om, jovial, semănând cu Francisc I al Franţei.

— Domnilor, pregătiţi-vă oamenii! Atacăm la noapte la ora două!

Stau la postul meu, proaspăt ras, cu uniforma spilcuită, cu cizme de-acasă. Orele se scurgeau îngrozitor de greu. Visurile deşteptate reîncepeau să-şi urzească leneş pânza. Apoi, în noaptea liniştită, s-a auzit o primă salvă de tun în spatele nostru, sec, solitar, izolat. Aşa a început pentru mine cel mai mare război din toate timpurile.

*

De trei zile, batalioanele 1 şi 2 au traversat Prutul şi şi-au stabilit comandamentul în flancul nostru stâng. Am primit ordin să dublăm numărul santinelelor pe timp de noapte. Am trimis doi oameni la vreo douăzeci de metri în faţă. Stăteam şi eu de veghe. Întuneric beznă. Din când în când, scurte rafale de mitralieră în sectoarele vecine.

Frica de întuneric, ca întotdeauna. Ca în noaptea aceea, la Cornăţel, când aveam cincisprezece sau şaisprezece ani...

Cer greu. După puţin timp, am suflat în luminare şi, sprijinit de pervaz, am încercat să pătrund obscuritatea. Ţi-e frică. De ce? De cine ţi-e încă? Trebuie să fii mai tare ca ea!

Gimnastică pe marginea ferestrei. Salt pe pietriş. Câinii încep să mârâie. Îi strig şoptit: Corbea! Mira! îi simt neastâmpăraţi, foarte aproape de mine. La poarta pentru vehicule îi alung cu o voce moale şi ies singur. Am traversat un capăt al satului, pe uliţa nepietruită. De fiecare parte a drumului sunt câmpurile de porumb pe care mai degrabă le ghicesc, fiindcă nu le văd, înalte cât un om călare. Cea mai uşoară boare face să tresară frunzele uscate. Dacă era cineva? Mă uit în toate părţile: degeaba; îmi ţin braţele întinse puţin în faţă. Noaptea e groasă; aproape că pot s-o pipăi. E ca şi cum, la fiecare pas, aş pătrunde într-o materie opacă, ostilă, care îmi face loc să intru în ea, după care se închide în spatele meu, acolo, după urechi (e senzaţia pe care o aveam când eram foarte mic, în pat, sub cearşaf). Cred că am mers aşa vreo oră, dacă nu chiar două, şi apoi m-am întors. Câinii au lătrat până m-au recunoscut.

În cameră, totul încremenit. Linişte de mormânt. Trag un scaun, iar parchetul scârţâie. Întins pe pat, nu reuşesc să adorm. Deodată, cântecul unui cocoş sfâşie tăcerea nopţii. Un altul răspunde departe, mai ascuţit. Din aproape în aproape, tot satul se umple de concertul neprevăzut şi familiar; pluteşte în aer ca o prezenţă; apoi pace…

*

Un foc plecat din tabăra noastră se mişcă lent, la stânga mea, desfăşoară o lumină oranj pe toată valea, descoperă silueta scheletică a podului de lemn, se reflectă o clipă în râu, apoi moare. Scurte rafale de mitralieră trosnesc, nervoase, în faţă.

Când cerul începea să se albească încet în spatele crestelor, în faţa mea, am schimbat pentru ultima dată santinelele şi, frânt, m-am rostogolit în tranşee. O oră mai târziu, artileria rusă a început să ne bombardeze neîncetat liniile.

Să citeşti atâtea cărţi, să vezi atâtea filme despre război, să-ţi imaginezi atâtea despre el şi, straniu, în prezent să trăieşti pe propria piele proximitatea permanentă, prezenţa morţii… Diferenţă de natură. Fiecare şuierat de glonţ, fiecare explozie care ne izbeşte auzul şi se repercutează brusc în pământ, în trupul meu, îmi pot fi destinate.

Mi-am făcut cruce şi am murmurat o rugăciune… „Doamne, ai milă de mine! îndură-te de noi!” Ah, ce brusc ne amintim de Dumnezeu când suntem la nevoie! Şi asta fiindcă nu mai poţi controla în niciun chip realitatea. Nu mai poţi, de fapt, absolut nimic!

Privesc deasupra mea cerul parcă prea luminos. Pământul tremură fără contenire, iar inima mea bate doar un pic mai repede. Nu trebuie să mă mişc. „Doamne, facă-se voia ta, nu a mea!”…

*

Încă o zi dusă. La vreo douăzeci de metri de mine, camaradul Rotaru şi sublocotenentul din compania a doua s-au îngrămădit, faţă în faţă, într-o tranşee mică,

individuală. Joacă pe genunchi, pe un porthart, écarté. A început să plouă. Şi-au pus pe capete o foaie de cort şi continuă să joace.

A început din nou bombardamentul. Oare nu se va termina niciodată? Şi până la urmă s-a oprit, nu mai ştiu bine când. Ca şi ploaia, de altfel. Se face din nou o după-amiază frumoasă, cu miros de pământ reavăn. Totul foşneşte proaspăt – păsările, insectele, viermii; câţiva camarazi se pun pe harţă, însă cei doi erau – când cineva a ridicat pânza ciuruită de schije – încremeniţi, cu cărţile de joc în mâini. Nicio urmă vizibilă de sânge. Doar capetele puţin aplecate. Jocurile au fost făcute…

*

Ordin de adunare, în această noapte, la cinci sute de metri în spatele liniilor de luptă. Trebuia să fim pregătiţi să ajungem la Fălciu.

Zece noaptea. Stare de confuzie, enervare, înjurături. Lipseşte un car cu muniţie. Căutări în întuneric. Era împotmolit. Am împins la roţi, am biciuit caii. O atelă se rupe. Înjurăm. Am reparat-o cu ce am avut la îndemână. S-a dat semnal de plecare, iar noi nu eram încă gata. „Vă aşteaptă Curtea Marţială!”, urla căpitanul, care ne dibuise.

Miezul nopţii. Ajunseserăm din urmă coloana. La orizont, luminile oraşului pâlpâiau uşor. Ne-am oprit. Artileria rusă bombarda oraşul. Am aşteptat, culcaţi pe marginea drumului. Foamea mă chinuia. Ratasem supa din cauza deplasării. Soarele urca pe cer încălzindu-ne. Am aţipit.

Ne venise rândul. Oraşul era în flăcări. În pas alergător prin mijlocul străzilor. Trebuia să respectăm distanţele. Barajul se intensifica. Din când în când, bucăţi mari de ziduri înnegrite, dantelate, se prăbuşeau cu vuiet. Bărbaţii de-abia puteau să stăpânească armăsarii care fornăiau şi se cabrau nervoşi. De ce Dumnezeu trebuise să străbatem acest infern, în loc să tăiem de-a dreptul câmpul până la vad? însă nu aveam voie să punem întrebări.

În sfxrşit, în afara oraşului. Din nou aşteptare, până seara. Apoi, pe un drumeag săpat în pământ, coborâm spre

Prut – coloana din care făceam parte pe partea stângă, în şir indian. La dreapta mergeau în sens invers răniţii: doi dintre ei, fiecare cu câte un braţ în bandulieră, îl susţineau pe un al treilea, care mergea ca un beţiv, cu ochii spre cer, cu buzele atârnând; din colţurile gurii se prelingeau firicele de sânge. Orbii lui Breughel.

*

Am traversat Prutul cu un bac, noaptea. Apoi am împins tunurile pe câmpia mlăştinoasă, ore-n şir, epuizant. L-am căutat pe comandantul batalionului 2. Am aşezat tunurile în poziţie de luptă. Pe deasupra, începuse să plouă din nou. Sub pelerină, în raniţă, am găsit o bucată de pâine de care uitasem. Am scăpat-o pe jos, am ridicat-o în grabă şi am început să mestec lacom coaja umedă; nisipul îmi scrâşnea în dinţi. Apoi am aţipit, frânt de oboseală.

Dis-de-dimineaţă, pătruns de frig până la oase, am fost trezit de canonadă. Mii de obuze brăzdau panta din faţa noastră şi, la o fluierătură, siluete ieşite dintre trestiile din jurul meu se avântau înainte, ghemuite, apoi dispăreau încet.

Soarele e acum la zenit. împuşcăturile se auzeau din ce în ce mai îndepărtat. Privesc cerul: nori albicioşi se mişcă leneş. Întruchipează două forme – nemaipomenit – doi bărbaţi, doi uriaşi, într-o mişcare ca o luptă corp la corp; cel din stânga, dinspre apus, e aplecat înainte şi încovoiat; cel din dreapta, de la răsărit, poartă barbă şi cizme; uşor aplecat pe spate, ţine cu ambele mâini, deasupra capului, un fel de topor. Amsamblul se deplasează diafan de la dreapta la stânga. Prins fără voie în mişcarea formelor, îl urmăresc. Aproape insesizabil, uriaşul din stânga îşi îndoaie genunchii, se ghemuieşte, se şterge, în timp ce cel din dreapta se înalţă, se lungeşte, înghite cealaltă formă. Apoi imaginea s-a subţiat, s-a destrămat la orizont. Uriaşul de la Răsărit a ieşit învingător… Nu, nu se poate să fi fost aievea ce-am văzut!

*

Mărşăluiam din ce în ce mai departe, spre est. Nu mai aveam niciun fel de contact cu duşmanul. Sute de

kilometri parcurşi pe jos, pe o vreme caniculară. Eu mergeam în fruntea plutonului. Cămaşa era leoarcă, lipită de piele. Centura, de care spânzurau casca şi revolverul îmi sâcâia coapsa. Picioarele mă dureau şi de-abia le târam prin praful roşiatic. Din când în când, îmi ştergeam sudoarea din mustaţă cu dosul palmei. Şi totuşi, destul de straniu, mă încerca un fel de bucurie liniştită.

Înaintam de zile-ntregi prin imensa câmpie a Basarabiei de sud, pe unde odinioară tătarii au invadat Moldova. Guvernul ţarist, după ce ne-a luat-o, cu un secol în urmă, a populat-o cu colonişti nemţi, bulgari, turci, găgăuzi. Trecem prin sate mari, pustii, cu uliţe prea largi şi case din chirpici.

Am făcut popas într-o veche aşezare a coloniştilor nemţi. Case spaţioase, aproape burgheze. Toată populaţia fusese evacuată; biserica fusese transformată în magazin de cereale.

Mergând pieziş spre nord, am nimerit într-un sat românesc aşezat pe o colină. Poate să fi fost şi influenţat de originea mea, însă satul ăsta mi se părea cu adevărat fermecător. Pitite în verdeaţă, căsuţele albe aveau flori la ferestre… Ce atmosferă tandră şi umană!

*

Marş pe timp de noapte. Drum pietruit, pe sub copaci uriaşi care-şi împreunau coroanele într-o boltă neagră. În dreapta, printre arbori, dungi de cer aproape albastru. Cu mâna dreaptă petrecută sub cureaua raniţei, simt ţesătura aspră şi umedă; din vreme în vreme mai ronţăiam câte o bucată de pâine neagră, cu un gust vag de mucegai. Cu mâna stângă pe gura tunului, mergeam ca prin vis, fixându-mi în umbră picioarele cu privirea, într-un gest mecanic. Nici nu mai simţeam oboseala. Stâng, drept, stâng, drept…

Nu ştiu cum, dintr-odată, m-am văzut pe asfaltul din Bucureşti, pe Bulevardul Catargiu. Mă duceam la Elena acasă. Elena. Figura ei îmi apare ca prin ceaţă – nasul cam şi cam gros, gura fină, surâsul inteligent, părul negru, tuns băieţeşte, contrastând cu ochii albaştri. Ce prostănac eşti

la douăzeci de ani! Ne aflam în camera ei. Ne pregăteam împreună pentru un examen de Drept. Învăţaserăm destul. Ea l-a „descoperit” pe Gâde şi vrea să-mi citească câteva pagini din Les *Nourritures Terrestres*. S-a aşezat într-un fotoliu micuţ; din spate lumina o lampă înaltă. Am luat o pernă şi m-am aşezat la picioarele ei. În timp ce citea, am închis ochii şi mi-am rezemat capul de genunchii ei. Purta o fustă din tweed, care îmi irita obrazul; însă pentru mine nu conta. I-am luat mâna şi i-am aşezat-o peste urechea mea; avea palma caldă şi netedă. În timp ce citea, îşi mişca degetele prin părul meu, într-o mângâiere moale.

Cum de nu-mi dădusem seama mai devreme că o iubeam? Dacă scap de aici, mă voi căsători negreşit cu ea şi fără zăbavă. Ne scriem des – primesc câte o scrisoare de la Elena prin fiecare curier. Nici nu mai pot trăi fără ea. Proiecte, visuri, îmbrăţişări...

Îmi alunecă piciorul de pe o grămadă de pietriş, înjur sec. Durere înţepătoare în degetele de la picioare şi în coapse. Nu se aude decât scârţâitul osiilor, scrâşnetul roţilor pe pietre, tropăitul surd al cailor şi al bărbaţilor. Stâng, drept, stâng, drept...

*

Am trecut Nistrul pe un pod suspendat. Am regăsit, pe celălalt mal, sate româneşti. Marşul a continuat spre sud, prin stepa ucraineană.

Nu prea aveam veşti din celelalte sectoare ale frontului. Am aflat doar că unităţile noastre de tancuri pătrunseseră în nord, prin Bucovina, cuceriseră Cernăuţiul, Chişinăul şi traversaseră Nistrul câteva zile înaintea noastră.

Mai la nord, coloanele blindate germane înaintau spre Kiev şi spre Moscova. Cine s-ar mai fi putut îndoi de victorie?

*

O escadrilă de Stormovici-uri ne-a surprins în plin marş. Apăruse atât de brusc şi de aproape de capetele noastre, încât nici n-am avut timp să fiu surprins.

Stau culcat pe burtă la câţiva metri de şosea, pe

pârloage. Lângă mine, sergentul Tănase. Privesc pieziş pe sub cască, însă mai degrabă prin ce aud îmi dau seama ce se întâmplă în jur. Cred că sunt vreo douăsprezece avioane, care coboară spre noi unul după altul, într-un şuierat sinistru. Când auzim huruitul accelerat al motorului, ştim că va începe să scuipe şi mitraliera. La câţiva centimetri în faţa mea se ridicase praful; un şirag de nori minusculi şi abia dacă se înălţa un avion, că altul h succeda, coborând spre noi. Rafalele mitralierei sunt secondate de detunături ritmice mai înfundate – tunurile mici de bord. Două sau trei puşti-mitralieră ripostează timid. Caii, speriaţi de moarte, înnebuniţi, trag cu furie pe câmp un cheson scăpat de sub control, din care explodează obuze, unul după altul, ca un foc de artificii.

Caruselul infernal durează de vreo trei-patru minute – o eternitate. Aud, în dreapta, un plâns sfâşietor: „Mamă!” Era Tănase. Acest ţăran de patruzeci de ani, cu mustaţă groasă şi faţă trecută îşi striga, suspinând, mama. Apoi a tăcut. îi văd gura întredeschisă şi privirea fixă. Între picioarele depărtate de o gaură mare îi spânzura sexul însângerat.

*

Regimentul a întâlnit din nou inamicul pe cele mai apropiate coline, la câteva zeci de kilometri nord de Odessa. Cu batalionul de rezervă; în vizuinele noastre, împrăştiate pe un lan de grâu; o zi lungă şi calmă; culcat pe burtă în iarbă; miros de pământ; o pădure de fire de grâu, cu spice grele. La umbra lor, câteva ierburi verzi şi, solitar, un mac sălbatic, încovoiat uşor sub greutatea unei viespi; balansul acesteia în căutarea echilibrului; fluturi cu aripi galbene şi negre se strecoară stângaci printre spice, dispar.

Cald; o linişte rară, ţesută din mii de zgomote moi: bâzâit continuu de muşte, musculiţe, albine. O lume minusculă şi copleşitoare în acelaşi timp, care-şi ducea viaţa mai departe, alături de drama noastră. Toate astea atât de aproape de mine. E cald, iar eu visez, visez… La ce visam oare? Nu mai ştiu. La Elena?

Un păianjen îmi escaladează braţul, se opreşte, se întoarce din drum. Aceste insecte de care aveam oroare până acum mi-au devenit prieteni. La ora opt spun că, dacă e păianjen în zori de zi, supărat voi fi; păianjen de amiază – cineva se întristează; cât o fi ceasul? Mă uit la ceas: aproape trei. Pentru ora asta n-am nicio zicere. S-a făcut deja seară? Atunci, păianjen la apus, o dorinţă mi-am pus. Cald; zumzet necontenit de muşte, musculiţe, albine…

*

Urcam în linie; era la asfinţit. Nici ţipenie. Din când în când, la dreapta, gloanţe trasoare.

Aveam de săpat două şanţuri, la patru-cinci metri unul de altul. Se întrezăresc nişte siluete. Căpitanul Lupaşcu, care ne-a transmis ordinele. Am continuat marşul în linişte, împingând tunurile. Ne-am oprit. Restul nopţii am săpat amplasamentele şi gropile individuale.

În zori, batalionul a pornit din nou la atac, după o scurtă pregătire a artileriei. Noi am rămas pe loc, cu armamentul greu regimentar.

Împuşcăturile nu contenesc de doisprezece ore încoace, iar eu n-am nicio veste din primele linii. Ai noştri or fi ajuns în vârf sau sunt încă la poalele colinei?

Dintr-odată am auzit un vuiet surd, apoi din ce în ce mai puternic – prima siluetă a unui tanc se contura pe cerul palid. În câteva clipe, imaginea se multiplica şi douăzeci de astfel de tancuri au apărut pe creastă, legănându-se spre pantă, poluând sonor zona cu huruit de motor şi zgomot greu de fier. Mitralierele trosneau din nou. Cei de lângă mine îmi aşteptau ordinele. Am luat binoclul; simţeam un clocot interior, un soi de exaltare. Secundele se scurgeau; tancurile erau pe la jumătatea pantei. Am ridicat braţul drept, apoi l-am coborât:

— Foc!

Se trăgea cu toate patru tunurile, pe rând. Din nou. În faţă, câţiva nori mici ţâşniseră din lanul de grâu şi încadrau tancurile. Unul dintre ele virează scurt, se opreşte brusc şi se aude dintr-acolo o bubuitură de nedescris. Din turela ridicată au sărit doi bărbaţi. Bravo!

încă o dată!

Au urmat riposta şi aproape în acelaşi timp acel şoc la braţul stâng, ca un bobârnac. Am dus instinctiv mâna la arsura vagă pe care o simţeam şi am privit mirat, în palmă, pata roşie, vâscoasă.

În spate, canonada începuse în forţă. În lumina soarelui la asfinţit, artileria lovea colina din faţă. Când ultimul spic de grâu auriu a fost înghiţit de umbră, nu se mai vedeau decât cinci sau şase carcase de tanc arzând.

M-am ridicat şi, strângând cu palma dreaptă braţul stâng, pe rană, am plecat în căutarea infirmierului.

*

Am fost evacuat a doua zi. Am petrecut ore-ntregi hurducat pe drumuri, într-o maşină albă cu cruce roşie. Şoferul se apleca tot timpul în afară pe fereastra laterală şi se uita la cer, ceea ce ne dădea o teribilă ’nelinişte.

Au urmat şase săptămâni într-un spital de campanie la Chişinău. În prima noapte am dormit în curtea spitalului militar, alături de sute de răniţi români şi ruşi. Apoi – spitalul Crucii Roşii, la liceul de băieţi. Un acoperiş deasupra capului! Şi linişte. Raze de soare filtrate prin transperante. Cearşafuri albe. Nu mă mai gândeam la nimic. Era ca-n paradis.

Când, într-o bună dimineaţă, doctorul mi-a zis: „E totul în regulă! Puteţi pleca deja!”, am simţit o strângere de inimă. Însă am făcut-o pe curajosul – a trebuit să plec.

Mă şi văd coborând din tren, seara, în gara din Tighina, ticsită de militari. Destinaţia: centrul de „recuperare” din Tiraspol, dincolo, pe celălalt mal al Nistrului.

În penumbră, zăresc bătrâna citadelă de pe vremea lui Carol al XII-lea, care s-a încăpăţânat să aştepte ajutorul turcilor după dezastrul de la Poltava. Să trec podul în seara asta, ori să caut un loc de dormit? Din cauza măsurilor de apărare antiaeriană, pe străzi era întuneric. Aşa că nu prea ratam nicio băltoacă. Pe străzile largi şi noroioase, defilau încet şi neîntrerupt camioane grele, cu lumina farurilor camuflată. La intersecţii, ele luminau

câteva secunde imensele panouri indicatoare. Panourile erau scrise în română, în germană, în italiană. Erau italieni pe-aici, în noaptea asta! M-a cuprins un sentiment curios de milă.

Am ajuns în biroul unde fiecare era îndrumat spre unitatea sa. Eram puţin derutat de lumina prea puternică. Un du-te-vino necontenit de bărbaţi în uniformă. Şi-l zăresc pe Nonei Paulescu! Ce coincidenţă! Nu ne văzuserăm de ani de zile. îmbrăţişări. A văzut pe mâneca mea V-ul răsturnat.

— Ai fost rănit?

Îi povestesc pe scurt. Parcă surprind pe faţa lui compătimire, ba chiar un uşor dispreţ. Îmi vorbeşte apoi despre el: cumpărase cu un an în urmă mai multe autocare pe care le folosea pe diverse rute în Oltenia. De cum începuseră ostilităţile, automobilele lui fuseseră rechiziţionate de Armată şi el se „aranjase”, în sensul că fusese mobilizat în aceeaşi armă, în calitate de comandant al acestei mici unităţi de transport. Din una în alta, a început să-mi expună cu un soi de complezenţă avantajele de care se bucura, în comparaţie cu un biet pifan. Apoi mi-a spus ultimele veşti de pe frontul din Odessa, proaste, de altfel. Toate atacurile noastre erau „încununate” de insucces şi se izbeau de centura de fortificaţii care împrejmuia oraşul. Pierderile erau enorme. Se părea că nemţii ne ceruseră doar să încercuim oraşul şi să aşteptăm, însă Câinele Roşu[1] voia victoria.

*

Mi-am petrecut noaptea pe un divan, în camera pe care Nonei Paulescu o avea în permanenţă la Tighina, portul său de înregistrare. Nu puteam să pun geană peste geană. Eram cu moralul la pământ, dar n-aveam vreun motiv anume. Teamă? Dispreţ pentru că nu puteam suporta ideea îngenuncherii curajului meu? Războiul începuse, perspectivele erau sumbre. Eram oare chiar atât de slab de înger, încât primele înfrângeri să-mi zdruncine credinţa în viitor? Găsisem o ieşire în indignarea faţă de

1 Poreclă a mareşalului Antonescu (n.a.).

şefii noştri care ne trimiteau la o moarte inutilă.

*

A doua zi dimineaţă mi-am reluat, singur, drumul spre Tiraspol. Din poarta citadelei de la Tighina vedeam, la picioare, impunătoarea albie a fluviului care şerpuia până la podul suspendat şi dincolo de el, spre Tiraspolul, pe care îl ghiceam în depărtare – două coloane fără sfârşit; pe un mal – tunuri, chesoane, camioane încărcate, şiruri de infanterişti; pe celălalt – camioane goale, ambulanţe, câţiva răniţi mergând pe jos, ale căror bandaje (la cap, la braţ) se vedeau ca nişte pete albe în peisaj.

Soarele era deja sus, iar noroiul din ajun se întărise şi forma brazde mici, dure. Prin zarva de vehicule şi voci, m-am îndreptat cu pas molcom spre podul Tiraspol.

O cazarmă rusească mătăhăloasă, aflată în stare jalnică. Prin curţi, niciun fir de iarbă. Pe pământul bătătorit, de culoarea argilei, câteva şiruri de castani piperniciţi.

Stăteam culcat pe nişte paie aşezate pe pământ, într-o cameră la parter, aşteptând ora supei. Semiîntuneric. Pe uşa întredeschisă intra, înăbuşit, rumoarea din cazarmă. Ultimele secţii de răniţi „recuperaţi” veneau de la instrucţie. Într-o zi, cel mult două, se vor întoarce pe front. Patruzeci de voci bărbăteşti răspund, în acelaşi timp, la salutul ritual al ofiţerului: „Bună seara!” „Să trăiţi!”

Ave Caesar, morituri te salutant.

*

Când mi-a venit rândul să plec după unitatea mea, am aflat vestea că Odessa căzuse. Fusese evacuată într-o noapte şi trupele noastre intraseră în oraş fără a întâmpina rezistenţă.

Câteva zile mai târziu, spre seară, eu, încă doi ofiţeri şi douăzeci de bărbaţi ne-am urcat într-un camion ce se alăturase unei lungi coloane care cobora spre Odessa. Plouase toată ziua. Drumul era prost şi noroios. Mergeam în viteza întâi şi ne opream de nenumărate ori. De vreo două ori camionul nostru s-a împotmolit. Coboară prin întuneric, pune saci şi rogojini sub roţi, împinge prin

noroiul care ajungea până la glezne. Începeam din nou apoi să moţăim, zgâlţâiţi la contactul roţilor cu pietrele, legănaţi de torsul ascuţit al motorului. Spre seară, am ajuns la periferie. Înaintam pe ambele părţi ale străzii, de-a lungul zidurilor îmbibate de mucegai şi igrasie, păstrând distanţă. Ici şi colo, case înfundate şi cratere în mijlocul şoselei aminteau de bombardamentele abătute asupra oraşului asediat. Femei şi bărbaţi îmbrăcaţi aproape la fel, cu haine de un gri dubios, adunaţi în grupuri puţin numeroase, pe la intersecţii, ne priveau tredând, cu priviri golite de sens.

*

A treia zi ni s-a dat voie să vizităm oraşul, cu toată grupa. O doamnă în vârstă, distinsă, în haine sărăcăcioase, care vorbea o franceză excelentă, ne-a servit drept ghid printre ruine; am ajuns la superba scară din marmură, mărturie a vremurilor în care ducele de Richelieu era guvernatorul Odessei şi care a devenit celebră datorită filmului *Crucişătorul Potemkin*, al lui Serghei Eisenstein.

În aceeaşi zi, pe la nouă seara, o explozie violentă a zgâlţâit din temelii un întreg sector al oraşului. Cartierul General Român a sărit în aer. S-au scos dintre dărâmături cadavrele mai multor generali şi a zeci de ofiţeri, printre care şi cel al lui Nonei Paulescu...

Spre sfârşitul lui octombrie, cei care mai rămăseserăm din regimentul nostru au luat drumul ţării.

Pe jos, până lângă Chişinău, cu opriri de mai multe zile prin sate ale căror nume le-am uitat. Ploua fără oprire şi un vânt iute de iarnă începuse să bată. Ţăranii aprindeau deja focuri în sobele de cărămidă. Dormeam pe pământ sau pe prichici. Uitaserăm de disciplină, de ierarhia gradelor. Deveniserăm maeştri în arta de a pierde timpul. În ciuda lipsei de confort (şi a păduchilor!), eram stăpâniţi de un soi de dulce euforie. De fapt, pentru noi războiul se sfârşise, nu?

În fine, în nişte vagoane de transportat animale, am ajuns în două zile de la Chişinău la Ploieşti şi, pe 2 noiembrie, defilam, cu sufletul plin de bucurie, în

Bucureşti.

Am aşteptat ore-ntregi înainte de defilare, pe aleile care dădeau în şoseaua Jianu. Era plăcut afară, în ciuda anotimpului. Cei din plutonul meu s-au pus în mişcare într-o ordine impecabilă. Cu privirea fixă, cu trupul drept, mergeam printre aclamaţii, purtat de o forţă ca o beţie, iar entuziasmul atâtor oameni ajunsese să şteargă într-o clipă amintirea suferinţelor, a angoaselor, a neajunsurilor.

*

Reuşisem s-o văd pe Elena pe fugă, în după-amiaza acelei zile memorabile. Se strecurase între noi, pentru puţin timp, un vag sentiment de jenă pentru ceea ce îndrăzniserăm să ne scriem în tot acest răstimp. Dar gheaţa s-a spart neînchipuit de repede. Elena, de obicei reţinută în gesturi, avea ochii năpădiţi de lacrimi şi s-a aruncat la pieptul meu. Am sărutat-o cu nesaţ. Va fi a mea pentru totdeauna!

A doua zi îmi reluam viaţa de cazarmă la Ploieşti.

Săptămânile, lunile care au urmat nu-mi revin clar în minte, în pofida exaltării crescânde la gândul căsătoriei. lini apar estompate într-un trecut mult prea îndepărtat. Ce mister au „feliile” din trecutul nostru care ne sunt mai aproape decât altele? Pentru memoria afectivă, timpul nu-şi urmează curgerea firească.

Pregătirile pentru nuntă fuseseră întârziate din cauza mobilizării mele la Ploieşti. Apoi a apărut un alt obstacol, la care nu mă gândisem nicio clipă: Elena era catolică (din cauza bunicii franţuzoaice) şi-mi cerea să-mi iau angajamentul că ne vom creşte copiii în spiritul religiei ei, lucru care-mi displăcea profund. Pentru mine, a fi român însemna a fi ortodox. Ideea că prin propria-mi voinţă descendenţii mei aveau să abandoneze credinţa strămoşilor îmi apărea ca o trădare. Am argumentat din răsputeri; la rândul ei, Elena a fost de neclintit. Cea mai afectată fusese bunica. „Cândeştii se vor răsuci în mormânt!” însă apoi, ajungând într-un punct destul de periculos, de ruptură, m-am gândit să cedez. De cealaltă parte, Elena înclina acum să-mi dea câştig de cauză, fără

ranchiună, mai ales că Biserica noastră era eminamente tolerantă. În cele din urmă, am lăsat de la mine, însă din această primă înfruntare, din care am ieşit învins, mi-a rămas pitit acolo, undeva, un gust amar.

*

Nunta a avut loc pe 15 februarie. O scurtă formalitate la Primăria din Piaţa Amzei, apoi ceremonia la Sf. Iosif. Frigul îţi intra în oase, zăpada proaspăt căzută scârţâia sub tălpi. Autoturismele patinau pe străzile prost curăţate. Era prezent tot Bucureştiul, într-o atmosferă de veselă exaltare. Războiul era departe. Dar în timpul oficierii căsătoriei, pătruns pentru prima dată de importanţa pasului pe care-l făceam, am devenit grav, aproape trist. Am dat apoi o petrecere cu mulţi invitaţi, la părinţii Elenei.

Când am încercat să retrăiesc acele momente, am realizat că parcă fusesem absent, că toată acea tevatură era legată de altcineva, nu de mine şi de Elena. Revăd mereu un film jucat de actori necunoscuţi. Chiar bunica şi celelalte rude ale mele erau altele decât personajele copilăriei mele.

*

Am avut două zile de permisie pe care le-am petrecut la Braşov, în noul hotel „Aro”. Totul era „lux, calm şi voluptate”. A trecut iarăşi atât de repede, încât, în subconştient, a fost înregistrată ca ceva aproape ireal.

M-am întors la Ploieşti, oraşul de provincie, la cazarmă. Elena îşi petrecea timpul mai mult singură, într-un hotel dărăpănat. Seara, pe străzi, din precauţie, luminile erau cât mai rare. Ehiminicile după-amiaza ne plimbam, cu oprire la cofetăria plină de soldaţi germani, care devorau prăjituri cu frişcă.

Elena se plictisea. Au apărut primele certuri, care mă mâhneau. Urmau nopţi de dragoste, care ne făceau să uităm. Însă, pe nesimţite, noţiunea de bucurie a convieţuirii se despărţea simţitor de pasiunea fizică. Elena a rămas însărcinată. S-a născut astfel, mai întâi, un sentiment de responsabilitate, care dă vieţii o nouă

dimensiune. Nu mai dispui practic de propria existenţă, dar în acelaşi timp răspunzi de cea a altuia.

Pe la sfârşitul lunii martie am fost nevoiţi să ne separăm pentru prima dată: eram trimis, vreme de trei luni, la un centru de instrucţie la Vălenii de Munte. În zadar mă străduiam să-mi spun că asta era soarta a milioane de cupluri şi că totuşi noi eram norocoşi, fiindcă nu plecam pe front; tot credeam că era o nedreptate. Elena stătea încruntată şi nu puteam să-mi dau seama cât era la ea supărare, cât revoltă împotriva sorţii şi cât reproş că nu putusem să mă „descurc" cumva. Nu fără reticenţă, s-a mutat apoi la Bucureşti în fostul apartament al bunicului meu (mort în ajunul războiului).

La Văleni am regăsit atmosfera de şcoală militară – la început cam plictisit (noi „făcuserăm războiul", iar ofiţerii din spatele frontului aveau pretenţia să ne înveţe abc-ul artei militare!) – apoi cu o oarecare duioşie. Instrucţia era aspră, în schimb disciplina nu ne încurca prea tare. Stăteam la localnici, câte cinci sau şase, în case ţărăneşti şi, odată cu căderea serii, programul nostru nu mai cunoştea rigoare. Citeam, hoinăream, unii umblau după fuste, alţii jucau pocher până în zori. În fiecare zi exerciţii, manevre, marşuri cu cântec. Bucuria primară a cântatului în grup... Camaraderia necondiţionată cu aceşti necunoscuţi veniţi din orizonturile cele mai îndepărtate. Ce simbioză admirabilă putea să realizeze acest ritm simplu!

Zăpadă mai era doar pe creste. Primăvara izbucnea exuberant în acest colţ de paradis. Dacă n-ar fi fost dorul meu nebun după Elena, m-aş fi considerat fericit.

Nemţii reluaseră ofensiva în Est. Sevastopolul căzuse. Avangarde ale lor ajunseseră deja în Caucaz. Fără niciun fel de îndoială, războiul urma să se sfârşească în câteva luni.

În iunie am fost lăsat la vatră. La puţin timp după aceea, am aflat că Ministerul Finanţelor recruta tineri „referenţi" pentru Departamentul de Relaţii cu Străinătatea. M-am prezentat la concurs, mai mult de formă, după vreo patru sau cinci zile de pregătire în pripă,

care nu-mi slujiseră decât să aflu în ce cumplită ignoranţă mă aruncaseră cei doi ani de inactivitate intelectuală. Convins că n-aveam nicio şansă, am susţinut proba foarte relaxat. Şi am fost admis.

Astfel a început o cu totul altă viaţă pentru mine. Am descoperit Administraţia (cu A mare) dinăuntru, nu din exterior şi, pe legea mea, maşinăria m-a impresionat mai degrabă favorabil. E adevărat că de-abia ieşisem din Armată... Mă familiarizam cu arhivele; am fost pus în scurt timp să fac câteva cercetări, apoi chiar să pregătesc nişte rapoarte. Am prins gust de toate astea.

O dată sau de două ori pe zi, buletinele informative sau ziarele îmi aminteau că acolo, la 2000 de kilometri, erau bărbaţi care se băteau în continuare, care sufereau, care mureau... Dar de ce aveam mustrări de conştiinţă? Regimentul meu se afla în spatele frontului, iar eu îmi făcusem deja datoria. Ajunsesem chiar să mă conving că „eram mai util patriei" aici decât pe front. Şi dacă aş fi fost rechemat acolo, să zicem mâine? La această idee simţeam, invariabil, o strângere de inimă şi încercam să mă gândesc la altceva. Nu vorbeam despre asta cu nimeni. Pe de altă parte, cum aş fi putut să le vorbesc colegilor mei de birou despre război, când niciunul dintre ei nu fusese pe front? Un fel de pudoare mă făcea să tac. Oricum, n-ar fi putut înţelege. Elena cu atât mai puţin, deşi din alte motive. Ea îşi imagina războiul ca fiind aproape de legendă, prin prisma povestirilor aventurilor tatălui ei, tânăr general, comandând un batalion de asalt, ale cărui curaj şi îndrăzneală frizau inconştienţa. Nu l-am văzut decât o dată, după căsătoria mea, cu ocazia unui scurt sejur al lui la Bucureşti; aerul jovial şi seninătatea sa erau într-un contrast izbitor cu fricile şi angoasele mele, încât m-am speriat. Cu Elena nu vorbeam despre război decât comentând la rece evenimentele. Era, de altfel, un subiect de dispută, fiindcă ea era anglofilă până la exces.

*

Elena părea fericită. Mă avea aproape, doar al ei. Maternitatea o făcuse mai tandră. Eu eram numai atenţii,

neliniştit la cele mai neînsemnate indispoziţii ale ei. Fiinţa mică, venită şi din mine, care creştea în ea ca un mister nu-mi era încă nimic o formă nedefinită aproape monstruoasă, la care preferam să nu mă gândesc; în vreme ce Elena, iubitoare, suferindă, care ar fi putut să moară, era toată viaţa mea.

O duceam uneori seara să se răcorească după canicula de peste zi, la unul dintre restaurantele acelea aerisite, caracteristice Bucureştiului de altă dată, numite grădini de vară. Sub coroanele arborilor sau sub bolţile de verdeaţă, aşezate pe mese acoperite cu feţe de un alb îndoielnic, lămpi zvelte, camuflate, creau o atmosferă artificială, de carnaval. În mijlocul grădinii, un grătar imens, în care scânteia jăraticul din cărbune de lemn, răspândea un miros îmbietor de muşchi de vacă şi de mititei.

Ni se aducea un vin acrişor îndoit cu sifon. Taraful ţigănesc venea să ne cânte la ureche. Ameţeala uşoară care ne cuprindea se întindea în jur, spoind totul cu optimism. Ne făceam planuri de viitor. Din când în când, Elena îmi lua mâna, se apleca puţin spre mine şi-mi şoptea: „Mă iubeşti?” O adoram. Niciodată mai târziu n-am putut regăsi această bucurie fără umbre, plenitudinea de atunci, fără gânduri tulburi.

*

Pe la sfârşitul lui septembrie, veştile de pe front nu erau deloc liniştitoare. Ofensiva germană bătea pasul pe loc, de la Leningrad la Kuban. La Stalingrad, situaţia era deplorabilă. Am aflat nu după multă vreme că Antonescu, care iniţial nu acceptase să trimită în afara frontierelor decât câteva regimente de elită (tancuri, cavalerie, vânători de munte), cedase presiunilor guvernului german şi se pregătea să trimită pe front mai multe divizii de infanterie.

Într-una din primele zile de octombrie am primit ordin de rechemare pe front. Ca în faţa unor veşti care te sperie, am dovedit mult calm. În acea seară Elena a plâns puţin, pentru prima dată. Va rămâne singură, însărcinată,

iar eu voi pleca spre un necunoscut absolut.

Fără să-mi spună, directorul meu a făcut demersuri la Marele Stat-Major pentru a-mi obţine o amânare, argumentând că eram indispensabil pentru pregătirea viitoarelor negocieri comerciale cu Turcia. M-au păsuit cincisprezece zile. Restul regimentului plecase de mai multe săptămâni.

Mă uitam cu luare-aminte şi cu nostalgie la obiectele care făceau parte din confortul nostru cotidian: faţa de pe masă, argintăria, radioul, patul mai cu seamă – un pat mare, moale, cu cearşafuri bine întinse; ce minunăţie! – în care mă strecurăm seara cu o voluptate plină de nelinişti, ca şi cum urma să fiu lipsit de această bucurie elementară pentru tot restul vieţii; şi Elena venea să se ghemuiască la pieptul meu. Încă cinci zile, patru, trei…

Am plecat într-o seară de sfârşit de octombrie, din gara Ploieşti, împreună cu alţi o sută de militari din regimente diferite. Pe peronul cu felinare camuflate, un ofiţer mă priveşte la lumina lanternei şi îmi dă o listă: „Răspundeţi de aceşti oameni până în Rostov!” Eu salut: „Să trăiţi, am înţeles!”

Trenul se leagănă uşor în noapte. Vagonul e vechi, de clasa a treia, fără compartimente, cu banchete din lemn. Un soldat mă ajută să-mi ridic geamantanul în plasă. Ce mi-o fi venit să-mi iau valiza asta, de parcă experienţa nu mă învăţase că un infanterist nu poate să care decât ce e pe el!… însă era imposibil să renunţi de bunăvoie la cele câteva simboluri ale omului civilizat: lenjeria de corp, o apă de colonie, o sticluţă de coniac, două-trei cărţi… Dacă ne prindea războiul în tranşee toată iarna?

Bancheta era tare. La fereastră, perdelele negre erau trase. Una dte una, luminile din compartiment se potoleau. Numai câţiva împătimiţi mai jucau pocher într-un colţ. Aproape linişte, fum opac de tutun. Trenul înainta cu o încetineală exasperantă, oprind des cu scrâşnet de roţi şi zgâlţâituri. Dormitam.

Trenul a oprit mai demult într-o staţie. Tremuram de frig. Gura îmi era uscată. Îmi trec degetele prin părul care

mi se pare bolnăvicios, străin. Unde-om *fi*? Dau la o parte un colţ de draperie: orizontul din faţa trenului, împuns de o dungă de lumină, îmi vesteşte mijirea zorilor. Înseamnă că am dormit mult. Înecată într-un nor de vapori albi, o locomotivă de când lumea pufăie şi şuieră, trăgând după ea câteva vagoane de marfă.

Da, e-adevărat, pleci în Rusia... chiar în Rusia... campania de iarnă în Rusia... Mă apucă din nou tremuratul. Să fie oare frica de moarte? Nu cred. Era un alt soi de frică: frica de noapte, din copilărie. Rusia imensă şi misterioasă, simbol, pentru noi, al terorii traversând secolele; de la invaziile barbare; din secolul al XV-lea, când Ştefan cel Mare, după ce i-a dat-o de soţie marelui cneaz al Moscovei pe fiica sa, n-a mai primit nicio veste de la ea... Rusia, de care nu ne separa decât un fluviu, pe care noi o ignoram complet şi care, de fapt, era la mii de kilometri depărtare de noi; era ca ţările de dincolo de mări. Acum, la orizontul tivit de coline şi de livezi, sate de ţărani... Ne vom aventura în stepele fără de sfârşit de unde nu ne vom mai întoarce...

*

Locomotiva ne trage o idee în spate, apoi opreşte vagoanele în faţa unui şir de magazii cu cereale. Gara trebuie să fie pe cealaltă parte. O să cobor să văd unde suntem. Mă trezeşte aerul aspru al dimineţii. Trece prin faţa mea un impiegat cu o lanternă.

— Unde suntem?

— Sihlea.

(Fac un calcul rapid; n-am făcut decât vreo 120 de kilometri.)

— Şi ce-aşteptăm?

— Rapidul de Iaşi.

— Va dura mult?

Răspunsul se pierde odată cu zgomotul paşilor pe pietriş.

Traversez calea ferată. În sala de aşteptare prost luminată, câţiva ţărani dorm pe banchete. Miros închis. Mă strecor până la şeful gării.

— Da, rapidul are întârziere. Douăzeci de minute. Aşezaţi-vă aici, domnule locotenent! E mai cald!

Îmi face semn spre un scaun pe care îl aşază lângă o sobă din fontă, a cărei căldură mă pătrunde imediat, odată cu o plăcută toropeală. Şeful gării iese pe peron, cu un fular în jurul gâtului. O pală de vânt rece. Pe masă pâlpâie slab o lampă cu petrol. Telegraful îşi continuă ţărâitul neregulat. Ce spune? Fâşia de hârtie se derulează încet, alunecând pe jos. Şeful gării se întoarce, îşi aruncă o privire pe hârtie, bate câteva clipe uşor pe maneta telegrafului, apoi iese din nou. Şuieratul unui tren mă face să tresar.

— Domnule locotenent, rapidul de Iaşi! E cazul să urcaţi, fiindcă nu opreşte aici.

Ies. Şuieratul răguşit se ascute, apoi coboară un ton şi se pierde într-un horcăit slab. Rapidul intră în gară cu un zgomot greu de fier şi de vânt. Pornim şi noi.

Astfel, zi după zi, înaintam spre Est. Iaşi, Pervomajsk, Kirovograd, Dnepropetrovsk… Tristeţea toamnei mi se părea mai dezolantă ca de obicei. Pe alocuri, un praf fin de zăpadă vestea frigul ce urma să vină. Peisajul monoton nu mă prea interesa; priveam fără să văd. Din când în când mă cufundam în *Evoluţia creatoare* a lui Bergson; era singura carte pe care o luasem cu mine, în afară de cronica veche a lui Ion Neculce, care descrie exilul lui Dimitrie Cantemir chiar în ţara în care ne aflam.

Dimineaţa şi seara făceam apelul ostaşilor din detaşamentul meu. Un singur om dispăruse pe drum, chiar din prima noapte. Am aflat că era de prin părţile Buzăului şi că nu rezistase ispitei de a-şi vedea soţia încă o dată înainte de plecarea pe front. îi spusese unui camarad că se va alătura primului convoi, care venea spre Est. Nu ştiam cum va ieşi din belea; deocamdată nu mă preocupa decât gândul necazului pe care lipsa acestui om din grupul ce-mi fusese încredinţat mi-l va pricinui la sosirea la unitate.

Nu mai ţin minte câte zile de tren ne-au trebuit până să ajungem la destinaţie. La Dnepropetrovsk, aflaserăm că divizia noastră era dislocată la sud-est de Stalingrad, în

Stepa Calmucă. Nu ştiu de ce numai acel nume, acea sintagmă, „Stepa Calmucă”, fusese de ajuns ca să-mi infiltreze în inimă un fel de nelinişte – „stepa” îmi evoca o întindere nesfârşită, fără vegetaţie şi, în toamna înaintată, probabil seacă, vântoasă, cu totul inospitalieră, iar „calmuc” era iarăşi semnul a ceva foarte depărtat, foarte străin, asiatic... Plăcile cu numele gărilor erau camuflate şi parcă nici n-am mai avut curiozitatea să aflu unde ne găseam când, în noapte, la o nouă haltă, a venit ordinul ca cei din vagonul meu să coboare. Agitaţie, zgomot, oamenii amorţiţi de somn şi de nemişcare... Cine mă ajută să-mi car lădiţa?... Restul nopţii, încartiruiţi într-o şcoală nu departe de gară. Ne-am trântit pe jos sau pe bănci prin sălile de clasă. Frig şi miros de igrasie. Când am aţipit, am primit o fasole caldă, cu bucăţi de slănină, aşa că mi-am revenit puţin. A doua zi trebuia să vină nişte camioane, să ne ducă pe poziţii, care erau cică la sute de kilometri de gară.

Am plecat a doua zi în două camioane cu doar două bănci laterale, pe drumuri proaste, care ne scuturau maţele. Cum nu legasem prietenie cu niciunul dintre ceilalţi ocupanţi şi fiindcă zgomotul motorului şi al roţilor te silea să zbieri ca să fii auzit, nu ţin minte să fi vorbit toată ziua cât am mers. A doua zi, ne-am oprit din când în când ca să coboare câţiva oameni, în preajma unui comandament de divizie sau de regiment. Ceea ce mă impresiona era lipsa forfotelii din spatele frontului, aşa cum o cunoscusem în Basarabia şi în Transnistria. Am trecut abia pe lângă o singură baterie de artilerie grea, chesoane, cai, câteva maşini – apoi o impresie de gol imens. Poate eram încă departe, în dosul frontului? Am ajuns în sfârşit la postul de comandă al regimentului. Se săpase un adăpost mai adânc, acoperit cu scânduri şi un strat gros de pământ deasupra. Înainte de a ajunge, într-o mică vale, am văzut ascunse două maşini, una militară, deschisă, vopsită în kaki, cealaltă – un cupeu de oraş. Nu departe, două Brand-uri de 120 pe jumătate îngropate şi un pâlc de cai cu îngrijitorii lor.

Colonelul Iliescu, care comandase regimentul înainte de Odessa, fusese grav rănit la Tatarka şi era acum înlocuit de colonelul Damian, pe care-l cunoşteam de când era locotenent-colonel. Mi-era mai simpatic decât Iliescu şi primirea călduroasă pe care mi-a făcut-o acolo, în vizuina lui, parcă m-a îmbărbătat. Poate-i făcea plăcere şi lui să regăsească un fost subaltern, pe care nu-l mai văzuse de aproape un an. Aşa că, în loc de a mă pune îndată în temă, s-a grăbit mai întâi să-mi ceară mie veşti „de-acasă" – cum e moralul în ţară, cum trăiesc civilii, ce se mai aude cu politica. Încercam şi eu să-i satisfac curiozitatea, cu toate că nu aveam nimic – senzaţional să-i raportez. Dar el insista. Vădit îi era dor de ţară şi se simţea aruncat în necunoscut, aht de departe. Ar fi putut, desigur, ca unii să resimtă un fel de mândrie şi să dea chiar în fanfaronadă la gândul că eram noi, acum, românii care merseserăm cel mai departe cu arma, dar nu era felul lui!

M-a tratat cu o ţuică fierbinte şi cu un biscuit, şi abia apoi mi-a expus situaţia. De faţă era numai adjunctul său, maiorul Grosu, nou în regiment şi pe care, deci, nu-l cunoscusem. Damian n-a ezitat să-mi facă, fără ocol şi fără teamă, un raport foarte sumbru al situaţiei. I se dăduse diviziei un front de apărare cu totul disproporţionat faţă de mijloacele ei. Era întinsă pe o distanţă cel puţin dublă faţă de ce era „scris la carte". Soldaţii se aflau răsfiraţi în gropi individuale la câteva zeci de metri unul de altul, prin urmare cu un sentiment de „abandon", în spate nimic sau aproape nimic. Artilerie prea puţină pentru întinderea frontului. Rezerve? Cică trebuie să avem încredere în puterea armatei germane, care avea rezerve, unităţi de tancuri, nu departe de frontul ţinut de noi.

— Ai văzut ceva când ai venit?...

— Nu.

Maiorul Grosu intervenea ca să tempereze pesimismul lui Damian.

— Domnule colonel, ştie Comandamentul german ce face! Are divizii în rezervă la câteva zeci de kilometri!...

— Nu la câteva zeci, la câteva sute, sărea Damian. Ruşii s-au pregătit intens şi, ajutaţi masiv de americani, pregătesc o lovitură la care nu putem face faţă! Moralul trupei e zero! Vă daţi seama că la data asta, când se apropie gerul, nu ne-a sosit încă echipamentul de iarnă? Soldaţii tremură de frig în groapa lor individuală şi nu pot să le distribui ţuică fiartă tuturor! Lucru nemaivăzut până acum, au dezertat oameni, tredând noaptea la inamic!… Chiar câţiva gradaţi!… De aceea ştie duşmanul totul despre situaţia în liniile noastre. Când difuzează cu megafoanele lor, citează şi numele comandanţilor noştri de unităţi… Domnului mareşal i-au propus nemţii să ia comanda frontului de la Stalingrad. Era normal să refuze, că tot ar fi trebuit să asculte de ordinele venite de la *Oberkommando der Wehrmachtl* Dar barem să fi venit în inspecţie, să fi văzut că avem încă echipamentul de vară… că suntem înşiraţi pe zeci de kilometri şi fără sprijin în spate

— Şi atunci să ameninţe cu retragerea întregii armate române de pe acest front!… A venit însă domnul general Şteflea şi şi-a dat seama de situaţie. Va fi raportat mai sus… Ne-a dat de altfel şi nouă informaţii de pe dispozitivul din cotul Donului care nu erau deloc liniştitoare… Cică, nu de mult, linia precisă între armata a 6-a germană şi armata a 4-a română nu fusese încă fixată! … În zona noastră, intrarea în dispozitivul de iarnă s-a făcut în condiţii extraordinar de grele… Ai văzut şi dumneata, aproape nu se găsesc deloc localităţi… Iar în stepa asta de unde să iei lemne de foc sau pentru adăposturi, dacă nu ni se livrează? Nu ni s-a adus destul furaj pentru cai… slăbesc bietele animale văzând cu ochii

— Multe ne mor – or, noi suntem o armată hipomobilă! Cu ce ne mai mişcăm de aici?

Mai stătea o clipă îngândurat, apoi relua cu un fel de furie:

— Pe tot frontul Armatei a 4-a, organizarea poziţiilor s-a realizat într-o măsură foarte mică, fiindcă nu ni s-a repartizat destul material… sârmă, pari, mine, explozive…

aproape nimic… în prezent, oamenii şi animalele se găsesc sub cerul liber, după cum vezi… Doar o mică parte în adăposturi, care nu-i feresc decât de vânt! Comandamentul german ne tratează inadmisibil, ca şi când n-am fi decât figuranţi!… Mi s-a raportat că în spitalele germane răniţii români primesc o alimentaţie mai redusă decât răniţii lor – scandalos!…

Vădit, colonelul Damian nu-i avea la suflet pe nemţi. După o pauză a reluat:

— Domnule, oamenii noştri politici sunt orbi! N-au înţeles că, de aproape un an de când a intrat America în război, Axa a pierdut partida!…

A mai protestat Grosu:

— Ei, domnule colonel, exageraţi!

— Ba ai să vezi!

*

Simţeam că în faţă se pregăteşte ceva. Era un du-te-vino vizibil şi vântul dinspre nord-est ne aducea în rafale zgomotul înfundat al tancurilor. Sovieticii părăsiseră consemnele de tăcere şi camuflaj, şi foloseau din plin armele războiului psihologic. În fiecare zi, megafoanele lor difuzau către noi veşti din spatele frontului, de pe frontul din Stalingrad şi din liniile noastre, alternând făgăduieli şi ameninţări:

— Români, peste opt zile, Armata Roşie, cu unităţi proaspete, va ataca pe tot frontul şi forţa ei irezistibilă vă va copleşi! Români, rupeţi alianţa ruşinoasă cu hoardele naziste! Alăturaţi-vă neînvinsei Armate Roşii!…

— Români, peste şapte zile…

Mitralierele noastre încercau să acopere această voce venită din altă lume. Dar, cu încetul, teroarea luase locul enervării şi fricii.

*

19 noiembrie 1942. În dimineaţa aceea mă trezisem cu noaptea-n cap, tremurând. Ciulesc urechea. Nimic. În adăpost, cineva sforăie. Lampa cu abajur se mişcă uşor. Mă dezvelesc. Deşi pe jos era duşumea, frigul şi umezeala îmi intraseră în oase. Mă dureau toate articulaţiile. Cât să

fi fost ceasul? Mă chinui să descifrez ora de pe cadranul fosforescent: cinci fără zece. Ies din adăpost. Beznă. O burniţă uşoară îmi îngheaţă faţa. Îmi ridic gulerul de la manta. Atent, încordat, aştept. O linişte extraordinară – liniştea dinaintea furtunii. Deodată, se aude în depărtare un bubuit de tunet care creşte spre noi. Într-o clipă, peste liniile noastre se abate un bombardament atât de violent, de dens şi de intens, că nu mai puteai distinge şuieratul obuzelor de explozia finală; era pur şi simplu un clocot înspăimântător, un neîntrerupt cutremur.

Mă întorc grăbit în adăpost. Era deja agitaţie în jurul telefonului de campanie, pentru a prinde o legătură cu batalioanele, cu divizia. Rând pe rând, Grosu şi colonelul Damian încercau să înţeleagă şi să se facă auziţi în bubuitul infernal de-afară. De-atâtea zgâlţâituri, acoperişul adăpostului începea să cedeze şi bucăţi de pământ cădeau cu zgomot înfundat pe căşti, împrăştiind praf peste tot. O explozie puternică în spatele meu mi-a întunecat vederea şi m-a aruncat la pământ. Am simţit nisip în ochi, în gură şi un miros sufocant de praf de puşcă. Mi-am pipăit şoldul: porthartul era bucăţi. „Din nou mi-a surâs destinul”, îmi zic. Aud nişte ţipete; cineva mă îmbrânceşte. Ies cu greu dintre dărâmături şi inspir cu nesaţ. Ne strângem încet mai mulţi, ne numărăm, vorbim despre ce s-a întâmplat, în timp ce ne îndreptăm spre cele câteva gropi săpate în jurul adăpostului, în care ascunseserăm armele. Lipseau Grosu şi colonelul Scharf. Cobor din nou în adăpost cu un infirmier; strigăm, orbecăim. Auzim nişte gemete: era Grosu. O schijă îl atinsese direct în stomac. Infirmierul i-a pus un pansament improvizat, iar eu l-am convins să rămână pe loc, înfofolit în pături. Puţin mai departe l-am găsit pe colonelul Scharf, mort.

*

Când s-a sfârşit barajul de artilerie – vai, după cât timp? un ceas? mai puţin? – s-a aşternut subit o linişte apăsătoare. Nu îndrăznea nimeni să mişte, să caute să evalueze pierderile, căci ştiam că acesta nu putea fi decât preludiul unui atac general. Şi, într-adevăr, răgazul n-a fost

lung. Mai întâi surd şi îndepărtat, apoi din ce în ce mai puternic, ne-a ajuns vâjâitul motoarelor, umplând parcă spaţiul întreg şi ne-au apărut, încet, la orizont, siluetele tancurilor, parcă în şir neîntrerupt, în faţă, spre stânga, spre dreapta…

Artileria noastră – iată că exista, totuşi – a început să tragă intens. Carele au încetinit, au început să înainteze în zigzag. Când au fost la 400 – 500 de metri în faţă, au început tunuleţele noastre antitanc Schneider şi Bofors să tragă, destul de eficace, dar am primit îndată o ripostă intensă. Apoi, spre mirarea noastră, tancurile s-au retras, afară de două sau trei, probabil lovite, dar bubuitul neîntrerupt se auzea jur-împrejurul nostru, iar peste câteva ceasuri au reapărut tancurile şi, spre disperarea noastră, artileria din spate nu s-a mai manifestat. Am rezistat singuri ore de-a rândul şi cu tunurile antitanc, şi cu scurte contraatacuri de infanterie pentru a-i respinge pe eventualii însoţitori ai tancurilor. Nu ne-a salvat, temporar, decât căderea nopţii, devreme în acel anotimp. Mai grav era că regimentul, care abia îşi putea evalua pierderile şi menţine legătura între batalioane şi companii, pierduse orice legătură telefonică şi cu unităţile din flancurile stâng şi drept şi cu comandamentul diviziei. Vâjâitul motoarelor se auzise îndelung în stânga şi-n dreapta. Vădit, rămăseserăm singuri într-o pungă, cu riscul de a fi încercuiţi.

Colonelul Damian a ordonat plecarea, ca să putem profita de noapte. Retragere „în arici”, direcţia sud-vest. Şi cum ordinul fusese transmis mai departe, în desăvârşita învălmăşeală în care se găseau unităţile, faţă-n faţă cu inamicul, nu ştiu în ce măsură a fost executat. Mă gândeam câţi răniţi şi câţi negăsiţi fuseseră abandonaţi în felul ăsta?!

— Ajutor, fraţilor, nu mă lăsaţi!

Cum s-auzi strigătul ăsta în noapte, dus de vântul îngheţat, şi să nu înnebuneşti?…

*

Mărşăluiam în faţa dispozitivului central, cu grupa

sergentului Savu, pe care o avusesem în subordine şi anul trecut. Automitraliera făcea parte din avangardă, încadrată de patru sau cinci oameni. Trecând pe lângă fostele poziţii de artilerie, am văzut tunurile şi chesoanele abandonate. Ne izbeam în noapte de cadavre de bărbaţi şi de cai. Am recuperat mai departe câţiva cai priponiţi şi câteva căruţe în care i-am meat pe răniţii care fuseseră în stare să ne urmeze. Automobilul colonelului Damian fusese lovit în plin de un obuz, dar l-am găsit aproape intact pe cel al colonelului Nicolescu, de la Statul-Major. Era acum în spatele nostru, cu farurile stinse, cu cei doi colonei şi cu locotenentul Ionescu.

*

Sergentul Savu. Un tânăr nemaipomenit, despre care se spunea că avea milităria în sânge. Mă întrebam, în starea mea de oboseală extremă, de unde mai avea putere să-mi istorisească volubil peripeţii din timpul zilei... Acea incredibilă întâmplare cu el, la căderea serii, în vremea învălmăşelii de nedescris de după contraatacul nostru. La un moment dat, se trezise întins lângă un bărbat, amândoi epuizaţi de oboseală şi de stres. S-au strâns unul în altul, spate în spate, ca să se încălzească. Savu a aţipit, nu ştia cât – cinci minute, o oră – şi s-a trezit tremurând, auzindu-l, ca într-o glumă proastă, pe cel de lângă el vorbind în rusă. Într-un final a înţeles: era un ciolovec, aşa că, dintr-o mişcare a sărit pe el şi-a început să-l strângă panicat şi nebuneşte de gât, până ce corpul de dedesubt a încetat să se zbată, devenind o masă inertă şi moale.

*

Ne-am strecurat prin partea de sud a sovhozului, ale cărui clădiri erau cuprinse de flăcări, în dreapta noastră, înroşind cerul pe care parcă puteai să-l atingi. Epuizării fizice i se adăugau tensiunea şi frigul. Aproape că nu-mi mai simţeam mâinile, îngheţate bocnă, pe care le îndesam în buzunarele aspre ale mantalei; pe pământul zgrunţuros, mersul îmi era din ce în ce mai clătinat. Savu a venit lângă mine.

— Vă e rău, domnule locotenent?

— Mda.

— Ce-or mai aştepta nemţii, cu blindatele lor?

— Cu siguranţă vor contraataca!

— Sigur, când vom fi deja în Siberia…

Linişte.

— Nu mai scăpăm de-aici, domnule locotenent! Aşa a fost scris!

„Aşa a fost scris!”

*

„Aşa a fost scris!” Se alătura astfel răbdării milenare, infinite a rasei noastre. „Aşa a fost scris!” El făcuse ce trebuia, dar, aşa cum spunea şi cronicarul, nu vremile sunt sub noi, d noi suntem sub vremi. Putea să-i fie foame, sau sete, sau rău, sau frică – nu mai conta. Timpul resemnării totale începuse.

*

În timp ce întunericul nopţii se îngălbenea încet-încet, cu o ceaţă subţire, ni s-a părut că vântul dinspre nord-est se potolea şi din cealaltă parte ne parvenea, în valuri, un zgomot îndepărtat de motoare. Automitraliera a făcut un semicerc şi a venit spre noi, căutându-l pe colonel. În spatele nostru, din aproape în aproape se transmitea ordinul de oprire. M-am întors spre grupul care se formase în jurul celor două vehicule.

— Sunt Panzerele care contraatacă!

— Pot fi foarte bine ruşii, care vor să ne strângă ca într-o menghină…

Colonelul a hotărât să-l trimită în recunoaştere pe maiorul Lupu, împreună cu locotenentul Stepan, care ştia limba rusă. Automitraliera, cu un şervet în chip de fanion alb, a pornit lent spre vest.

*

Emisarii au revenit, transmiţând un ultimatum din partea comandantului tancurilor ruseşti care ne împiedicau retragerea: vor declanşa atacul în cazul în care în următoarea jumătate de oră regimentul nostru nu se preda.

— Părerea dumneavoastră, domnilor!

Colonelul ne priveşte pe fiecare în parte: pe colonelul Nicolescu, detaşat de la Statul-Major, pe maiorul Lupu, pe locotenentul Ionescu, observator de artilerie, pe maiorul Bărbat. La dreapta mea, pe maiorul Popescu, care şedea un pic în spate.

Fulgi mici de nea, în formă de minuscule sloiuri de gheaţă, îmi ciupeau obrajii, silindu-mă să-mi închid ochii. Gulerul ridicat al mantalei îmi acoperă urechile şi-mi ridic umerii ca să fac puţină căldură cefei. Îmi tremură dinţii, agasant de altfel, fiindcă pare că mi-ar fi frică. Mi-e frig şi n-am înghiţit nimic cald de mai bine de 24 de ore. Dar nu asta contează, ci faptul că mă simt prost. Încerc să-mi strâng fălcile. În zadar: dinţii îmi clănţăne în continuare. Atunci îmi muşc buza inferioară. „Părerea dumneavoastră, domnilor!”, spusese colonelul mai devreme.

Eu n-am ce să răspund. (Ce ciudată metamorfoză declanşează în noi responsabilitatea: *n-aveam nicio responsabilitate*; eram un simplu obiect, un obiect conştient că e obiect, satisfăcut cumva de starea sa de fapt... Să ne predăm? Să rezistăm? Astăzi fac un efort serios de memorie ca să-mi dau seama cum se ciocneau în mintea mea cei doi termeni. Fără îndoială că acum, *a posteriori*, reconstituirea era mai raţională şi artificială. De bună seamă că în mine nu se dăduseră atunci lupte contradictorii, ci mai degrabă eram într-o stare generală de stupoare şi de tulburare. Nici n-am apucat să-mi dau seama dacă era vorba de vreo pendulare interioară între doi termeni, căci răspunsul colonelului mi-a revelat faptul că mai exista şi o a treia posibilitate) ... Maiorul Lupu a rupt tăcerea.

— N-avem, în niciun caz, mijloace de apărare. N-avem artilerie, n-avem adăpost, ci doar o trupă epuizată...

Nu se auzea nici musca. Atunci, colonelul Damian a spus:

— Sunt de aceeaşi părere. Prin urmare, domnilor, fiecare pe socoteala lui.

Şi, cum nimeni nu se mişca din loc, repetă nervos:

— Nu m-aţi auzit? Am ordonat că, începând de *acum*,

fiecare e pe socoteala lui!

Ofiţerii au plecat în pas alergător la oamenii din subordine.

— Nicolescu, ia maşina! Şi pe locotenentul Ionescu, pe maiorul Grosu şi pe... (mă caută din ochi) Milescu!

— Şi dumneavoastră, domnule colonel?

— Eu rămân!

Încerc din nou:

— Haideţi, domnule colonel!

— E un ordin! Plecaţi!

Îl salut. Într-o clipită mi-am recăpătat complet energia. Mă reped, cu locotenentul Ionescu, la căruţa în care zăcea Grosu.

Vestea s-a răspândit ca focul. Soldaţii fugeau în toate părţile. Câţiva dintre aceştia au deshămat caii şi s-au aruncat pe ei fără şa şi fără hăţuri. Răniţii ne implorau să nu-i lăsăm. O căruţă pornise în galopul cailor...

Ne-am chinuit să-l aşezăm pe Grosu, care tipa ca din gură de şarpe la fiecare mişcare. Colonelul Nicolescu şi locotenentul Ionescu s-au aşezat în spate, lângă el. Eu stăteam în faţă, lângă şofer, împungând cu o puşcă-mitralieră geamul spart. Cât ai clipi, automobilul a fost luat cu asalt – oamenii se agăţau de trepte, de portiere sau de capotă. Şoferul ţipa la ei să coboare, demarând în forţă şi aşa, încărcată cu fugari, maşina a luat drumul stepelor, spre sud.

Ochii noştri iscoditori încercau să ghicească terenul, să pătrundă prin ceată. Dacă ne pomeneam faţă în faţă cu vreun tanc? Încetul cu încetul, vizibilitatea se îmbunătăţea, iar şoferul a prins curaj şi a început să accelereze mai vârtos. Nu mai auzeam zbârnâitul tancurilor. Ne strecuraserăm printre ele. Un sfert de oră mai târziu, în spatele nostru a început salva de tunuri.

*

Am parcurs mulţi kilometri fără să dăm de vreo pistă and, dintr-un luminiş, am zărit la vreo 300 – 400 de metri în faţa noastră o coloană continuă care se târa dinspre nord-est spre sud-vest. Ne-am oprit şi am studiat-o atent

prin binoclu: erau ai noştri, care se retrăgeau pe şoseaua din Abganerovo. Un şir fără sfârşit de camioane, căruţe, tunuri, chesoane. Câteva grupuri de călăreţi şi, de-a lungul cortegiului, oameni care mergeau pe jos, în ţinutele cele mai diverse – mantale, foi de cort, veste, caschete, bonete de blană, broboade, siluete învelite în pături. Ne-am apropiat şi ne-am alăturat coloanei de vehicule care se deplasa cu o încetineală care te ducea la disperare. Pasagerii noştri „clandestini” au coborât în sfârşit. Şi-au strecurat mâinile îngheţate la subsuori, strâmbându-se de frig, şi s-au amestecat în şirul tăcut al infanteriştilor.

La un moment dat, coloana a împietrit definitiv. Siluete de soldaţi defilau încet de fiecare parte a maşinii. Am coborât să văd ce se petrecea. La câteva sute de metri în faţă, un mal râpos, râul care purta în spinare fel de fel de obiecte, ce se aglomerau spre podul de vase supraîncărcate de maşini şi de oameni. Se pare că ambuteiajul se crease pe celălalt mal. Se vedeau, la jumătatea coastei, mulţi oameni care se agitau pe lângă nişte piese de artilerie. M-am întors. Camioane ale Crucii Roşii. Un post chirurgical. În picioare, lângă o ambulanţă, îl recunosc pe doctorul Gheorghiu. Avea faţa trasă, dar era proaspăt ras, impecabil. În prezenţa acestei figuri cunoscute, m-am simţit mai relaxat. M-a luat imediat la întrebări:

— A, dumneata!… Ce unitate?

— 32, infanterie.

— Aha şi…

Nu apucă să-şi sfârşească fraza; priveşte spre podul de unde venea o rumoare confuză, dar nimic nu pare să se mişte.

— Vino cu mine!

Am plecat într-acolo, împreună cu doctorul şi cu un infirmier, amândoi purtând brasarda Crucii Roşii. Am ajuns la locul învălmăşelii produse de răsturnarea unui cheson de artilerie, tocmai în curmezişul drumului. Artileriştii încercau în zadar să-l pună iarăşi pe roţi – puteau ei oare să părăsească atâta muniţie? Cei din urmă, exasperaţi,

ajunseseră să dea cu pumnii în ei.

— Nu mai da, mă, n-auzi?

Intră la încăierare şi ocupanţii unui camion şi iese o bătaie în toată regula. Doctorul se aruncă între ei, strigând cu putere. După câteva clipe, reuşeşte să facă linişte – e medic şi e căpitan:

— Deshămaţi calul care-i la pământ! împingeţi chesonul spre râpă L.

Artileriştii parcă-s loviţi de stupefacţie.

— Aţi auzit? zbiară Gheorghiu. Executarea!

S-a dat drumul calului şi vreo doisprezece oameni s-au opintit să răstoarne chesonul care se rostogoleşte cu zgomot către gârlă. Drumul e liber. Camioanele se urnesc la deal, cu motoarele ambalate. Alergăm şi noi către spate, ca să ne regăsim fiecare vehiculul. Sus, pe coastă, toţi goneau nebuneşte peste câmp, către sud. În spatele nostru s-a auzit deodată un bubuit intens şi urletul a mii de voci a umplut văzduhul. Începuse bombardarea podului.

*

Am stat câteva zile la Kotelnikovo, apoi am fost transportaţi, împreună cu alţi supravieţuitori din Armata a IV-a la vreo sută de kilometri îndărăt, la Kutejnikovo. Am trăit aici cam o lună, într-o atmosferă umilitoare şi dramatică. Urmăream confuz fiecare moment al bătăliei care se dădea între giganţi, de la Don în Caucaz. Mai multe mari unităţi de-ale noastre, în special divizii de cavalerie, ştiam că luptau cu disperare să oprească înaintarea sovieticilor. O vreme am crezut că blindatele lui Manstein vor reface joncţiunea cu armata încercuită la Stalingrad, însă au urmat ruptura frontului italo-german la cotul Donului şi retragerea pe frontul de sud.

Printr-un fel de intuiţie, de filosofie primară, începuse să crească în noi ideea cum că Germania merita, fără doar şi poate, această înfrângere – cu toate că nu puneam la socoteală lagărele de concentrare şi camerele de gazare, neştiind de ele. Dar noi? Ce crimă comiseserăm? Poate aceea de a fi crezut că ne puteam hotărî destinul care fusese crud dintotdeauna cu neamul nostru... Nu

dintotdeauna, căci ultimii zeci de ani fuseseră excepţia în istoria noastră. Surghiuniţi în acest loc de întâlnire a marilor imperii şi invazii, ne întorceam la destinul nostru milenar de popor bătut de soartă.

Pe 22 decembrie, divizia a VIII-a de cavalerie, cu detaşamentul Kome, care se afla încă la sud de Abganerovo, a fost la rândul ei hărţuită şi nimicită. Când înaltul Comandament a realizat că era imposibil să refaci unităţi de luptă din ce rămăsese din Armata a IV-a română, ne-a trimis în ţară; acest lucru s-a întâmplat cu încetineală, fiindcă depindeam în totalitate de mijloacele de comunicaţie ale armatei germane, care trata acum cu dispreţ rămăşiţele unei armate în derută.

Am ajuns la Bucureşti pe la mijlocul lui ianuarie 1943.

*

Micuţul doarme în leagănul căptuşit cu cearşafuri albe brodate. Această formă roşie la faţă, strâmbăcioasă şi plăpândă e fiul meu. Fiul meu! Mă aplec şi-l sărut timid pe figura mică şi moale, mirosind a lapte acru. Elena mă trage de mânecă:

— Gata, lasă-l, că-l trezeşti!

N-am simţit nevoia să mă uit mai cu luare aminte la progenitura mea. Oricum trebuia să ne grăbim, fiindcă Elena avea bilete la un mare concert la Ateneu. În program era concertul pentru vioară de Beethoven, cu George Enescu. Soacră-mea renunţase la biletul ei, ca să pot eu merge cu Elena. îi voi povesti mai târziu „aventurile mele de război”…

Baia caldă, cămaşa albă de poplin, costumul bleumarin din lână subţire, atât de uşor… Nu mai sunt învăţat.

Privirea-mi părăseşte încet scena; arcuşul lui Enescu, întreaga orchestră se estompează, trec în planul doi. Fixez intens un punct de pe cortina grea de catifea gri care încadrează scena. Pe un pliu, acolo, e un cerc verde cu portocaliu şi o lumină îl împrejmuieşte. Dintr-odată, în interiorul lui a apărut câmpul de luptă, atât de viu şi mult

mai puternic vizual decât îl simţeam ca prezenţă interioară apăsătoare, monstruoasă... Sunt toţi aici, cu mine, încremeniţi într-o frică ucigaşă... în vreme ce muzica mă prinde blând şi mă pătrunde. Cum pot cele două imagini să convieţuiască în acelaşi timp? Sfârşit de allegro. Orchestra a lăsat să glăsuiască doar vioara. Cadenţele îşi învolburează fioriturile disonante

r ca o căutare dureroasă a melodiei. Neliniştea arcuşului se potoleşte şi laitmotivul revine, surprinzător de iscusit, senin. Ultimele acorduri s-au stins. În sală, fotoliile scârţâie, tuse, şuşoteli. Eu nu-ndrăzneam să-mi întorc capul, de teamă să nu mi se vadă lacrimile ezitante din colţul pleoapelor.

*

Am fost din nou mobilizat pe loc, la minister; însă nu prea mă interesa munca de-acolo. Aveam nişte presimţiri teribile în legătură cu ce uragan o să se abată asupra ţării, încât nu mă puteam în niciun chip sustrage stării de permanentă nelinişte. Majoritatea colegilor mei erau, ca Elena, „anglofili” şi de un optimism debordant („trebuie să fii nebun să crezi că anglo-americanii le vor permite ruşilor să se instaleze la noi” etc.). Da, într-adevăr, trebuia să fii nebun.

Căutam instinctiv un refugiu în dragostea Elenei, însă se părea că nu mai avea resurse de tandreţe decât pentru copil. Recunosc că eram chiar iritat când o vedeam că o preocupa exclusiv creatura asta mică, că o mângâia, o giurgiulea şi o striga cu nişte nume pe care altă dată mi le dădea mie; evident că-mi era ruşine de ce simţeam, mai ales că sentimentul putea fi numit chiar gelozie.

După ce plecasem pe front, Elena se mutase la maică-sa şi închinase apartamentul nostru. N-aveam niciun reproş de făcut în această privinţă, şi totuşi, mă simţeam straniu în această casă şi din ce în ce mai uşor de enervat, pornind de la cele mai mici detalii. Soacră-mea, de obicei eclipsată de puternica personalitate a soţului ei, îşi lua revanşa în absenţa lui şi avea pretenţii de autoritate.

În zadar încercam să regăsesc prospeţimea

sentimentelor din primele luni ale căsătoriei mele cu Elena; mereu se găsea un obstacol între noi: când grija ce i-o purta copilului, când familia ei, când vreo invitaţie pe care nu putea s-o refuze... Dispăruse orice urmă de intimitate. Ajunsesem să-mi caut refugiu în ieşirile acestea frecvente care, de fiecare dată, mă plictiseau până la dezgust.

*

Eram, la vremea respectivă, prieteni cu familia Bencescu. Pe Dan Bencescu îl cunoşteam de când lumea. Era unul dintre numeroşii mei veri îndepărtaţi, pe care însă îl pierdusem din vedere. Pilot de vânătoare cu 17 victorii omologate; avionul său fusese doborât în Ucraina, cu câteva luni în urmă. Grav rănit, fusese salvat datorită curajului comandantului de escadrilă, care-şi riscase viaţa ca să-l recupereze. Trecut în rezervă – în urma accidentului şchiopăta uşor – simţeam că nu se putea acomoda cu viaţa civilă. Însă umorul şi veselia lui o distrau pe Elena, iar eu, cam imprudent, nu puteam decât să mă bucur că o vedeam destinsă, smulsă grijilor cotidiene.

Pe Lola, soţia lui, n-o cunoscusem înainte. Se spunea că era cam uşuratică; eu găseam că avea o senzualitate ascunsă. Se purtase de la început foarte familiar cu noi. Mie începuse să-mi placă s-o tachinez. Benceştii ne sunau aproape zilnic şi, de multe ori, ieşeam serile împreună la petreceri sau la „Melody's”. Prima dată când am dansat cu Lola, se lipise de mine atât de ostentativ, că mi se făcuse aproape jenă. Apoi m-a fixat în albul ochilor, cu un surâs triumfător, care mă enervase, de parcă m-ar fi prins în cursă şi eu nu-mi dădusem seama.

Am făcut Revelionul cu ei la familia Dona. N-am părăsit-o nicio clipă pe Lola la petrecere. Ipocrit, am încercat s-o duc în alt salon decât cel în care se aflau Elena şi Dan. Însă observasem că veneau tot timpul după noi, iar dacă Elena părea indiferentă, Dan ne urmărea atent cu coada ochiului. Am crezut că era gelos şi i-am spus Lolei, care mi-a răspuns rece:

— Te-nşeli amarnic! îl excită să mă vadă în braţele

altuia…

Căuta să se justifice, sau h era complice? în taxiul care ne ducea spre casă, târziu în noapte, pe străzile acoperite de zăpadă, Dan o ţinea pe Elena pe genunchi. Lola stătea între ei şi mine şi mă mângâia îndrăzneţ pe întuneric. Dan i-a dat şoferului adresa lor, insistând să terminăm cheful la ei. Elena n-a fost de acord. îi eram recunoscător, în ciuda voinţei mele.

Întorşi acasă, în camera prin ale cărei persiene se strecura o lumină cernită, m-am simţit dintr-odată foarte obosit, cu capul şi cu picioarele grele de dans şi de alcool. Ne-am dezbrăcat în semiîntuneric, fără să schimbăm vreo vorbă. În pat, Elena a fost cea care a preluat iniţiativa, iar eu am continuat, de parcă aş fi fost beat, cu un soi de ostilitate, de sadism. Am avut impresia că lucrul care se întâmpla acolo cu noi nu era altceva decât un dublu adulter.

*

Calmul prefăcut al Capitalei a fost curmat brusc de o serie de bombardamente puternice ale aviaţiei americane. Asta se întâmpla în ziua de 4 aprilie, pe la începutul amiezii; bombardamentul coincidea cu un exerciţiu de alertă aeriană, aşa că nimeni nu l-a luat în serios. Au murit atunci, în câteva minute, câteva mii de oameni. Bucureştiul, atacat aproape în fiecare zi, avea aspectul unui oraş asediat.

Am realizat că se apropia sfârşitul şi am hotărât ca Elena să ia copilul şi să plece în Franţa, la bunică-sa. În aşteptarea vizei, i-am dus pe ei şi pe soacră-mea la Comăţel, într-un DKW paradit, pregătit de Dan.

Am plecat la drum în zori. Timpul era frumos, iar la ţară linişte. Pe alocuri, pe câmp, zăreai căruţe, cai deshămaţi şi pâlcuri de ţărani semănând porumb. M-am întors în Bucureşti pe la prânz. Coborând pe strada Popa Tatu, am văzut trecători rupând-o la fugă. N-am înţeles imediat, aşa că am frânat şi am scos capul pe geam; atunci am auzit sirenele. Eram pe lângă Cişmigiu. Mă gândeam să rămân afară, în grădini, căci decât să mori sufocat printre

dărâmături, mai bine sfârşeai la aer curat. Am parcat maşina lângă trotuar şi am intrat în parc. Culcat pe spate în iarbă, cu mâinile la ceafă, cu ochii pe jumătate închişi, aproape de lac, aşteptam. În copaci, păsările ciripeau. O briză uşoară clipocea apa. După vreo 20 de minute s-a făcut auzit zgomotul motoarelor şi, din înaltul cerului, dinspre vest, au apărut bombardierele. Oraşul parcă îşi ţinea răsuflarea şi viaţa se oprise scurt. Nu mai erau decât zumzăitul înfundat, uşor cadenţat, cresdind, şi această armadă de minuscule cruci albe mişcându-se maiestuos pe cerul albastru deschis. Am început să număr: 30, 31, 32… Treizeci şi doi sau treizeci şi trei în fiecare grupă. 20 de grupe… Ansamblul a descris un arc, s-a îndepărtat spre nord, apoi s-a întors. Apărarea antiaeriană a tunat violent. Au izbucnit buchete mici, cu formă de ciupercă, prea jos însă. Când formaţia se afla din nou deasupra noastră, zgomotul puternic al motoarelor a fost acoperit dintr-odată de un şuierat ciudat, transformat la scurtă vreme într-un urlet groaznic de sirenă, ca şi cum întreaga escadrilă s-ar fi năpustit asupra noastră în picaj; însă avioanele, sclipitoare, îşi urmau cursul acolo sus.

O ploaie de bombe! Din instinct, am regăsit nevinovatul gest de apărare al copilului: mi-am strâns capul între mâini. Inima mi-a zvâcnit, odată cu pământul, timp de câteva minute.

La capătul peluzei, un imobil mare şi alb se fărâmiţa fără zgomot, într-un nor de praf; jerbe firave de apă ţâşneau pe suprafaţa lacului. Fumul incendiilor cucerea încet întreg orizontul. Oraşul ardea pe kilometri întregi.

Uitasem de maşină, aşa că am plecat pe jos spre centru. Totul îmi părea îndepărtat, domolit, atenuat.

*

Formalităţile pentru plecarea Elenei s-au încheiat la începutul lunii mai – paşaportul, vizele franceze, elveţiene, germane şi ungare. În ultimul moment începuse să ezite: aliaţii vor debarca în mod sigur în Franţa; era doar o problemă de timp; prin urmare, riscurile războiului nu ocoleau ferma din Dordogne unde se refugiase bunica ei.

Şi apoi, nu voia să se despartă de mine; ar fi trebuit să împărţim aceeaşi soartă. Eu am ţinut-o pe-a mea, sfătuind-o să se gândească la copil şi la faptul că nu era nimic mai rău decât să cazi în mâinile ruşilor. Dacă rămâneam singur, chiar dacă aş fi fost făcut prizonier cu întreg regimentul meu, tot găseam o cale să fug în Occident, chiar pe jos. Trebuia să facem asta pentru câteva luni; decizia mea era definitivă.

În timp ce stăteam pe peron în Gara de Nord şi vedeam trenul îndepărtându-se greoi în noapte, purtându-i pe Elena şi pe micuţ, simţeam un nod îndestându-mi gâtul, însă în acelaşi timp şi o uşurare. O mână înmănuşată a fluturat de câteva ori la geam, apoi a dispărut. Umbra închisă a trenului s-a strecurat pe după o cotitură.

Îmi dădeam seama că era începutul unei noi aventuri, însă nu şi că aşa se sfârşea relaţia noastră.

*

Ministerul a fost evacuat la Corbeanca, un sat la nord de Bucureşti, în câteva vile rechiziţionate. Continuam să muncim ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, în ciuda dificultăţilor materiale de tot felul. Acest efort de conservare mi se părea în acelaşi timp admirabil şi derizoriu, iar pofta noastră de viaţă mi se arăta monstruoasă. Coabitarea „boemă" favoriza o atmosferă fără constrângeri, care încuraja familiaritatea, aventurile fără speranţă de viitor. Seara, între două buletine de ştiri, beam, dansam, iubeam.

Pe frontul de est domnea acalmia; situaţia părea stabilizată, în ciuda debarcării în Normandia a aliaţilor, ale căror peripeţii le-am urmărit cu pasiune, nu numai fiindcă mă temeam pentru a-i mei, ci pentru că, din moment ce războiul era pierdut pentru noi, măcar să ne fi rugat ca aliaţii să ajungă în Europa Centrală înaintea ruşilor.

Aşa s-au scurs săptămâni întregi. Pe 19 august, armata sovietică a reluat ofensiva şi a făcut o spărtură largă în dispozitivul germano-român la est de Iaşi. În aceeaşi zi am fost rechemat pe front.

La Ploieşti, am aflat că regimentul se va poziţiona în

sudul Moldovei, între curbura Carpaţilor şi Dunăre, undeva lângă faimoasa linie Focşani-Nămoloasa-Galaţi, acolo unde-i opriserăm pe nemţi, în celălalt sens, în 1917. Am primit ordin să mă alătur Batalionului 3, ţinut în rezervă.

A doua zi în zori am luat trenul, împreună cu un sergent şi alţi patru oameni. Când am coborât în gara Coteşti, trebuie să fi fost cam două după-amiază. N-aveam niciun mijloc de transport la îndemână. Aşa că nu puteam decât să mergem pe jos cei şapte kilometri până la Jiliştea. Era o căldură nesuferită. Îmi pierdusem antrenamentul şi mersul pe jos m-a obosit cumplit. Pe drum, dar din sens invers, venea un şir lung de căruţe burduşite cu obiecte de tot soiul, deasupra cărora erau cocoţaţi oameni – femei şi copii cu ochii stinşi. Exodul lamentabil al ţăranilor basarabeni care fugeau din calea invaziei.

În timp ce mergeam, am observat că de ceva vreme aveam ca partener de drum un câine pierdut, o potaie mică şi tristă, fără nume, cu o privire rugătoare. Din mers, i-am pus mina pe creştet şi l-am mângâiat leneş. Mi-a lins palma şi a continuat mersul alături de mine.

La un moment dat, am auzit în spate un zgomot de motor: era un camion militar. I-am făcut semn şoferului. A oprit ceva mai încolo. Am alergat să-l prindem şi-am mai făcut un efort ca să ne căţărăm înăuntru. De-abia urcaţi, camionul a şi pornit. Câinele! Uitasem câinele! A fugit un timp după noi, apoi s-a oprit, descumpănit. Din urma unui nor de praf, privirea lui mă urmărea. Şi ce privire… Colegii mei, bucuroşi de un asemenea noroc, se aşezaseră cum putuseră, râzând şi ţipând ca să se poată auzi între ei. Mie-mi venea să plâng.

La Jiliştea mi-am regăsit câţiva camarazi şi pe maiorul Popescu, care-şi stabilise postul de comandă la şcoala comunală. Mi-au arătat unde urma să şed. La popota ofiţerilor, care se găsea într-un han destul de mic, era o atmosferă posomorâtă şi apăsătoare. Puţin după orele zece seara, un ofiţer a intrat valvârtej în sală şi, de-abia respirând, ne-a anunţat lovitura de la Palat. Stupoare. L-am înconjurat apoi, l-am bombardat cu întrebări, am dat

fuga la aparatul de radio din camera vecină.

Regele tocmai comunicase Puterilor aliate şi asociate că accepta condiţiile capitulării puse în aprilie de către guvernul sovietic, îl arestase pe mareşalul Antonescu şi informase comandamentul german că trupele sale vor primi autorizaţie de a se retrage fără opreligşti de pe teritoriul român. Era 23 august 1944. Am petrecut cu toţii o noapte albă, când ascultând cu sufletul la gură comunicatele de la radio, când discutând între noi aprins, prin înd pe tapet ipotezele cele mai contradictorii, într-un haos intelectual total. Mă simţeam golit, împărţit între o senzaţie de uşurare şi o alta de amărăciune, de vagă nelinişte.

A doua zi, joi, 24, nu a intervenit nimic care să ne împrăştie confuzia. Am aflat de la Bucureşti că, în ciuda cuvântului dat, comandantul forţelor germane îşi îndrepta trupele spre Capitală, în dorinţa de a o cuceri. Spre seară, batalionul nostru a primit ordin de la regiment de a fi gata să plece spre Ploieşti. Regimentul a fost ajuns, 36 de ore mai târziu, de unităţi sovietice şi luat prizonier, contrar tuturor uzanţelor şi în ciuda faptului că luptele împotriva nemţilor începuseră deja la Bucureşti şi în alte locuri.

Şi cum nu primisem încă vreo locaţie unde trebuia să merg, comandantul mi-a ordonat să plec înaintea grosului batalionului, cu căpitanul Vasilescu, fostul şef al Biroului de Mobilizare, căci în partea sedentară erau mai multe companii de recruţi insuficient instruiţi. Trebuia să plecăm în zori, cu un camion al Regimentului 2 de artilerie.

Vineri, la orele patru dimineaţa, încă adormiţi şi cu burţile goale, ne-am urcat în camion – căpitanul Vasilescu în faţă, lângă şofer, eu cu doi artilerişti în spate, pe cutiile cu muniţie.

De n-ar fi fost cortegiul refugiaţilor din Moldova şi din Basarabia, ale cărui căruţe umpleau şoseaua, nimic din ce era acolo, la ţară, în satele pe care le străbăteam cât puteam de repede, atât cât ne permitea starea proastă a şoselei, nu te-ar fi dus cu gândul la gravitatea situaţiei. Ridicaserăm puţin capota, ca să alungăm praful care se

năpustea prin partea din spate. După câteva ore, în ciuda vitezei cu care mergeam, aerul era fierbinte, de nerespirat. Când ajungeam din urmă alte vehicule, praful devenea opac, de puteai să-l tai cu cuţitul.

Într-un sat de pe lângă Buzău, şirul de camioane s-a oprit. După ceva vreme, şoferul nostru a coborât şi s-a dus să vadă ce se întâmplă. Văzând că întârzie, am coborât şi noi, unul câte unul. Jandarmii blocau şoseaua. Ce era? spuneau că ei nu ştiau decât că primiseră ordin să oprească convoaiele spre Ploieşti. Se auzise că nemţii trimiseseră un ultimatum guvernului numit de rege şi că se pregăteau să atace Capitala. La orizont se înălţa o coloană infinită de fum negru. Ardeau nişte rezervoare de benzină sau sonde de petrol.

Eu şi căpitanul Vasilescu am intrat într-un han, ca să ne potolim foamea şi setea. Orele treceau. Căpitanul era impacientat. Îşi făcea griji pentru soţia sa pe care o lăsase la Bucureşti, la părinţii ei. Şi s-a gândit că, şoseaua spre Ploieşti fiind blocată, se putea încerca un ocol prin Bucureşti. S-a ridicat brusc:

— Veniţi să vedeţi!

Am ieşit. Vasilescu s-a apucat să parlamenteze cu subofiţerul de jandarmi, fluturându-i pe sub nas ordinele misiunii noastre, cu un ton de comandă. Jandarmul, la atâtea insistenţe, a cedat. Mai trebuia convins şoferul, care s-a lăsat mai greu intimidat (spunea că nu era subordonatul nostru, d aparţinea Regimentului 2 de artilerie şi nu primea ordine decât de la comandanţii lui direcţi etc.). Căpitanul s-a făcut roşu de furie, a scos revolverul, zicând că va conduce el însuşi camionul. Atunci şoferul s-a întors la maşină, mormăind că el era responsabil pentru acest vehicul şi că dacă nimerea pe o mină sau cădea în mâinile nemţilor? într-un sfârşit am plecat, croindu-ne cu greu drum printre camioanele din faţă şi printre nenumăratele căruţe.

Am ieşit la scurtă vreme de pe şoseaua principală, luând-o de-a curmezişul spre sud, pentru a încerca să ajungem la Bucureşti prin est şi de asemenea pentru a

evita unul dintre punctele de comandă germane, a cărui dispunere o ştiam. Mergeam în viteza a doua, pe drumuri proaste. Pe măsură ce înaintam, distingeam zgomotul de canonadă. Artilerie? Bombardament de aviaţie? Am încetinit din nou. Ajunseserăm la periferie, în cartierul Pantelimon. Dughene de vânzători de zarzavaturi, primele pâlcuri de case. Ici şi colo, oameni în pragul uşii, privind spre oraş. Zgomotul necontenit al canonadei îl acoperea pe cel al motorului. Începeau să se vadă focarele incendiului. Deasupra oraşului, cerul era gri-roşiatic. Mai sus, coloana de fum negru, răsărind de undeva din nord, se îndrepta spre sud şi se întindea pe orizontală de-a lungul a kilometri întregi, mascând soarele, îngroşând aspectul lugubru al peisajului.

Camionul mergea din ce în ce mai prost, iar la un moment dat s-a oprit. Nu mai aveam benzină, ne-a informat şoferul. Inutil să încercăm a ne continua drumul. Am făcut o mică şedinţă. Bănuiam că şoferul simulase pana de benzină, dar am tăcut. Era posibil să nu fi minţit şi, chiar dacă o făcuse, poate că nu era rău, Căpitanul şi cu mine am hotărât să mergem mai departe pe jos.

La capătul a trei sferturi de oră, mergând la nimereală prin cartiere de case mici şi albe, cu străzi pavate cu pietre mari, tăiate rotund, am ajuns pe Bulevardul Pache Protopopescu. A trecut pe lângă noi, în mare viteză, un automobil venind din centru. Puţin după noi, am văzut umplând strada o coloană de camioane militare precedate de o automitralieră, în urma cărora venea o duzină de tunuri de 75 motorizate.

— Ia uite, mi-am zis, mai avem o armată română!

Canonada părea acum foarte aproape. Mergeam cu pas iute, înaintând spre inima incendiului, ceea ce-mi producea o stranie surescitare. Cu ochii larg deschişi, cu urechile la pândă, mi se părea că eram încordat la maximum ca să nu scap nimic din acest spectacol extraordinar.

Venind dinspre nord, la dreapta noastră, a ţâşnit o escadrilă la mică altitudine, având drept ţintă centrul

oraşului. Ne-am oprit instinctiv. Pentru câteva secunde, bubuitul bombelor a umplut aerul, a făcut să tremure zidurile şi ne-a pătruns în măduva oaselor. Avioanele au luat apoi înălţime, au virat într-o parte şi au trecut pe deasupra capetelor noastre într-un zgomot asurzitor.

Ne-am reluat drumul în linişte. În dreptul Bisericii Armeneşti ne-am despărţit, căpitanul făcând la dreapta, spre strada Romană, unde locuia. Insistase să merg cu el. Refuzasem, pretextând că trebuia s-o caut pe soacră-mea (minciună sfruntată, fiindcă doar ştiam că nu se afla în Bucureşti). Ne-am luat rămas-bun. O dată singur, m-am simţit descumpănit. Încotro să mă îndrept? Să mă duc spre Gara de Nord? Dar de ce? îmi dau seama pe loc de inutilitatea mea totală. Mergeam fără ţintă, prin oroare şi absurd. Pur şi simplu mergeam…

În Piaţa Rosetti, un bloc impunător, cu faţada harcea-parcea, ardea molcom. Au trecut pe lângă mine un bărbat şi o femeie, precipitându-se spre un imobil. Am auzit, nu departe, sirena unei ambulanţe.

În dreapta mea, la câţiva metri de strada Vasile Lascăr, am văzut un bărbat întins pe spate, cu picioarele depărtate. Un roi de muşte dădea târcoale cadavrului, poposind pe buze şi pe ochi. Mi-am reprimat o grimasă şi, părându-mi-se că percep deja mirosul specific greţos, am salivat abundent, timp în care un zbârnâit crescând de motoare mi-a ajuns din nou la ureche. M-am auzit strigat: „Domnule locotenent, pe aici, repede!” Un agent de poliţie, cu cască pe cap, m-a tras de mânecă spre deschizătura unei uşi. Bombele au explodat în serie, făcând spaţiul şi pământul să vibreze. Geamuri sparte umpluseră strada de străluciri minuscule şi cioburi de bombe au despicat aerul în zgomotul lor caracteristic, apoi ne-au căzut la picioare. Valul trecuse. Fusese îndreptat probabil spre Universitate şi viza Palatul Regal şi Ministerul de Interne. Trebuia s-o iau din loc.

— Da’ unde plecaţi aşa, domnule locotenent? E nebunie curată!

— La Gara de Nord.

Am început să-i explic. Agentul a protestat, ridicând braţele în aer:

— Dar nici să nu vă gândiţi! N-o să ajungeţi în veci! mai staţi aici! Se pare că în noaptea asta vor fi atacate Otopeniul şi fortificaţiile. Nu plecaţi! Coborâţi aici, în pivniţă, unde e un adăpost!

Era înduioşător acest bărbat, cu mustaţa suflecată şi casca mare pe cap. În fond, n-aveam nimic de pierdut. Am traversat holul imobilului şi am coborât câteva scări spre pivniţă. În beznă, am dat peste cineva.

— Scuze!

Când ochii mi s-au obişnuit cu întunericul, am zărit câteva persoane aşezate pe scări.

— Se poate merge mai departe?

— Încercaţi!

Am început să înaintez cu precauţie, la lumina brichetei. Erau nişte bărbaţi, femei de toate vârstele, copii, care în picioare, care aşezaţi pe taburete, pe cutii, pe pături sau pe jos. Răcoare şi miros de mucegai. Puţin mai departe, o dâră de lumină. Am mai mers – la dreapta era un intrând; am văzut o lucarnă prin care mi s-a părut că zăresc trotuarul. M-am apropiat cât am putut şi m-am sprijinit de peretele din ciment. De-afară venea un aer fad şi cald şi iar m-am gândit, obsedant, la cadavru şi la mirosul lui…

Şi s-a făcut noapte. Am căutat să mă aşez şi mi-am aprins o ţigară. La pâlpâitul flăcăruii am aruncat rapid o privire în jur. La dreapta un domn bătrân, la stânga o femeie tânără. Se vorbea şoptit, se comentau tot felul de lucruri şi toate astea într-un

du-te-vino necontenit.

— Nu putem sta toată noaptea aşa…

— …atacă oraşul prin Băneasa şi prin Griviţa…

— …se poate să ne apărăm, căci regele a concentrat trupe…

— Dar gândiţi-vă că e imposibil: toate unităţile disponibile sunt în est…

— Numai dimineaţa au fost 10.000 de morţi!
— Se pare că ruşii sunt la Galaţi.
— Trebuie să mâncăm neapărat, aşa c-o să urcăm!
— Nici să nu vă gândiţi!
Vecina din stânga m-a împins uşor cu cotul:
— Vreţi un biscuit?
M-am grăbit să accept, dar în scurt timp mi s-a făcut sete. Circula din mână-n mână o sticlă cu apă călduţă. Vecina mi-a spus să mă învelesc cu un colţ din pătura ei îndoită. Artileria continua să bombardeze intens oraşul. Nici măcar nu-i mai dădeam atenţie. La fiecare 20 de minute, un stol de avioane îşi deversa bombele. În obscuritate, tensiunea creştea. Una dintre femei a izbucnit într-un plâns cu sughiţuri.
— Nu mai pot! Chiar nu mai pot!
Bărbatul de lângă ea a încercat s-o potolească cu un glas scăzut şi ne-a spus:
— E nervoasă! E însărcinată, înţelegeţi, iertaţi-o!
Nu după multă vreme, în liniştea adăpostului nu s-au mai auzit decât gemetele sale. Tirul se mai rărise. Am aţipit.
Din nou tunurile, şuşoteli, femeia care plânge… Ceva cald pe genunchiul meu. Vecina îşi pusese mâna pe coapsa mea şi-şi sprijinise capul de umărul meu. M-am tulburat pe neaşteptate. Îmi lipesc mai tare piciorul de ea şi-mi petrec braţul pe după spatele ei. Nu doarme. îi caut gura, i-o găsesc, întredeschisă şi cu buzele calde. De-abia i-am atins pieptul, iar ea îşi descheie bluza, lăsând drum liber mângâierilor mele. Chiar atunci a reînceput bombardamentul şi, în timp ce în colţul ei femeia însărcinată începea să plângă din nou, primeam avid gemetele sufocate ale necunoscutei; mirosul dorinţei ei l-a acoperit pentru ceva vreme pe cel de mucegai şi de moarte. Un val de ruşine mi-a acoperit obrajii şi, dezmeticit, m-am prefăcut că adorm.
După încercarea eşuată a armatei germane de a cuceri Capitala, n-a mai trebuit să mă prezint la regiment. L-am întâlnit la minister pe fostul meu şef, care tocmai

fusese numit de noul guvern secretar general; acesta m-a luat pe lângă el ca şef de Cabinet. N-aveam cine ştie ce sarcini, însă postul era destul de important. Aşadar, lăsat la vatră, mi-am reluat munca la minister.

După două zile, aflând că ruşii se apropiau de Bucureşti, m-am dus cu nişte amici în Piaţa Victoriei, în faţa Ministerului Afacerilor Externe. Chiar acolo dădea şoseaua principală care ducea la Ploieşti şi era în mod sigur drumul pe care ar fi sosit primele detaşamente. Nu era multă lume pe stradă. Feţele erau grave. Din strada Buzeşti am observat la un moment dat un grup compact care se apropia, purtând drapele roşii şi scandând sloganuri pe care nu le descifram încă. Eram mirat şi în acelaşi timp, mi-era frică. Manifestanţii au dat roată pieţei şi s-au răspândit în mulţime, împărţind drapele mici roşii. Câteva femei cărau jerbe de flori. Nu departe se întinsese o banderolă imensă, cu inscripţia: „Bun venit Armatei Roşii, eliberatoarea patriei noastre!” Am respins steguleţul care mi se întindea, nu fără o oarecare nelinişte. Grupul a trecut mai departe. Am privit în jur. Aceeaşi consternare se citea şi pe chipurile celorlalţi – de unde-or fi ieşit ăştia? Deodată, o rumoare înăbuşită: „Iată-i că vin!” Chiar în capătul Şoselei Jianu, au apărut călăreţi la trap, ocolind Statuia Aviatorilor. Au ajuns curând aproape de noi: cu bustul gol sau purtând maiouri kaki, călărind nişte cai de talie mică. Atât bărbaţii, cât şi animalele erau acoperiţi de un strat gros de praf alb, peste care sudoarea lăsa dâre adânci. Câteva ţipete au ţâşnit, dar fără ecou. Coloana care mergea la trap s-a împărţit în două, o parte apucând spre Bulevardul Lascăr Catargi, alta spre Calea Victoriei. A apărut după aceea, deplasându-se destul de repede, un şir lung de care, zgâlţâind din toate încheieturile, asemănătoare căruţelor noastre ţărăneşti. Mulţimea, mută, contempla hoardele care învinseseră cea mai bună armată din lume.

*

Patrulele sovietice pichetau oraşul. Le evitam pe cât posibil. În ciuda noii alianţe, nimeni nu se mai simţea în

siguranţă. Într-o zi, ieşind de la birou pe la unu şi jumătate după-amiaza, am renunţat să iau tramvaiul din cauza aglomeraţiei, fiindcă era oră de vârf şi oricum nu aveam mult de mers. Am luat-o la pas pe Bulevardul Brătianu. Din faţă veneau alene doi soldaţi ruşi. Dintr-odată, unul dintre ei a pus puşca la umăr şi a ochit un tramvai burduşit de lume care stătea ciorchine pe scări. Am auzit o detunătură. Un bărbat a căzut din tramvai, s-a rostogolit o dată, apoi a rămas nemişcat. Un braţ a sfâşiat o clipă aerul, apoi s-a lăsat moale pe asfalt. Cei doi soldaţi au început să râdă şi să se lovească prieteneşte pe spate. Am simţit cum mi se moaie genunchii şi am cotit pe prima stradă, apoi am grăbit pasul pe o stradă laterală.

*

Odată cu această dramă a unui întreg popor, continua şi viaţa mea personală. Niciodată de-a lungul întregii mele existenţe nu fusesem atât de monden. Încercam să-mi fac de cap, cu atât mai frenetic cu cât perspectiva catastrofei finale devenea mai sigură. De altfel, cum aş fi putut să stau singur în astfel de momente, în *tête-à-tête* cu mine însumi?

Locuiam tot la soacră-mea. îi adăposteam şi pe sora şi pe cumnatul ei, al căror apartament fusese distrus de bombardamente. Nu mai aveam nicio veste de la socru-meu, căzut prizonier în încercuirea de la Iaşi.

De multe ori nu veneam seara acasă. Din cauza semnalului de stingere, îmi luasem obiceiul de a petrece nopţile când la unii, când la alţii, la nimereală.

Într-o dimineaţă, în drum spre minister, am reîntâlnit un vechi prieten, Andrei Bârsan.

— Hai să ne vedem diseară la Carada!

— Habar n-am unde stau, plus că nu sunt invitat…

— Şi ce, e vreo problemă? Mai aştepţi încă invitaţii oficiale, ca în vremurile bune?

Am ridicat din umeri.

— Vine şi Sanda Ranet.

— Aha!

— Cum adică, „aha”? Nu te mai place?

— Nici măcar n-o cunosc!

— N-o cunoşti pe Sanda Ranet, cea mai drăguţă fată din Bucureşti?

— Sunt atâtea…

— Nu ca ea! Şi apoi e singura virgină la 25 de ani…

— Stil tu…

— Cel puţin, aşa se spune şi tot e ceva! Mi se pare de necrezut că n-ai întâlnit-o încă!

— Am auzit vorbindu-se despre ea, dar n-o cunosc!

— În schimb, ea te ştie, nu ştiu unde te-o fi văzut şi zice că nu eşti rău deloc.

Eram deja intrigat.

— Oricum, nu sunt invitat, aşa că hai s-o lăsăm baltă!

Sunt oameni care se transformă în unealta destinului cu o încăpăţânare inconştientă. Aşa şi Andrei, după ce ne-am văzut fiecare de drum, nu s-a lăsat şi l-a pus pe Dinu Carada să mă sune şi să mă invite la petrecerea din seara respectivă.

— …Vor veni toţi prietenii noştri şi câţiva ofiţeri aliaţi. Trebuie neapărat să vii! Nu te-am chemat fiindcă nu mai aveam adresa ta… etc.

Seara, după serviciu, m-am dus acasă să mă schimb. Mă simţeam în formă, poate doar puţin nervos. Cum o fi această Sanda Ranet?

Din primul moment în care am văzut-o, am avut acel şoc uşor perceptibil, dureros şi excitant deopotrivă, ceea ce se cheamă pompos *le coup defoudre*. Purta o rochie mulată, din catifea verde, în ape. Era fără îndoială frumoasă, însă nu mă întrebasem şi nici nu mă gândisem la acest lucru nicio clipă. Mi-am zis doar: „E Ea”! Parcă ne cunoşteam de când lumea şi am dansat împreună toată noaptea. Reţin în special o conga. Mâna mea pe talia ei îi simţea toate unduirile corpului. Îmi închipuiam că sub rochia de seară nu purta nimic. Iar mişcarea bruscă de şold la fiecare patru măsuri era extrem de sugestivă. Ea oare-şi dădea seama? Era posibil să fie încă virgină?

Femeile sunt uimitoare: instinctual, ele ştiu la 20 de ani mai multe decât un bătrân dibaci. O privesc intens în

ochi şi remarc că sunt verzi. Îmi vine în minte un adagio vechi:

„În ochii verzi să nu te-ncrezi!”

Are un surâs discret în colţul buzelor. Mai târziu ne-am aşezat pe un divan, unul lângă altul, în semiîntunericul „salonului turcesc”. Despre ce-am vorbit?

Ce mi-a spus? Nu mai ştiu. Cred c-am discutat vrute şi nevrute, despre oameni şi Dumnezeu, sau poate doar despre ea. Aveam o senzaţie de atemporalitate, ca sub efectul unei magii.

Întotdeauna am crezut că femeile au o forţă care nouă ne lipseşte, o putere de a comunica dincolo de cuvinte, fără să se împiedice de logica neputincioasă. Anticii înţelesesem acest lucru foarte bine, din moment ce aveau ca oracole pitii şi sibile.

În noaptea aceea am dormit la Carada – ea în camera Monei, eu în salon, pe jos, cu alţi câţiva băieţi. Am început s-o văd după aceea aproape în fiecare zi. Lucra ca traducătoare a delegaţiei britanice de pe lângă Comisia aliată de control. Mâncam la prânz împreună la restaurantele din centru, iar seara ne întâlneam pe la prieteni comuni. Nu ştiu dacă soacră-mea şi-o fi dat seama de ceva. Nu ştiam, de asemenea, dacă-i scrisese ceva Elenei despre asta, deşi nu cred. Nu îndrăzneam s-o invit pe Sanda acasă şi nici eu nu mă duceam pe la ea, fiindcă stătea cu ai ei. Însă în saloanele pe care le frecventam, am fost consideraţi repede un veritabil cuplu ceea ce pe mine mă flata, dar în acelaşi timp mă stihjenea. De altfel, ce puteam spera din această situaţie? Nu încercam să-mi analizez sentimentele. Mă înşelam singur, temându-mă, mai presus de toate, să nu cumva să mă trezesc din această vagă şi exaltantă reverie. Mă abţineam până şi să pronunţ cuvântul „dragoste” şi, dacă m-ar fi întrebat cineva cum aş caracteriza relaţia noastră, aş fi vorbit cu mâna pe inimă despre prietenie, fără gânduri ascunse.

A fost însă o noapte la Gina Bujor, când am rămas singuri mult timp şi când ea s-a lăsat sărutată, la început reticent, apoi din ce în ce mai pasional, aşa cum nu mă

sărutase vreo femeie până atunci. Şi i-am surprins o privire – de-o clipă, dar care face cât o viaţă – extraordinară, de care am fugit, căci prevestea o dragoste imposibilă. Din acel moment m-au asaltat îndoielile, remuşcările. În fiecare zi luam hotărâri pe care a doua zi le uitam. Am făcut un efort supraomenesc în momentul în care nu i-am dat niciun semn de viaţă vreo două-trei zile. Însă prietenii noştri comuni făceau pe dracu-n patru să ne împace.

Am rămas în starea asta câteva săptămâni, până în ziua în care Gina m-a invitat să mâncăm împreună şi să vorbim despre ea. Mă punea în gardă, în numele prieteniei care ne lega: eram un sentimental, un naiv; Sanda nu era aşa cum credeam eu… era o cochetă, asta era… sub aerele ei candide urmărea o traiectorie precisă – să mă facă să divorţez şi s-o iau pe ea de nevastă – pe care doar dacă aveai orbul găinilor nu o vedeai; oricum, nu eram primul… Cum? Nu cunoşteam aventura ei cu Costea Dănescu? Şi istorioara cu Radu Vintilă, care încercase să se sinucidă nu de mult, poate chiar din cauza mea? Sanda nu-mi povestise nimic din toate astea. După acea masă, eram complet zăpăcit şi o detestam pe Gina.

În aceeaşi seară m-am dus s-o caut pe Sanda la birou şi s-o conduc acasă. I-am reproşat că nu mi-a spus nimic despre Radu Vintilă. Eu ce puteam să-i ofer, mai ales că eram însurat şi ţineam la nevastă şi la copil? Nu-mi rămânea decât să renunţăm. Era mai bine să ne vedem mai rar. Mă uluia răceala conversaţiei noastre. M-am surprins pronunţând fraze găunoase despre prietenie eternă, care sunau îngrozitor de fals. În puţine cuvinte, ea mi-a zis că mă înşelasem complet în privinţa sentimentelor ei, iar comportamentul meu i se părea impertinent şi înfumurat. Ne plimbam agale, unul lângă altul. În faţa casei ei, ne-am despărţit. Avea un zâmbet dispreţuitor, care-mi făcea rău.

Am încetat s-o văd. Şi-acum simt nopţile de insomnie în care beam, fumam şi măsuram camera în lung şi-n lat. Niciodată n-am fost mai nefericit!

O lună mai târziu am aflat că Sanda se logodise cu

Radu Vintilă. Eram mâncat, ros de gelozie – o gelozie pe care nu îndrăzneam s-o recunosc şi pe care o ascundeam sub cele mai nobile sentimente. Sanda să se mărite cu Vintilă?! Dar era monstruos! O fi fost el un bun violonist – asta nu contesta nimeni – ieşise primul în promoţia sa la Conservator, însă era oribil, bietul de el! Pe deasupra, se spunea că era neam de ţigan. Dumnezeule, dar ce putea să găsească la el în afară de talent şi de pasiunea dementă pe care o făcuse pentru ea? Nu era posibil aşa ceva! Nu puteam sta cu mâinile în sân. Dar ce să fac?

…Şi n-am făcut nimic! în cele din urmă, căsătoria lor a avut loc şi de atunci n-am mai văzut-o niciodată pe Sanda.

*

Situaţia din ţară se înrăutăţea pe zi ce trecea. Convenţia de armistiţiu semnată la Moscova ne impusese clauze şi mai severe decât cele acceptate de emisarii regelui, înaintea loviturii de la Palat.

În timp ce armata noastră continua să lupte alături de ruşi în Ungaria, apoi în Cehoslovacia, ţara era jefuită după paravanul reparaţiilor de război, al confiscării „bunurilor duşmanilor” şi al rechiziţiilor pentru Armata Roşie. Aprovizionarea cu alimente se făcea rar, iar preţurile creşteau vertiginos, în zadar se încerca să se obţină sprijin de la Aliaţi pentru puterea regală. Timpul trecea şi comuniştii puneau mâna pe întreg aparatul de stat.

Pe 7 noiembrie, în ajunul zilei Sfântului Mihail, am aflat că tinerii din facultăţi şi din licee pregăteau pentru a doua zi o mare manifestaţie prin care să-şi exprime simpatia faţă de regele Mihai, care de mai multe săptămâni făcea grevă în semn de protest împotriva prezenţei guvernului care-i fusese impus de Vîşinski. Pe 8 noiembrie dimineaţă, puţin înainte de orele 10, eram cu Niki Mareş la intersecţia Bulevardului Brătianu cu strada C.A. Rosetti, când am văzut venind dinspre strada Vasile Conta un grup de vreo 50 de tineri, într-o ordine perfectă. Primul rând purta o banderolă lată, pe care se putea citi:

„Regele şi patria”. Mergeau spre Universitate, intonând un imn patriotic. Ne-am luat instinctiv după ei, păstrând totuşi oarece distanţă. Pe măsură ce înaintam, grupul se îngraşă. Când am ajuns în Piaţa Brătianu, mulţimea a pornit spre Calea Victoriei, spre Cercul Militar şi spre Palatul Regal. Atmosfera era de o efervescenţă extraordinară. În ciuda vremii răcoroase de toamnă, la ferestre erau ciorchini de oameni. În piaţa Palatului, o mulţime imensă, sute de pancarte şi banderole. Când şi când se ridicau ţipete, creşteau şi piereau sub alte ţipete sau sloganuri. Era chemat regele la balcon. Din timp în timp se înălţa firav câte un cântec căruia i se alăturau mii de glasuri. Mulţimea era compactă în faţa grilajului Palatului. Pe străzile care dădeau în piaţă, afluxul de lume era necontenit.

Deodată am auzit în faţă, destul de departe totuşi, în partea de nord a Căii Victoriei, un vacarm insolit, care a captat numaidecât atenţia mulţimii. Urlete, busculadă. Am zărit camioane care intrau brutal în oameni, apoi am auzit clănţănitul unei mitraliere.

— Trag în noi!

Piaţa, neagră de lume, a început să se onduleze ca marea sub vânt. Unii fugeau, alţii se aruncau pe burtă, iar alţii se rostogoleau sub camioane. Primul camion reuşise să despice mulţimea pe toată lungimea pieţei, pentru ca apoi să dispară înspre Teatrul Naţional. Manifestanţii se agăţaseră de scara celui de-al doilea camion şi izbeau în geamuri; l-am văzut apoi virând brusc pe trotuar. Al treilea, forţat să încetinească, a fost răsturnat şi asaltat. În urlete, mulţimea s-a dat în lături dinspre camioanele care acum ardeau ca nişte torţe. N-am mai stat şi am plecat pe strada Wilson. Mă pierdusem de Niki, aşa că am hoinărit singur până spre seară.

Pe bulevardul Elizabeta, pe partea Cişmigiului, era îmbulzeală. M-am dus şi eu într-acolo. Rezemat de gard, un ofiţer sovietic. Un bărbat îl ţinea de tunica căreia îi săriseră nasturii. Asupra figurii sale se abătea o ploaie de pumni, de ţipete şi de ameninţări:

— Bolşevici! Bandiţi!…

Era livid. Tânăr şi, fără doar şi poate, străin de toate acestea. Alte voci s-au ridicat:

— Dă-i drumul! Lasă-l!

— Du-te şi spune-le şefilor tăi că ne-am săturat să fim „eliberaţi”!…

Apoi l-au lăsat în plata Domnului. S-a strecurat tiptil şi a fugit. Pe stradă, mai erau unii care-l înghionteau. Fugea, în timp ce-şi strângea tunica pe lângă corp, până a dispărut…

Poliţia fraterniza cu manifestanţii. Mulţimea era regina străzilor, dar fără să dea directive sau ordine, nepricepându-se să-şi exploateze victoria.

Începând de a doua zi, ziarele Partidului îşi prezentau propria versiune a evenimentelor: „huligani fascişti”, în camioane, trăseseră asupra mulţimii paşnice, care manifesta în favoarea guvernului… Însă „poporul” nu se dădea bătut. Aceşti criminali, duşmani ai clasei muncitoare, vor fi pedepsiţi… Teroarea se instala comod şi sigur în uzine, în birouri şi prin case.

*

La sfârşitul lui noiembrie, şeful meu de la minister a fost disponibilizat. Mie mi-a venit rândul în ianuarie. Mă gândeam ce să fac. Mi-a trecut prin minte să mă stabilesc la Comăţel, lângă bunică-mea. Însă n-avea niciun rost. Date fiind circumstanţele, era mai bine să stai într-un oraş mare, în care treceai mult mai uşor neobservat. De altfel, chiar şi bunică-mea, conştientă de situaţia precară în care se găsea, încerca să vândă pe parcele mici cele 50 de hectare pe care le mai avea după noua expropriere din 1945.

M-am apucat să-mi caut de lucru la întreprinderi private, la instituţii de stat, însă primele îmi închideau uşa în nas, iar celelalte încercau să mă facă să înţeleg că aveam o „origine socială nesănătoasă”. Soacră-mea avea niscaiva venituri de pe urma unei vii destul de mici, care scăpase exproprierii, însă nu puteam trăi chiar aşa. Am găsit să dau meditaţii unui copil de inginer, apoi lecţii de

franceză pentru doi sau trei elevi de liceu. Însă tot nu ajungea. Am fost sfătuit să învăţ cât mai repede posibil o meserie tehnică. Oricum aveam de gând să fug în străinătate de îndată ce se ivea prilejul. Vorbeam despre acest lucru – poate prea mult chiar – cu câţiva colegi. Şi aşa au trecut primăvara şi vara, fără ca să ne punem în practică planul, în aşteptare, ne întâlneam în fiecare seară la redacţia ziarului *Dreptatea*, unde încercam să dăm o mână de ajutor. Când, după acordurile de la Moscova din august 1946, s-a pus din nou problema alegerilor libere, ţara a fost cuprinsă de febră. În ciuda prezenţei străine şi a presiunii poliţiei politice, nu ne îndoiam o clipă de rezultat. Totuşi, arestările şi dispariţiile erau mai vârtoase. Din fericire, mai aveam încă nişte prieteni siguri prin ministere, în poliţie, care reuşeau să ne mai prevină asupra măsurilor care se mai luau.

Aşa se face că, într-o seară de octombrie, în 1946, am fost avertizat de un funcţionar de la Ministerul de Interne că, din moment în moment, voi fi arestat. Degeaba mă pregătisem pentru această eventualitate şi construisem mii de scenarii, căci oricum eram luat pe nepregătite. Nici nu se punea problema să mă ascund la familia mea sau la amici mai puţin cunoscuţi. N-am refuzat însă ospitalitatea unui tânăr militant naţional-ţărănist, D., care era ospătar la Corso şi pe care-l cunoscusem la sediul partidului. Avea o cameră minusculă, la mansardă, în acelaşi imobil în care se găsea cafeneaua, însă etajul avea două scări de acces, lucru avantajos în cazul unei plecări pretipitate. împărţeam acelaşi pat! mai exact, eu încercam să dorm complet îmbrăcat, în orele de serviciu ale lui D. Era de un optimism dezarmant, aproape contagios. Despre alegeri? Chiar dacă ar fi arestat ei jumătate din locuitorii ţării, tot n-ar fi obţinut majoritate de voturi. Şi atunci, când o să se dovedească că avem majoritate, ruşii vor fi nevoiţi să accepte, căci fără acest lucru americanii etc., etc.

Totuşi, nu puteam rămâne la el la infinit. D. Însuşi era supravegheat. Era cazul să-mi caut altă ascunzătoare. Trimisesem deja, discret, câteva semnale soacră-mii,

câtorva colegi şi elevi. Şi, din aproape în aproape, prin tot felul de asocieri, mi-am adus aminte de profesoara mea de franceză din copilărie, domnişoara Fabre. Înainte de război, o vizitam cel puţin o dată pe an, iar ea îmi purta o emoţionantă afecţiune. Însă de câţiva ani buni nu mai ştiam nimic despre ea, doar că h murise sora cu doi sau trei ani în urmă. Domnişoara Fabre fără sora ei era greu de închipuit! Cele două domnişoare bătrâne nu fuseseră despărţite în cei 70 de ani de viaţă nicio zi! Cum trecuse oare de această catastrofă? îmi era ruşine că o neglijasem atâta vreme, dar merita să-ncerc s-o revăd acum. Trebuia doar să verific dacă mai locuia în căsuţa de pe strada Transilvaniei şi dacă, de când rămăsese singură, nu cumva avea chiriaşi. Să trimit pe cineva să se intereseze n-ar fi fost prudent. Domnişoara Fabre putea crede că era o capcană. Nimerit era să merg chiar eu. Mă tot gândeam, să mă duc pe timp de zi sau de noapte? Cel mai bine era în miezul zilei, ca să atrag cât mai puţin atenţia vecinilor.

Îmi lăsasem mustăcioară, făcusem schimb de haine cu D. (ale lui mă cam strângeau) şi-mi pusesem pe cap o bască sărăcăcioasă. Chiar şi astfel deghizat, aveam senzaţia că toată lumea mă va recunoaşte fără efort, ba mai mult, că săream în ochi. Nu ştiam cum să mă controlez să n-o iau la goană.

Draga de ea, domnişoara Fabre! Ce primire mi-a făcut de cum m-a recunoscut! Era cu totul de acord să mă ascundă la ea şi toată iarna, dacă ar fi fost nevoie! însă nu era deloc uşor, întrucât cu câteva luni în urmă îi confiscaseră una dintre cele două camere pe care le avea, pentru a le da unor bănăţeni în care ea nu avea încredere. Bărbatul era ceferist, iar femeia muncitoare într-o filatură. Oameni de treabă, probabil, dar nu poţi şti niciodată. Dacă erau înscrişi în Partid? Domnişoara Fabre fusese nevoită să le cedeze bucătăria şi păstrase toaleta care ţinea de camera ei şi în care, lângă vechea măsuţă, cu chiuvetă din porţelan, instalase un reşou. Aici dormeam eu, pe jos, pe o cuvertură (motiv pentru care ea se scuza neîncetat, zi şi noapte).

Cred că prezenţa mea în casă h deranjase obiceiurile de fată bătrână solitară, ridicându-i unele probleme care o nemulţumeau, iar altele care îi dădeau un motiv de a trăi (ca de exemplu, a face cumpărături pentru două persoane fără ca acest lucru să bată la ochi, a procura săpun pentru bărbierit, lame de ras, Gillette) … Tresăririle noastre la fiecare zgomot al soneriei, teama de a nu fi auziţi de vecini, plus toaleta comună, unde eu nu puteam merge decât ziua, când ceilalţi nu erau acasă. Locul în care dormeam era despărţit de bucătăria lor de un perete foarte subţire. Mi-era frică în aşa măsură de orice zgomot care mi-ar fi putut trăda prezenţa, încât uneori mă surprindeam ţinându-mi respiraţia, fără îndoială şi pentru a trage mai bine cu urechea, însă cu impresia confuză că şi cel mai mic suflu putea să mă dea de gol (ţin minte noaptea în care mi-am sufocat între două perne un acces nesuferit de tuse, până când domnişoara Fabre m-a potolit cu siropuri şi somnifere).

Ziua încercam să mă mai destind, ascultând cu complezenţă povestirile domnişoarei Fabre, pe care mi le spunea a suta oară, despre moartea surorii ei, despre acuzaţiile la adresa acestor „tâlhari” care, la sfârşitul vieţii, o aruncaseră în mizerie. Participa atât de intens la nefericirea acestei ţări în care trăia de mai bine de 35 de ani, încât mi se părea că eu n-aveam nici pe jumătate elanul ei.

După câteva săptămâni de aşteptare, domnişoara Fabre a restabilit, pe căi ocolite, legătura cu ai mei, a adunat de la ei nişte bani şi mai ales a obţinut promisiunea că se va face tot posibilul pentru a se găsi o cale de evadare. Însă situaţia se prelungea, devenind din ce în ce mai insuportabilă. Închis între acei pereţi, eram pe punctul de a-mi pierde echilibrul mintal. De câte ori domnişoara Fabre mă ţinuse aproape cu forţa ca să nu-mi iau lumea-n cap! mai nou, de câte ori ieşea, mă încuia în casă. Băteam ca un nebun camera în lung şi-n lat, în şosete, dar mă ţineam cât puteam de departe de fereastră. Când domnişoara Fabre mai primea câte un elev, lucru rar de

altfel, mă retrăgeam la toaletă. Într-o bună zi, după-amiază, a întârziat din cauza unui accident de tramvai; elevul care trebuia să vină sosise, sunase, bătuse la uşă de mai multe ori. Apoi a dat ocol casei, a privit pe fereastra camerei, pe cea a toaletei în care stăteam eu. L-am văzut la fereastră, în penumbră, în picioare, cu faţa lipită de geam şi cu mâinile în jurul ochilor. îl fixam cu privirea, nemişcat. Domnişoara Fabre a ajuns cinci minute mai târziu, cu răsuflarea tăiată, cu vocea tremurată.

I-a trebuit ceva vreme până şi-a venit în fire, apoi l-am auzit pe puşti repetând încet: *J'aurais-z-eu*, *Tu aurais-z-eu*, Îl *aurait-t-eu*…

*

16 octombrie 1956. Sunt de două luni la Setaz, un sătuc din Savoia. Refuzasem să merg într-un stabiliment postcură. Poate că nu făcusem bine, dar aveam o idee fixă: să fiu liber şi singur. Închirierea apartamentului din Rue Condé îmi oferea cât de cât un confort. Altitudinea era exagerată pentru nevoile mele: 1.500 m, însă mi-am promis să fiu rezonabil (în tot!) şi intenţionat am ales un loc fără teleferic sau alte invenţii diabolice; o singură plimbare pe zi, când va ninge. Deocamdată tai frunze la câini. Nu-mi place muntele vara. Am încercat să citesc romane, dar ceea ce se numeşte de curând „noul roman” nu izbuteşte să mă mişte în vreun fel; mi se pare un exerciţiu care e, poate, începutul unui nou gen de literatură, dar nu mai e roman. Nu înţeleg. Când mă gândesc cât de mult vibram, ce lacrimi am vărsat în adolescenţă citind *Paul et Virginie* sau *Manon Lescautl* Apoi, spre maturitate, ce pasiune am avut pentru cei trei pe care-i numeam în sinea mea uriaşii: Balzac, Tolstoi şi Dostoievski! mai târziu, o revelaţie mai subtilă: Proust. Încercările de acum îmi par o bâlbâială, o bâjbâială în căutarea a nu ştiu ce… De altfel, probabil că niciun roman de tip clasic nu m-ar mai interesa. Ciudat. De câţiva ani numai filosofia reuşeşte să-mi stârnească interes. Carte de căpătâi, îl am din nou pe Aristotel. Uimitor. Când mă gândesc că de cele mai multe ori nu ne-au rămas decât

notele unor discipoli de ai lui… Ce luminoasă, ce îmbătătoare trebuie să fi fost chiar vorba lui! Şi-mi dau seama că nu pricep decât o infimă parte din adevărul pe care vrea să mi-l dezvăluie… Aşadar, o cascadă de scăderi în sens, de la gândirea maestrului de acum 2 300 de ani şi până la înţelegerea mea: cine a consemnat vorba lui n-a captat pesemne decât o parte; alte părţi ale operei lui s-au pierdut; traducerea? *Traduttore, traditore*… Atunci, ce preţ mai are fărâma pe care o pricep eu?

Dar de ce-l citeşti tu pe Aristotel? Ce ai să câştigi? Unde ai să ajungi? Ştii că n-ai puterea să înţelegi în adâncime acea gândire şi, eventual, s-o foloseşti, să o incluzi într-o gândire proprie… Atunci de ce te chinui să înţelegi? Să înţelegi mai bine… Să faci un pas cât de mic către o formă de perfecţiune… Ce folos? Eşti slab, la trup şi la minte. Ai să mori mâine. La ce va fi folosit acel infim progres pe care-l va fi făcut, în taină, înţelegerea ta? Mare mister! Nu pot accepta ideea că nu există undeva un mare contabil al fiecărui gest al fiecărei fiinţe pentru a ţine socoteala cea mare, unde se adună toate, până la cel mai mic pas…

M-am împrietenit cu preotul locului. La drept vorbind, n-a fost chiar întâmplător. Căci se întâmpla ceva nou în viaţa mea: de câteva luni simţisem pâlpâirea unei speranţe. Atunci, caut. Nu se spune oare că, dacă începi să cauţi, înseamnă că ai deja dovada că ai găsit?

Un personaj, acest abate Moreau! Ca şi mine, avusese TBC. Trimis aici, pentru aerul bun, la o mică parohie, nu stă o clipă din zori în noapte. Nu există cătun sau cabană pe care să nu le viziteze regulat. E drept că de câteva săptămâni, de când ne-am început „discuţiile libere”, şi-a mai neglijat unele dintre îndatoriri. Acest lucru mă nemulţumeşte. Nu ştiu dacă din delicateţe, sau fiindcă îmi displace profund să mă simt ca o pradă, chiar şi pentru un slujitor al Domnului.

Puţini oameni au avut un astfel de ascendent asupra mea ca acest bărbat, mai tânăr decât mine, amestec de tinereţe şi de maturitate. Era când vesel, când autoritar,

mereu binevoitor, cu nişte ochi de un albastru stăruitor. Crea o impresie de forţă liniştită şi de puritate. Puteai să juri, deşi era greu de crezut, că niciun fel de murdărie nu-l atinsese vreodată – nici cele trupeşti, nici cele, mai subtile, ale imaginaţiei şi spiritului.

Întâlnirea cu astfel de persoane te reconciliază cu viaţa şi ţi-o justifică. În esenţă, era vorba de altceva, de ceva care venea din altă parte, prin el. „Doamne, Iisuse Christoase, care ai zis ucenicilor tăi: «Pace vă las vouă, pacea mea o dau vouă...»”.

19 octombrie 1956. Timp meschin, cu ploaie şi frig. De dimineaţă stăteam în biserica din Setaz şi citeam, îngenuncheat, câteva pagini din *Imitaţi-o Christi*. (Am început să vin apoi aici în fiecare zi, să simt tihna şi dulceaţa. Am învăţat din nou să mă rog.)

M-am pomenit, dus de imaginaţie, în micuţa Biserică Albă din Bucureşti, unde obişnuiam să merg singur duminicile. Oare câţi ani să fi avut pe-atunci? Zece, fiindcă eram în ultimul an de şcoală primară. Mă strecuram mereu în acelaşi colţ din dreapta, unde se sfârşeau stranele, Aveam în faţă icoana mare cu Fecioara Maria şi pruncul – de care, înainte să plec, îmi lipeam apăsat buzele. Lumânările aprinse, mirosul dulceag de tămâie, ciudatele psalmodieri ale preoţilor şi corul grav mă însoţeau mult timp după slujbă. Eram, într-un fel minunat, fericit. Într-o bună zi a venit înştiinţarea că trebuia să mergem la slujbă împreună, toată clasa. Aşa s-au sfârşit încântările mele.

Apoi a intervenit plecarea în Franţa – liceul – un învăţământ din care Dumnezeu şi misterul erau, mai mult sau mai puţin discret, făcute să dispară. Mergeam an de an, de Crăciun şi de Paşti, la biserica rusă, dar nu era acelaşi lucru. Tiptil, schelăria raţionalistă mi-a acaparat întreaga gândire şi mi-a confiscat lumea. Din credinţa din copilărie nu părea să fi rămas nimic în structura mea exterioară; poate doar singură, acolo, înăuntru, o flacără cât o gămălie, ca licărirea candelei de lângă icoane, care nu trebuie şi nici nu poate să se stingă vreodată.

22 octombrie 1956. De cinci săptămâni încoace,

aproape în fiecare zi, mă învaţă religia. Sunt mâncat de îndoieli. îi tot pun întrebări. Are răspuns pentru orice, vorbeşte despre orice cu seninătate; de la Sfântul Augustin la Platon, de la Aristotel la Sfântul Toma, discută despre protestantism, despre teoriile părintelui Teilhard de Chardin. Însă mie nu-mi plac tiparele acestea ale raţiunii, în care misterul e forţat. Mâine îi voi pune următoarea întrebare: dacă cuvântul lui Christos este ultima revelaţie, dacă creştinismul este consecinţa istoriei, de ce Dumnezeu a permis naşterea islamului?

Ce vanitate şi dorinţa aceasta de a şti totul şi de a înţelege! Să spunem că aş deţine toată ştiinţa lumii; dacă mi-ar lipsi milostenia, la ce mi-ar mai folosi ştiinţa în faţa lui Dumnezeu?

25 octombrie 1956. E imposibil de imaginat această Fiinţă omniprezentă, omniscientă, atotputernică şi veşnică, care ne-ar fi făcut „după chipul şi asemănarea” Ei. Toate acestea sunt absurdităţi, nonsensuri, cum spun anglo-saxonii. În afara materiei nu există nimic. Atomi, corpuri, lumi, galaxii. Milioane, miliarde de ani, trecând prin miliarde de ani lumină, pentru ca un microb ca mine să ridice problema Binelui şi a Răului, dialogului cu Dumnezeu.

26 octombrie 1956. Astăzi, când îşi lua rămas bun de la mine, mi-a spus: „Am să mă rog pentru dumneata!” Era ca şi cum, în adâncul nopţii în care mă găseam, s-ar fi aprins o lumină.

— Am să mă rog pentru dumneata!

Propoziţia îmi părea deja auzită. Însă acum îmi apărea ca nouă, diferit nuanţată. Ca şi când ar fi avut nebănuite profunzimi, nenumărate trepte de înţelegere; ba mai mult, presupunea chiar o natură diferită. În mine se declanşase ceva. Pentru prima oară, înţelegeam.

— Am să mă rog pentru dumneata!

Altcineva voia să intervină pentru mine pe lângă

Dumnezeu, avea de gând să-i vorbească în numele meu. De vreme ce singur nu ştiam să-mi găsesc salvarea, poate că altul va reuşi pentru mine…

Am mai schimbat apoi câteva banalităţi. Ieşeam de la el purtat parcă de un val de speranţă şi în minte mi se învârtea doar:

— Am să mă rog pentru dumneata!

2 noiembrie 1956. În această după-amiază am stat de vorbă îndelung cu părintele Moreau. Stratul de zăpadă proaspăt aşezat transfigura peisajul. Se ducea să stea la căpătâiul unui bolnav, la o fermă de pe şoseaua care duce la muntele Galibier. L-am însoţit o bucată de drum. I-am spus că, pe lângă suferinţa copiilor, ceea ce refuzam să înţeleg era aparenta ¿raţionalitate cu care lovea moartea. Simt nevoia unei finalităţi logice. Cum explică Dumnezeu dispariţia prematură a unui om care ar fi putut să îmbogăţească patrimoniul umanităţii? M-a întrerupt:

— Eşti încrezut dacă îţi închipui că poţi judeca ce sau cine îmbogăţeşte patrimoniul omenirii…

Părea că evită să-mi dea explicaţia pe care i-o cerusem. După o scurtă tăcere, mi-a zis:

— Cred în puterea milosteniei şi desăvârşirii. Nu există frământare interioară care să nu atingă şi alt suflet, să nu fie comunicată, chiar şi printr-o privire încărcată de dragoste sau de înţelegere.

Apoi s-a oprit, iar eu i-am spus:

— Iată, încă o dată, îmi cereţi să cred, părinte!

— Pentru a începe orice sau pentru a termina ceva, trebuie să crezi.

Am mers apoi un timp fără cuvinte. Zăpada proaspătă ni se lipea de tălpi. Mai târziu a rupt el tăcerea, spunând încet, ca şi cum ar fi îndrăznit cu greu să-şi scoată la iveală gândul:

— Dacă, să spunem, prin absurd, sfinţenia unei singure persoane ar rămâne pe veci neluată în seamă, ar fi, în mod sigur, cea mai piuă dintre toate. Ar putea fi sfârşitul experienţei umane… Căci eu cred că va fi mai multă bucurie în cer prin desăvârşirea unuia singur, decât prin credinţa mai multora.

3 noiembrie 1956. Îmi aduc aminte, de acum trei ani, marea biserică din Irún. Trecusem frontiera spaniolă pe

timp de zi. Seara am pătruns în această veche biserică gotică. Încă de la intrare, coborai o treaptă sau două. Înăuntru nu era lumină aproape deloc; se auzeau doar rugile. Naosul era despărţit în două de un grilaj de fier; acolo am îngenuncheat. Mi-am lipit mâinile de bare şi mi-am sprijinit fruntea. În faţa mea, în două candelabre, ardeau multe luminări galbene. Îmi place mult mirosul lor. Vocea unui preot răsuna sub boltă şi prindea un ton de incantaţie. Zeci de murmure îi reluau spusele, în surdină, ca un val care se varsă pe plajă, apoi se pierde. Din nou vocea clară din amvon, valul surd, corul credincioşilor… Eram ca vrăjit. În faţa privirii mele fixe, o lumânare ardea prea intens. O alta se apleca spre sine; nu mai vedeam decât flăcăruile tremurânde, în timp ce litania îşi urma indefinit ritmul puternic şi monoton. Îmi doream să mă amestec cu aceşti oameni, să am de-a face numai cu aceşti bărbaţi şi femei care credeau, care sufereau… însă nu aveam dreptul. Am rămas multă vreme acolo, după ce biserica s-a golit, singur, înspăimântător de singur.

25 decembrie 1956. Ieri, la miezul nopţii, slujba de Naşterea Domnului. Bisericuţa din Setaz era înţesată de lume. Crengi de brad, ghirlande, luminări; miros de grajd şi de lână udă. Am intonat în cor cântece de Crăciun, eu murmurând timid doar refrenele; parcă toată lumea comunica.

Biserica s-a golit încet, în linişte. Afară, aerul tare îmi pişcă nările. Zăpada scârţâia sub paşi pe cărăruia strâmtă pe care mergeam în şir indian, luminată din loc în loc de felinare care aruncau în omăt o lumină gălbuie.

Ajuns la stradă, am depăşit persoanele din faţă şi am început să alerg, purtat de o bucurie nespusă pe care n-o mai simţisem. O muzică interioară îmi ritma paşii. Fredonam *Aleluia* de Händel. Dumnezeule, de unde-atâta veselie şi dintr-odată? De ce? Ca să cad mai de sus?

1 februarie 1957. Viaţa liniştită din hotelul Champion a fost tulburată, de vreo două zile, de sosirea une femei tinere cu cele două fiice.

La drept vorbind, nu viaţa hotelului fusese deranjată,

ci pe mine mă afectase noua prezenţă, căci altfel n-aş fi simţit nevoia să vorbesc despre ea.

4 februarie 1957. Curios că nu observasem din prima clipă ce drăguţă era femeia. Avea un aer înţelept şi nu se ocupa decât de fete. Oare de ce Dumnezeu îşi pusese seara pantalonii aceia mulaţi, care subliniau nişte coapse şi nişte şolduri înnebunitoare?

5 februarie 1957. Mi-am promis s-o evit, însă în această dimineaţă am întâlnit-o la schi, urcând singură spre Crey Rond. Am făcut o oprire abilă în faţa ei şi-am început să tăifăsuim. Am urcat cu ea până pe al doilea platou şi am făcut coborârea împreună. Schia excelent. La sosire, parcă ne cunoşteam de când lumea. A găsit o fată din sat care să-i ţină copilele toată dimineaţa. Ne-am dat întâlnire pentru a doua zi, ca să urcăm iarăşi până la Crey Rond.

Căzusem pradă unei plăcute şi bizare surescitări. Fluieram, cântam, eram mai preocupat de felul în care mă îmbrăcam, îmi studiam poziţiile în oglindă. Eram ridicol şi neliniştit. Dar, la urma urmei, nu găseam nimic rău în a flirta cu o femeie tânără, pe care o respectam şi pentru care aveam toată consideraţia. Era serioasă, iar eu mă simţeam mai bine ca înainte.

Am făcut o plimbare minunată la Crey Rond. Timp frumos, o zăpadă ca zahărul pudră, nici ţipenie de om în jur. Am mers timp de trei ore prin omăt neatins, la adăpostul piscurilor liniştite. N-am putut să rămânem în vârf prea mult din cauza vântului, aşa că am coborât în *schuss* până pe primul platou. Răvăşit de aerul rece şi de praful de zăpadă, îmbătat de mirosul albului şi de frumuseţea care mă înconjura, tăiam cu voluptate mătasea lungă care ni se întindea la picioare.

De unde vine ameţeala aceea când schiezi? Poate de la apropierea maximă de visul cel mai vechi al omului – zborul. Oprirea pe primul platou ne-a dezvăluit, dincolo de valea Arvelle, lanţul muntos Grandes Rousses în toată splendoarea. Ne-am aşezat schiurile ca pe nişte şezlonguri şi am făcut plajă, aşezaţi unul lângă altul, în cămăşi. Braţul

meu îl atingea uşor pe al ei; din când în când mă întorceam spre ea să-i privesc faţa tânără, părul prins în coadă de cal, ochii cenuşii, mari. Când râdea, îţi arunca o privire fugară şi piezişă şi în mijlocul obrajilor îi apărea o gropiţă adorabilă. Aveam mare poftă s-o sărut.

7 februarie 1957. Am vorbit cu ea multă vreme în faţa şemineului, cu câte un pahar cu whisky. E diabolic şi exaltant să simţi puterea pe care o poţi avea asupra altora! A ascultat cu plăcere evidentă toate povestioarele pe care i le-am spus. La un moment dat, jenat de monologul meu, am rugat-o să-mi vorbească despre ea.

— N-am nimic deosebit de povestit, mi-a spus. (Câtă modestie! Ca şi cum nu era chiar viaţa în sine interesantă!)

În definitiv, ce ştiam despre ea? Foarte puţin: că o chema Jeannine Aubour, că era fata unui medic din Tours, că îşi pierduse mama în timpul războiului, într-un bombardament. Tatăl ei se recăsătorise şi ea nu se înţelesese cu mama vitregă. Studiase chimia la Sorbona; se căsătorise din dragoste cu un coleg mai în vârstă decât ea care, în urma unui concurs, ajunsese profesor de fizică şi de chimie la un liceu din Juvisy. Lucrase pentru scurtă vreme la un laborator farmaceutic, fiindcă între timp rămăsese însărcinată. Venise să stea trei luni la munte, pentru că fiica ei cea mică făcuse o infecţie destul de îngrijorătoare. Alesese Setaz pentru a-şi putea practica, în acelaşi timp, sportul favorit. Cam atât.

8 februarie 1957. De ieri dimineaţă au sosit la hotel trei studenţi din Lyon, veniţi pentru weekend, într-o rablă cum rar mi-a fost dat să văd, de prin anii ’20. Erau foarte simpatici, însă eu nu prea mă simţeam în largul meu; eram şi trist. Şi ştiu şi de ce: fiindcă Jeannine îşi petrecuse ziua cu ei şi, în ciuda eforturilor mele, nu-i atrăsesem în niciun chip atenţia. Ştiam perfect că insistenţele mă făceau ridicol şi stângaci, dar nici nu mă puteam abţine; nu puteam nici să plec, nici să tac. Fusesem nebun să-mi imaginez că o femeie aşa tânără putea fi interesată de un tip de patruzeci de ani! Ştiam că era absurd, ceea ce nu mă împiedica deloc să fiu supărat. Gelos? Ridicol!

12 februarie 1957. Studenţii au plecat într-un târziu. Viaţa noastră de zi cu zi şi-a reluat firul: plimbările de dimineaţa, uneori reluate după-amiaza, partide de table după cină, taifas. Jeannine era din nou drăguţă şi binevoitoare. Înaintea acestui intermezzo fusesem atât de stupid să cred că-i trezisem vreun interes, iar apoi, la fel, să mă amăgesc că atitudinea sa se schimbase. Ea era pur şi simplu o tânără care se plictisea şi care accepta cu plăcere compania unui bărbat mai în vârstă, a cărui conversaţie făcea să treacă timpul mai repede. Şi-atât.

13 februarie 1957. În acea seară, după ce şi-a dus fetele la culcare, a coborât şi m-a întrebat dacă nu jucăm obişnuita partidă de table. Se bucura ca un copil. La un moment dat şi-a dat jos jacheta şi a rămas într-un jerseu care-i sublinia perfect umerii. Cum în timpul jocului se apleca spre tabla de joc, decolteul lăsa să se vadă rotunjimea sânilor. Am simţit un nod în gât şi o ceaţă pe ochi. M-am dispreţuit. O uram că era acolo, tulburătoare, că-mi ştersese cât ai clipi cele mai ferme convingeri. O detestam.

— Nu eşti în toane prea bune astă seară! mi-a zis.

O, ce naivă putea să fie! Aş fi vrut să plece cât mai repede. Însă n-ar fi fost mai nimerit să plec eu?

15 februarie 1957. Ce trebuia să se petreacă s-a întâmplat. Ieri seară, spre miezul nopţii, dansam în salonul luminat doar de lampa de la intrare. Discurile se schimbau, iar beţia dulce a ritmului mă prindea din ce în ce mai strâns. Trupurile noastre se armonizau de minime. Şi-a sprijinit tâmpla de obrazul meu, iar eu mi-am plimbat uşor buzele pe fruntea ei, pe sprâncene, pe colţul ochilor. Ea mi-a atins urechea cu buzele fierbinţi. Atunci m-am oprit şi am sărutat-o lung, lung… Muzica se oprise; nu se mai auzea decât ticăitul discret al pick-up-ului. L-am oprit. În liniştea groasă care a urmat, am luat-o pe Jeannine de mână şi am tras-o uşor spre scară. Ajunşi în faţa camerei mele, a încercat să se împotrivească, spunându-mi şoptit:

— Nu, nu, chiar nu e bine…

Însă în întunericul odăii s-a lăsat dezbrăcată ca un

copil. Repeta doar, din când în când:

— Nu e bine ce facem, Georges!...

18 februarie 1957. Parcă aveam o aventură cu o fecioară care învăţa limbajul dragostei. Îmi plăcea nespus să o mângâi cât mai îndrăzneţ, cu mişcări la care revenea cu un amestec de pasiune şi timiditate. Să fi fost soţul ei neîndemânatic sau amantele dau iubiţilor tot ce refuză soţilor?

25 februarie 1957. Ultimele două duminici am lipsit de la slujbe, aşa că atunci când merg prin sat ocolesc biserica. Remuşcări? Mi-e teamă să mă îndrept sau mi-e frică să nu fiu făţarnic? Nici nu vreau să mă gândesc. Deocamdată trăiesc ca într-un vis.

26 februarie 1957. Mâine va sosi soţul ei, ca să-şi petreacă aici câteva zile înainte de lăsata Secului. Mă simt dinainte extrem de jenat. Îmi închipui zâmbetele şirete ale celor care lucrează aici, ale clienţi*t* 7 /

lor hotelului, care cu siguranţă mirosiseră ceva. Ce să fac? Să plec? Ar fi fost şi mai rău. Jeannine, aparent liniştită şi-a petrecut noaptea tot la mine. Dezarmant.

28 februarie 1957. E aici de ieri. Înalt, puţin deşelat, cu părul blond, zbârlit, cu o figură de copil dolofan, cu ochi inocenţi, ascunşi de nişte ochelari groşi; de o drăgălăşenie înduioşătoare faţă de soţia şi copiii lui, care nu mai puteau de bucurie că venise.

Astăzi la prânz încercam să nu privesc spre masa lor. Jeannine mi-a zâmbit cu o inocenţă halucinantă. Am mâncat în cea mai mare grabă desertul, ca să dispar, ca un hoţ. Vreau să plec mâine dimineaţă spre Galibier, cu un grup de tineri, veniţi la hotelul Maurienne.

3 martie 1957. Soţul ei a plecat în după-amiaza asta. Am cinat devreme şi am urcat urgent în cameră, după ce am adresat un salut larg şi; general celor din sală. Ea de-abia se aşezase la masă. Mă foiesc de două ore prin cameră, fumând neîntrerupt. Să merg să-i bat la uşă? Nu, în niciun caz! Oricum, ea nu va veni! Poate-i mai bine aşa; relaţia nu putea dura. De altfel, nu e oare nebunie ceea ce fac, nu numai pe plan moral, ci şi pentru sănătatea mea?

4 martie 1957. A venit, îmbrăcată într-un capot de mătase albastră. A zgâriat uşor uşa şi, fără a aştepta vreun răspuns, s-a strecurat înăuntru. S-a aşezat cu spatele sprijinit de uşă, cu mâinile pe clanţă, în spate. M-a privit cu ochi râzători, candid şi teribil de excitant. Am ţâşnit spre ea, bucuros la culme. I-am acoperit obrajii de sărutări, apoi gâtul, umerii; am dat la o parte mătasea care mi-o ascundea…

Niciodată nu fusesem atât de dependent de o femeie. Putea să-mi ceară orice. Însă nu o făcea. Se mulţumea să-mi repete:

— Te iubesc! N-am mai fost aşa fericită…

Atât.

20 martie 1957. Se va întoarce la Paris în câteva zile. Ce-o să fac fără ea? S-o urmez şi să ducem acolo o viaţă clandestină? Ar fi început o altă dramă. S-o iau de nevastă? De neînchipuit, pentru amândoi! Nu puteam să mă integrez într-o familie cu care nu aveam nimic comun. Nu, nu voiam s-o fac să divorţeze, pentru moment. Nici ea nu se gândea la aşa ceva. Nu mai înţelegeam nimic. Se jura că era prima oară când îşi înşelase bărbatul şi că eu eram marea ei dragoste, că ştia că trebuia să mă părăsească, cu toate că era aproape peste puterile ei. Poate că, după toate cele întâmplate, eu mă găseam la limita normalităţii.

28 martie 1957. A plecat. Dintr-un fel de decenţă, n-am condus-o până la autocar. Privesc pe fereastră piscurile pe care n-au mai rămas decât pete vagi de zăpadă. Ce simt? Nimic. Foarte precis, nimic. Un fel de buimăceală.

2 aprilie 1957. Eram în dreptul bisericii şi, după câteva ezitări, am împins uşa veche şi am intrat. Am regăsit în penumbră, familiarul miros de lemn mâncat de cari. Nu era nimeni. Am înaintat pe vârfurile picioarelor, ca şi cum mi-ar fi fost frică să nu fiu auzit; am mers până în dreptul băncii a doua din fund şi am îngenuncheat. Am spus Tatăl Nostru şi de mai multe ori psalmul 50 al lui David, din care ştiu pe dinafară prima jumătate… cea mai frumoasă rugăciune, cred… Apoi, cu capul înfundat în mâini, am repetat insaţiabil, în limba copilăriei mele:

„Miluieşte-mă, Doamne, pe mine, păcătosul!” Nu mai gândeam nimic, când am simţit pe nepusă masă că o grimasă mă schimonoseşte şi-am început să plâng. Am văzut cu uimire lacrimi grele, care nu păreau ale mele, căzând pe bancă. Mi-am şters dintr-o mişcare ochii, obrajii şi-am ieşit... Nu e greu să ai remuşcări! însă cel mai adesea sunt tardive.

Să te căieşti sincer, să-ţi pară atât de rău şi totuşi să-ţi dai seama că eşti slab, fără nicio putere şi că prăpastia e la doi paşi, aşteptând prima ocazie să cazi în ea... Da, e prea târziu.

5 aprilie 1957. De câteva zile am început să tuşesc din nou, rău de tot. Cred că am şi febră, însă n-am curaj să merg la doctorul Beau, sau măcar să-mi cumpăr un termometru. Gândul că aş putea să recidivez mă bagă în sperieţi. Dacă aş avea puţină minte, m-aş duce imediat la spitalul de la Saint-Jean, pentru o examinare serioasă.

Ei, şi? în orice caz, dacă mă îmbolnăveam din nou, nu mai aveam forţă să lupt. Şi la ce bun?

Scrisoare către soţia mea, din 12.04.1955 în tren, între Torino şi Milano

France dragă, îţi scriu câteva cuvinte în grabă, ca să-ţi dau veşti despre Georges. Nu sunt prea bune. Înainte să merg la el în cameră, am vorbit cu patroana hotelului şi cu tânărul preot din Setaz, care era şi el acolo. Mi-au povestit ce s-a întâmplat: în noaptea de marţi spre miercuri a avut o hemoptizie violentă. Vrând să meargă spre lavabou şi-a pierdut cunoştinţa. A doua zi dimineaţă, când îi aducea micul dejun, femeia de serviciu l-a găsit căzut într-o baltă de sânge. Şi cum fereastra rămăsese deschisă, pare-se, a căpătat şi o dublă pneumonie. Era imposibil să-l transporţi în acea stare la spitalul care se afla la mai mult de 40 de km.

Cu toate că avea febră şi era slăbit, mi-a putut vorbi. Mi-a dezvăluit neliniştile şi remuşcărÂLE lui (căpătate mai ales după o aventură cu o tânără care era căsătorită; îţi voi povesti despre asta mai târziu şi mai pe larg). Refuza să-l mai vadă pe părintele Moreau; refuza şi iertarea, pentru că

se considera nedemn. Mi-a spus de mai multe ori:

— Cum crezi că aş putea accepta să fiu iertat, din moment ce ştiu că aş face din nou aceeaşi greşeală?

Era ideea lui fixă. Am încercat să-i spun, făcând apel, ce-i drept stângaci, la toate cunoştinţele mele despre religie, că această atitudine provenea mai puţin dintr-un sentiment de umilinţă decât dintr-un orgoliu rănit şi că, de altfel, disperarea lui, revolta, erau deja mărturia căinţei sincere, că, în fine, n-avea el dreptul să se îndoiască de infinita milostenie a Domnului… Clătina din cap cu obstinaţie, iar figura lui crispată exprima o atât de cumplită suferinţă, că am simţit, fără să-mi dau seama, o lacrimă pe obraz, pe care am alungat-o repede cu mâneca hainei. Observase. Şi-a pus mâna fierbinte peste a mea şi a strâns-o tare, apoi trăsăturile i s-au relaxat încet; când am plecat, mi s-a părut că zâmbea molatic. Ţi-am spus deja că sunt foarte îngrijorat. Înainte să plec, i-am scris câteva rânduri părintelui Moreau, care între timp plecase, rugându-l să meargă să-l vadă negreşit în acea seară.

Îţi voi scrie mai mult de la München. Te sărut.

Neagu

Scrisoare a părintelui Moreau 15 aprilie 1957

Stimate domn.

Am primit telegrama dumneavoastră din München, răspuns al celei prin care vă anunţam moartea prietenului nostru. Nu ne aşteptam ca sfârşitul să-i fie atât de aproape. Aşa a vrut Domnul!

V-am urmat sfatul şi m-am dus la hotel în aceeaşi seară. Auzind că sunt acolo de la infirmieră, a vrut să mă vadă. Vă pot comunica faptul că a primit sfânta cuminecare şi sfântul mir. Când a sosit doctorul Beau ca să-i facă injecţia de noapte, se odihnea liniştit. Infirmiera care avea grijă de el ne-a spus că, în afară de o tuse puternică pe la miezul nopţii, nu s-a mai trezit. Moartea a survenit pe la cinci dimineaţa.

L-am înmormântat în această dimineaţă, după instrucţiunile dumneavoastră, în cimitirul de lângă biserică. Ploua, însă domnul şi doamna Champion au ţinut

să participe, ca de altfel şi domnişoarele Parain şi doctorul Beau. Am făcut, provizoriu, o cruce din lemn pe care scrie: *Georges Milesco*. 2 *septembre 1918 – 6 avril 1957*.

Dacă sunteţi de acord, pot comanda o piatră din marmură la Saint Michel de Maurienne. Vă voi trimite chitanţele şi vă mulţumesc anticipat. Al dumneavoastră, Jean Moreau.

*

Am considerat, prin scrisoarea lui Georges din capul volumului acestuia, că am acordul de a publica ciornele pe care le lăsase. Nu cred că prin asta i-am trădat în vreun fel încrederea. Am respectat ordinea în care erau redactate paginile la *Alouettes*, în 1956, deşi majoritatea nu erau datate şi erau amintiri mai îndepărtate. În schimb, am aşezat în ordine cronologică notele datate, în mare parte anterioare; toate acestea formează caietul intim din 1948 şi până în ultima sa zi.

N. D.

La preţul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România, Coninr. 2511.1 – 171.1/ROL, B.C.R. Filiala sector 1, Bucureşti

Apărut 2004 BUCUREŞTI – ROMÂNIA

Tiparul executat la Regia Autonomă „MONITORUL OFICIAL”.